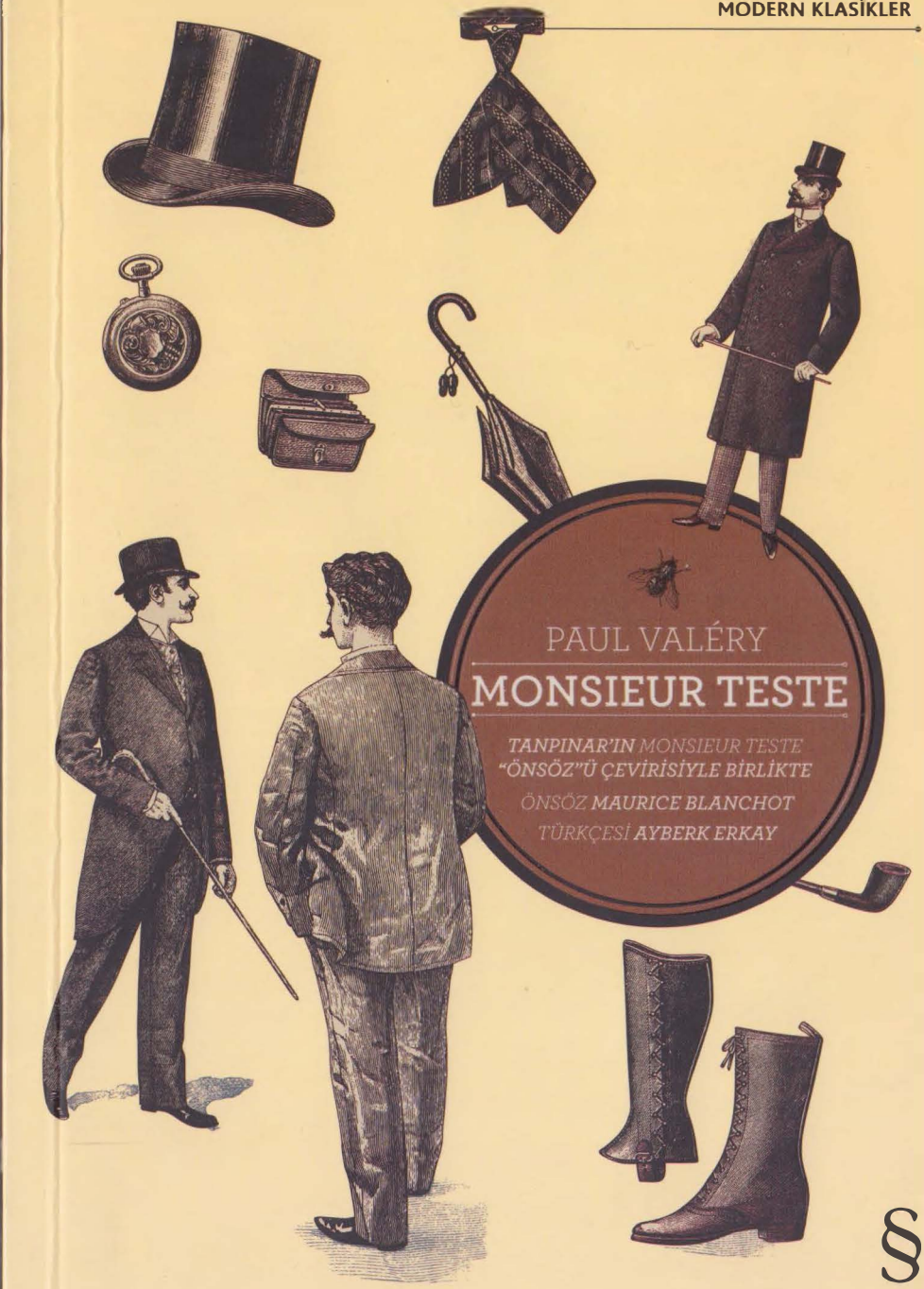

PAUL VALÉRY

MONSIEUR TESTE

TANPINAR'IN *MONSIEUR TESTE* "ÖNSÖZ"Ü ÇEVİRİSİYLE BİRLİKTE

ÖNSÖZ **MAURICE BLANCHOT**

TÜRKÇESİ **AYBERK ERKAY**

§

PAUL VALÉRY

Fransız şair, yazar ve düşünür. 20. Yüzyılın en önemli edebiyatçılarındandır. Asıl adı Ambroise-Paul-Toussaint-Jules Valéry'dir. 1871 yılında, Güney Fransa'da, Sète'te doğdu. Babası Korsikalı annesi İtalyandır. Montpellier'de büyüdü. Montpellier Üniversitesi'nde hukuk okumaya başladı. 1894'te kendini tamamen yazarlık çalışmalarına verebilmek için Paris'e yerleşti. Pierre Louÿs ve André Gide ile tanışan Valéry, Stéphane Mallarmé'nin edebiyat çevresine dahil oldu. 1900 yılında Jeannie Gobillard ile evlendi. 1920'ye kadar çalışacağı Havas adlı haber ajansına da o yıllarda geçti. 1924 yılında Pen Club'ın başkanlığına seçildi. 1925 yılında Académie française'e kabul edildi. Bu tarihten sonra toplumsal bir figür haline geldi, Fransa'da ve Avrupa'da kültürel ve toplumsal konular hakkında sayısız konuşmaya katıldı. 1931 yılında Collège International de Cannes'ı kurdu. Lizbon Bilimler Akademisi ve Front national des Ecrivains'in üyesiydi. 1937 yılında Collège de France'a Şiir Sanatı Kürsüsü Profesörü olarak atandı. 2. Dünya Savaşı döneminde de muhalif kimliğine rağmen aktif bir figür olmayı ve eserlerini yayınlamayı sürdürdü. 1894 yılında başladığı Günlükler'ine (Cahiers) 51 yıl boyunca devam etti. Ortaya 271 defterden oluşan devasa bir yapıt çıktı. Valéry 20 Temmuz 1945 tarihinde Paris'te öldü. Devlet töreniyle Sète'e defnedildi. Eserlerinden bazıları: *Introduction à la méthode de Léonard de Vinci* (Leonardo da Vinci'nin Yöntemine Giriş, 1895), *La Jeune Parque* (Genç Parque, 1917), *La Crise de l'esprit* (Tinsel Kriz, 1919), *Le Cimetière marin* (Deniz Mezarlığı, 1920), *Charmes* (1922), *Eupalinos ou l'Architecte* (Eupalinos ve Öteki Söyleşimler, 1921), *Variété I* (1924), *Monsieur Teste* (1926), *Regards sur le monde actuel* (Bugünkü Dünyaya Bakış, 1931), *Amphion* (1931), *Degas, danse, dessin* (1938), *Tel quel* (1941), *Mon Faust* (1946)

AYBERK ERKAY

Edebiyatçı, çevirmen. Fransız edebiyatı, çağdaş felsefe ve tiyatro kuramları eğitimi aldıktan sonra bu alanlarda uzmanlaştı, akademik ve yazınsal çalışmalarını bu alanlarda sürdürdü. Rimbaud, Mallarmé, Apollinaire, Aragon, Artaud, T.S.Eliot, Céline, Vian, Kundera, Koltès gibi isimlerden yaptığı çok sayıda düzyazı, poetik ve dramatik metin çevirisinin çoğu farklı yayınevleri tarafından yayımlandı, oyun çevirilerinden birçoğu profesyonel ve amatör topluluklar tarafından sahneye taşındı. Edebi çeviri uğraşına ara vermeden devam etmekte, edebiyat koleksiyonları hazırlamakta ve gölgede kalmış metinlerin izini sürerek bir edebiyat arkeolojisi alanı oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

PAUL VALÉRY

MONSIEUR TESTE

Türkçesi: Ayberk Erkay

§

Yayın No 1539
Modern Klasikler 30

Monsieur Teste
Paul Valéry

Editör: Cem İleri
Fransızca aslından çeviren: Ayberk Erkay
Redaksiyon: Didem Nur Güngören
Dizi tasarımı: Beste Doğan
Kapak tasarımı: Emir Tali
Sayfa tasarımı: Zülal Bakacak

© 2016, bu kitabın tüm yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Haziran 2016

ISBN: 978 - 605 - 185 - 011 - 5
Sertifika No: 10905

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap
www.facebook.com/everestyayinlari
www.instagram.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

Teste Vakası / Ayberk Erkay 7
Valéry ve Faust / Maurice Blanchot 11
"Monsieur Teste" Mukaddemesi /
Türkçesi: Ahmet Hamdi Tanpınar 31

MONSIEUR TESTE

Önsöz 39
Monsieur Teste ile Bir Akşam Vakti 45
Madama Émilie Teste'in Mektubu 63
Monsieur Teste'in Seyir Defterinden Alıntılar 79
Bir Dosttan Mektup 93
Monsieur Teste ile Gezinti 109
Diyalog 113
Monsieur Teste'in Portresine Dair 121
Monsieur Teste'in Bazı Düşünceleri 129
Monsieur Teste'in Sonu 139

Teste Vakası

Valéry'nin *Monsieur Teste*'iyle zihinde açtığı gediği –imkânsızlığını– doldurmaya yönelik kayda değer teşebbüsler arasında Blanchot'nun tespitini ayrı bir yere koyuyorum: "Neden imkânsızdır Monsieur Teste? – Bu soru Monsieur Teste'e dönüştürür muhatabını." Şüphesiz sonsuz sayıda okuma ihtimalleri arasında, sanıyorum gerçek ya da gerçeğe en yakın *Monsieur Teste* okuması bu soruyla başlıyor, başlamaya mecbur. Bizzat yazarı tarafından "zor bir okuma" sunduğu dile getirilen –ki ne kadar geçerli bir sav olduğu tartışmaya açıktır– bu metin, izini sürdüğü kurgu (şayet böyle denilebilirse) kişisinin asıl arzusuna mutlak ölçüde denk bir arzuyla varoluş mücadelesi verir: Emsallerinden ayrı olmak, kopmak, bağlarını koparmak – yalnızca kendinden dolayı ve kendisi vasıtasıyla var olmak. Her türlü belirleyici niteliğe sahip olduğu ya da maruz bırakıldığı anda kendini inkâr eden *Monsieur Teste* ile yazılı anlatım sanatının her türlü belirlenmiş çerçevesine girdiği anda kendini dışarı atan Monsieur Teste metninin bu ortak, seçilmiş kaderine kayıtsız kalmak, Valéry'nin zihin ürününü yazıya teslim etmesinden itibaren artık mümkün değil. Vardığımız bu noktada, dolayısıyla, imkânsızlığa dair bu çetrefilli sorunun

muhatabı olmaktan başka seçeneğimiz –Mallarméci anlamda Kitap'ın kapağını açmamaktan başka– bulunmuyor.

İlk yazımının ardından yüz yıla yakın bir zaman sonra ortaya çıkan bu baskı, talihin kışkırtmasıyla aynı noktaya bakmış, kendi uçurumundan ibaret üç zihni bir araya getiriyor. Paul Valéry, *Monsieur Teste*'in ilk satırlarını 1896'da kaleme aldı, tamamlanması –tohumu atıldığı anda tamamlanmış bir eser olmasından dolayı– mümkün olmayan bu metne ölümüne dek eklemelerde bulundu. Maurice Blanchot, 1946 yılında yayımlanan *La Part du Feu* başlıklı derlemesinde yer alan *Valéry ve Faust* yazısında Valéry ve Teste'in ortak kaderlerine ışık tuttu. Ahmet Hamdi Tanpınar ise, kendisinde büyük tesir yaratan Paul Valéry ve bilhassa *Monsieur Teste*'i kendi diline aktarmayı hep istedi. 1953 yılında Tercüme Dergisi'nin 55. sayısında *Monsieur Teste*'in Mukaddeme bölümünün çevirisini yayımladı. Metnin geri kalanıyla ilgili çalışmalarda bulunmuş olsa da, nedendir bilinmez, bu çeviriyi tamamlamadı. Belki de Teste'in girişiyle yetindi, yoluna oradan başladı, gerisini yalnız yürüdü. Bu şanslı buluşmada araya girmekten kaçınarak, Teste'e dair şu satırlara burada yer vermekle yetinmek istiyorum, eminim tanıdık gelecek, ardında yakalanmayı hazır bekleyen gizler barındıran kapıları aralayacaktır: "Süreye, zamana, zamanın pay edilmesine, ayarlanmasına –zamanın, itinayla seçilmiş şeyler ve bu şeylerin özenle beslenmesi için harcanmasına– adanmış incelikli sanatla meşgul olmak, M. Teste'in büyük ölçüde mesai ayırdığı uğraşlardan biriydi."

Valéry bizleri sonsuza dek salınmaya mahkûm bir sarkaçta, tek başımıza, zihnimizden ve yüreğimizden dahi şüphe duymaya kışkırtan bir hevesle yolculuk etmeye davet ediyor. Her türlü çoğulluğu, kabullenişi, sınıflanışı, belirlenişi, onayı ve kesinliği inkâr eden, iptal eden bir tecrübeyle buluşmanın ihtimali olarak karşımızda beliriyor *Monsieur Teste*.

Mallarmé'ye söz vermeden koymayalım son noktayı, ne de olsa tüm bunlarda onun parmağı var: "...insan, aradığı kaynaktır."

Ayberk Erkay

Valéry ve Faust

Roman türüne başından beri olabildiğince mesafeli durmuş olan Valéry, *Monsieur Teste*'in tam anlamıyla bir roman olması bir yana, tiyatro taslaklarına olan ilgisini her zaman korumuştur. Bunun izlerine şiirlerinde rastlamak da mümkündür. *La Jeune Parque*, tek bir kişiden, birbirleriyle karşılaşan ve gizli saklı konuşan birçok kişinin hayat bulduğu dramatik bir metindir. Düşüncesi, diyalog üretme arzusu taşır – diyalogdan ziyade, aynı sesin yankısından doğan farklı söylemleri barındıran bir konuşma. *L'Idée Fixe*, görmüş geçirmiş insanlar arasında gelişen bir konuşmadır; tiyatroya en yakın duran metni *Mon Faust*, sözcük kesişmelerini, sahici komedya replikalarına dönüştürür.

"Sizden müthiş bir oyun yazarı olurdu!" derler Monsieur Teste'e. Zira zihnini temsil etmek adına kullandığı metaforlar, zihni son derece ustalıklı bir gösteriye, dramatik türün kaynakları, dönüm noktaları ve çatışmalarıyla yoğrulmuş bir gösteriye dönüştürür. Tiyatronun seyirci ve sahne arasında bölünmesi, bilinçte farkına vardığı kaygılar ve mahcubiyetler içinde her daim mevcuttur. "Bu bilinç," der, "insana, naifçe, bir tiyatronun karanlığında yaşayan bir seyirciyi düşündürtür". Şüphesiz, *naifçe*.

Ama bu naiflik, ardından gelecek bütün imgelerle birlikte kabul edilir. Zihin, bizlerde, içimizde var olan bir kişi gibidir: "Zihnin varlığı: İnsanın içindeki küçük insan." Bu değişmeler, oyuncular arasındaki, olduklarından ziyade hareketlerinden ötürü daha az değere sahip olan değişmelerdir. Tiyatroda, ne düşünceler, ne de söylemlerin kendi başlarına değerleri vardır; değere sahip olan sürdürdükleri ilişkiler, temin ettikleri geçitler, sağladıkları anlık dayanak noktalarının genel hareketidir. Dilin matematiksel analiz terimleriyle düşünülmeye bu kadar yakın olduğu başka bir tür yoktur. Bu yüzden Mallarmé tiyatroyu sevmiştir ve Valéry yine bu yüzden hayalini kurduğu ya da tahayyül ettiği kahramanları arka arkaya Leonardo, Teste ve Faust olan bir Entelektüel Komedi biçimine sürekli olarak geri döner.

Neden Faust? Valéry'nin ilgisini çeken, şüphesiz onda rastladığı sıradan, vasat karakterdir. Faust'un karakterine ciddi anlamda derinlik katmak mümkün değildir; Faust, hâlihazırda derinliğin ve ciddiyetin eksiksiz suretidir, öyle ki, fazlasıyla gülünç olmakla birlikte, derinliğin yüzeysel sembolü haline dönüşmüştür. Fakat bu sayede, her türlü derin düşünceye tuhaf şekilde mesafeli duran fakat öte yandan, sorunları sebebiyle, dünyanın –her ne ise– en derin mevzusuyla daimi olarak meşgul olan bir yazarın, Faust öznesinin cazibesine, Faust'un ciddiyeti vücuda getirmesi sebebiyle değil, aksine ciddiyeti aşırılıkla temsil etmesi suretiyle gözden düşürmesi –ki o andan itibaren, hafif bir ironi perdesi ardına gizlenmiş, dikkatin, aşırı derecede boşboğazlık ve konuşkanlığa tekabül eden sembolik banalliğini bütünüyle yansıtan kusursuz biçimini sergilemekten başka esas hiçbir şey ifade edemeyecektir– sebebiyle, nasıl kapılmış olduğunu görmüş oluruz.

Mon Faust için küçük bir Faust yakıştırması yapılabilir. Ama bu, onun, öylesine, eğlencesine kaleme alınmış bir metin olduğu

anlamına gelmez. Bu, Valéry'nin, gençliğinde, gelmiş geçmiş en tutkulu karakterler olan Teste'e ya da Leonardo'ya yüklediği bütün değerlerin, onu artık yalnızca dolaylı olarak, belki kendine gülümseyen, okuyanlara gülümseyen ve hatta yalnızca ona gülümsemeyi düşünenlere gülümseyen muğlak bir kompozisyon vasıtasıyla tesir edebilecekleri anlamına gelir. Valéry'yi yirmili yaşlarda *Introduction à la Methode*'u yazmaya sevk eden coşku ve kibrin izine sonraları hiçbir eserinde rastlanmayacaktır. Onu Leonardo'ya doğru götüren dinçlik, tahayyül ettiği ya da keşfettiği kahramana sonsuzca yakınlaştıran duygudaşlık ilişkisi, reddedeceği itkiler olacaktır. Monsieur Teste dahi, Leonardo da Vinci'ye kıyasla solgundur, mesafelidir ve soğuktur. Üstünlüğü, her türlü değeri coşkudan uzaklaştırmaktan ileri gelen bir bireye yönelik olan bu coşku, naifliğin ona yabancı olmasından dolayı herkesin üzerinde gördüğü bir sanatçıya yönelik olan bu naif kibir, bir aşırılık ve baş dönmesi dönemini, bir daha geri gelmeyecek zayıf fakat cüretkar bir çağı işaret eder.

Eserlerini bildiğimiz, yaşamış ve yaratmış olan büyük sanatçı Leonardo da Vinci, çok karanlık bir çağın karanlık bir şahsiyeti olan, gerçek varoluşu, kurgudan edindiği hayali varoluşundan çok daha az önem arz eden Faust'tan bütünüyle farklıdır. Öte yandan birbirlerine fazlasıyla benzerler. Da Vinci'deki gerçek insan, hayatını, kendisine ait olan tüm yetilere hakim olmaya ve onları kullanmaya adamıştır: Mevcudiyetinin ondan talebi, yapmaya yönelik tüm araçları hükmü altına almasıdır; gerçeklik, yapabildiği şeylerin bütünüdür. Leonardo bir semboldür çünkü tüm gerçekliği mümkün olana adanmış olan, olduğu her şeyi, gerçekleştirilebilir ve doğrulanabilir işlemlere dönüştüren ve bu suretle, kendi tarihini ve insanoğlunun tarihini, sonsuz bir eylem kapasitesi biçimine bürünmüş olarak tasarrufunda bulunduran bir insanı temsil eder. Fakat Faust, Valéry'nin Faust'u, cüzi

de olsa fazlasıdır. Karakterinin ruhunda kendi mitini, kendi varoluşuna dönüştürmüş olması, gerçek bir birey olarak, kendi tarihine yalnızca ona yaşatılan olayları değil, bu olayların ona ödünç verilmiş olduğu gerçeğini ekleyerek, kendisine verilmiş olan tüm hayali hayatları bilinçli olarak yaşaması yatmaktadır. Bu Faust, dolayısıyla, çok sayıdaki hayatının gerçekdışılığını, güncel hayatının ispatı ve hakikati kılmıştır. Bu da demektir ki o, olmuş olabileceği her şeydir ve onda, ihtimal, kurgu ve gerçeklik birbirinden ayırt edilemez.

Son derece entelektüel, incelikle işlenmiş, şakanın dolaylarında gezinen bir uzlaşım mıdır bu? Olabilir. Fakat bu ironik oyunda, Valéry'nin kendini keşfettiği hareketi görmemiz lazım. Tarihin da Vinci'si olduktan sonra, *Introduction à la Méthode*'un başkişisine dönüştükten sonra, sanki bu mitsel Leonardo da Vinci, mitsel ve sembolik yüklerini sırtlanıp, son bir bölümde, bizim hayatımızı yaşamayı denemek ister. Fakat aslında bu ikinci Leonardo gerçekten var olmamış mıdır? Yalnızca Valéry'nin kendisi olabileceğini çok iyi bilerek var olmamış mıdır? O halde, *Mon Faust*'un Faust'u, bir tebessümün şahitliğinde, Leonardo'nun mümkünlüğü mitini –bir "komediye" evrilmesi kaçınılmaz olan bir hayatı– gerçekte yaşamayı seçen yirmi yaşındaki Valéry'nin portresidir aynı zamanda.

Böylesi bir eserde, yazarın gerçek duygularının ifadesini aramak beyhude bir çabanın ötesine geçmeyebilir. Gel gelelim, Valéry'nin Faust'a atfettiği her şan, kendi şanına öylesine yakındır ki, Faust, kendisine münasebetsizce "Çağımızın yol gösteren ışığı olduğunuza hiç şüphe yok" diyen çırağına, "Çağımızın mı?... Mümkün olabilir, zira çağımızın hiçbir kıymeti yok ve ışığı da kendisine layık" ya da "Dostum, mütevazı olduğumu sanmıyor, basit olmadığımı umuyorum... ama öyle olmamı engelleyen her şeyden yoruldum. Büyük adam damgasıyla yaşamak

hem sıkıcı, hem yorucu" diye yanıt verirken, şöhretin getirdiği bu sıkıntıda ve hayranlık verici görünmenin sebep olduğu yorgunlukta, ölümün dolaylarında ve dünyadan geriye kalan harabenin kuytularında yazan, kendi alacakaranlığının parlaklığıyla yaralanmış gözlerden başka şeye sahip olmayan insanın duygularını görmemiz gerekir.

Valéry'nin bütün kahramanları, mümkün olanın efendileri olarak, artık yapacak başka şeyleri kalmamaları bağlamında birbirlerini andırırlar. Onların eserleri, kendi tarihlerinin ötesine, esersiz olarak uzanmaktadır. Monsieur Teste'in tekil niteliklerinden biri de budur. Onun, kendi üzerinde tam bir egemenliğe sahip olması suretiyle azami eylem kapasitesini temsil ettiğini biliyoruz: İstediği kadarını yapabilir ve gücü, muğlak bir kapasite değildir; kesin ölçümlere tabi ürün veren bir makinenin kabiliyetlerini andıran, belirlenmiş, saptanabilir ve ölçülebilir kabiliyetler potansiyelidir. Bizlere anlatılan adam, aklının sıradan kuvvetini dünyaya karşı kullanmaya kalkacak olsa "hiçbir şey ona engel olamaz" Fakat onu üstün kılan, yalnızca emsalsiz hakimiyeti değil, aynı zamanda bu hakimiyete yönelik duyduğu kayıtsızlık, muhafaza ettiği anonimliktir. Monsieur Teste meçhul kalmalıdır, aksi takdirde kendini yitirir, Sezar'a ya da Tanrı'ya dönüşecek kadar alçalmak zorunda kalır ("Tanrısallık kolaydır" der müthiş bir horgörüyle). Ayrıca hiçbir şey yapmaz. Borsa'da oynar, kafelerde vakit geçirir, kederli bir odada, hiçliği ve üstünlüğüyle yaşar. Fakat hiçbir şey yapmadığı, hiçbir şey yapmamaya mahkum olduğu –zira en ufak bir eylem onu ele verir– göz önüne alındığında, sıkı sıkıya bağlı olduğu katı kuralı uyarınca, gücünü uyguladığı ve doğruladığı ölçüde gerçeklik ve değer edinebilen bu kişinin sahip olduğu güç ne ifade eder? O yalnızca gerçekleştirilebilir eylemlerin maddi mekânı olarak Monsieur Teste'tir ve yalnızca eyleme geçmeyi reddettiği sürece

Monsieur Teste kalabilir. Hayatının tekdüzeliğinin kusursuzluğunda, hatta kendisinin olabilecek bu mutlak sıradan hayatta bile kendini tamamlamak isteyecek olsa, kendini ifşa etmemesi, yani üstün olarak ifşa olmayı ve dolayısıyla yok olmayı engelleyebilmesi mümkün değildir. Monsieur Teste, bir insan için mümkün olandan daha fazla meziyeti ihtiva ettiğinden dolayı imkansız değil, bu meziyetler bütün sonuçlarıyla birlikte hasıl oldukları dünyanın gerçekliğini ve yabancı kalmak istedikleri dünyadan uzaklaşmayı şart koştuğundan dolayı imkansızdır. Saf meziyetler, beyhude meziyetler, gerçek fakat "başkalarına yem olmuş" meziyetler: Valéry'yi harekete geçiren bütün çelişki buradadır ve şu küçük hadisede kendini gösterir: Edmond Teste meçhullüğünü muhafaza etmeyi başaramaz, nihayetinde bir dostu, hatta onu seven bir karısı olur ve onlar tarafından tanınması, kendi çağının en ünlü şahsiyetlerinden biri olacak denli alçalmasına sebep olur.

Monsieur Teste hiçbir şey yapmaz, ne yapsa fazla olacaktır. Faust artık hiçbir şey yapamaz, çünkü her şeyi yaşamış ve tüketmiştir. "Mümkün olan her kanaati, her açısından değerlendirip, hepsine sahip olmak, ardı ardına bütün zevkleri ve tiksintileri tanımak ve bir hayatın olaylarından ibaret olan bütün bu düğümleri atmak, çözmek, tekrar atmak benim kaderim... Benim artık yaşım yok..." Bu, Goethe'nin Faust'u tarafından sembolize edilen titanizmin tersine dönüşüdür. Faust, Her şeye meyleder, sonsuzu amaç edinir ve hiçbir sınırlı an, ne kadar güzel olursa olsun, ona dinlenme imkanı sağlayamaz: Şayet bir anda duracak olursa, her şey olma ihtiyacına sadık kalmadığını hissedecek ve bu ihtiyaçtan uzaklaşması halinde, hem sürmeyenin içinde sonsuz olana, hem de bitmiş olanın içindeki sonsuz zenginliğe sadık kalmamanın ıstırabını yaşayacaktır. Kainat her yerde onu çağırır, o her yerde Kainat'a ihanet eder; ister arayışından vazgeçsin, ister arayışına devam etsin, onu yalnızca bulamayacağının sınırı olarak bulacak-

tır. Ama Valéry'nin Faust'u için durum neredeyse tam tersidir. O, Her şeye sahip olmuş, sonsuzluk ona verilmiştir. Yalnızca mevcut olan her şey değil, namevcut olabilecek her şey, onun için mevcuttur. Genç sekreteri onun, "şeylerin hem yokluğunun, hem de bütünlüğünün koynunda" yaşadığını söyler. Titanizm, dolayısıyla, onun gerisinde kalmıştır ve onun için baş gösteren yegane problem, şayet bu mümkünse, sonsuzluğa varmak için sonluluktan çıkmak değil, her şeye sahipken, ayriyeten bir şeye sahip olmak, bir Kainat insanıyken, herhangi birisi olarak kalabilmektir. Valéry'nin Faust'u, tasavvur edilebilecek en geniş ihtimaller bolluğundan yola çıkarak, varlığını teminat altına almaya çalışır. O, Aziz Anselmus'un Tanrı'sı gibi, kusursuzluklar anlamında, sahip olunabilecek her şeye sahiptir fakat var olduğundan emin değildir. "Ruhudur bu soru onun."

Gerçekte, ona hayattan arta kalan tek şey hayatına dair bu kararsızlık olduğundan, halen yaşayıp yaşamadığını bilmeden yaşayabildiğinden, bu kararsızlığın, onu büyük oranda etkilediğini, vahim kaygılara sürüklediğini söylemek güçtür; bilakis, nihayetinde, her şey olma meziyetinde, var olduğuna emin olamamanın pişmanlığını duyduğu mevcudiyetin kısmen de olsa telafisini bulması suretiyle bu kararsızlığa bile isteye uyum sağlar. *Comédie de Lust*'ta yer alan bir bölümde, entelektüel insanın iyimserliğini en uç noktalara kadar ilerleten ve yegane ihtimalin insanının, mevcut olanın insanına, yani canlı olmak hariç her şey olan ve bu yüzden artık yalnızca yaşamaktan, nefes almaktan ve anlık duyumsamadan ibaret olan insana dönüştüğüne şahit oluruz: "Sanatımın zirvesine varmış olabilir miyim? Yaşıyorum. Yalnızca yaşıyorum. İşte bir eser... Olmuş olduğum, olmakta olduğumu inşa etmekle son buldu... İşte buradayım, mevcudun kendisi. Şahsım, mevcudiyetimle mutlak bir izdivaç içinde, olacak olanların kusursuz karşılığında. Başka hiçbir şey yok. Daha fazla derinlik yok... Ben,

olduğum kişiyim. Yaşama sanatının klasik döneminde, sanatımın zirvesindeyim. İşte benim eserim: Yaşamak. Bu her şey değil mi? Ama onu bilmem lazım... Varoluşun bu yüksek sahnesinde onu bilmeden var olunamaz. Ne çok macera, ne çok sebep, ne çok düş, ne çok hata lazım olduğumuz şey olmanın, yalnızca olduğumuz şey olmanın özgürlüğünü kazanmak için! Bizde eksik olan her şeyin baskısından başka nedir kusursuzluk? Eksik olan her zaman çok fazladır... Fakat artık en cılız bakış, en ufak duyumsama, en zayıf eylemler ve yaşam fonksiyonları, benim için, düşüncemin iç sesleri ve tasarımlarıyla aynı yüceliğe sahip... Bu, her şeyin yaşamakta toplandığı ve bana varan bir tebessümle, bütün soruları ve bütün yanıtları reddeden bir üstün hâl... YAŞAMAK... başyapıtımı hissediyorum, soluyorum."

Gerçek anlamda tuhaf bir metin. Çelişkiler ortalığa saçılmış. Sözcükler, anlamlarını terk etmiş, başıboş geziniyorlar. Valéry'nin, gençliği gerçekdışı bir cüret olarak görülen, yaşamının son yıllarında kibir sınavıyla taçlandırdığı Faust'u soktuğu yanılsamayı normal addediyor olması mümkün müdür? Nasıl olur da Faust, saf zihnin insanı olarak, bir zihnin saflığının insana şeyleri verebileceğine, dahası şeylerin içinde tam olarak dolaysız ve mevcut olan şeylerle onu kusursuz olarak karşılayabileceğine inanabilir? O bir akıl insanıdır; kendisinin dile getirdiği üzere, "olacak şeylerin karşılığında" mevcudiyet kazanmış bir akıl insanı, yani tam anlamıyla, Leonardo etüdünde bilincin tanımı –"görünen şeylerin niteliğinden ve niceliğinden bağımsız tüketilemez eylem"– olarak karşımıza çıkan *herhangi bir şey olmayı süresiz reddediştir*, başkası değil. Faust açısından, bütün şeylerin ikamesini süresiz olarak takip edilmeye, onları denk olarak tutmaya ve en cılız duyumsamaya dahi düşüncenin en üstün tasarımlarıyla aynı değeri vermeye muktedir olduğundan, bu onun üstünlüğüdür. Bu, 1919 tarihli çalışmada (*Note et digressions: Introduction à*

la Méthode de Léonard de Vinci) yer verilen görüşle tıpatıp aynıdır: "Hiçbir şeyin, bu tükenmenin şiddetinden kaçamayacağını iyi anlamak gerekir; fakat dikkatimiz, en sahici eylemlerimizi, dış olaylar ve nesneler mertebesine yükseltmek için yeterlidir: Gözlemlenebilir oldukları andan itibaren, gözlemlenen nesneler arasına katılacaklardır. – Renk ve acı, hatıralar, beklenti, sürprizler, şu ağaç... *Bunların hepsi denk... Her şey birbirinin yerine geçebilir.* – Şeylerin tanımı bu olamaz mı?"

Göründüğü üzere bu aynı görüştür zira bu aynı zamanda zıt görüştür. 1919'un Valéry'si, zihin açısından şeylerin sahip olduğu bu denkliğin, onların kutsanmasına değil, suçlanmasına sebep olması gerektiğini düşünür ve onların değersiz oldukları neticesine varır. ("Bütün fenomenler, bir tür eşit tepkimeye maruz kalmak ve ardından özdeş bir eylem tarafından reddedilmek suretiyle belirli bir denklik içerisinde belirirler. Duyular ve düşünceler, algılanabilir olan her şeye doğru genişleyen bu tek biçimli mahkumiyetle sarmalanmıştır.") Bu, Monsieur Teste'in, "Görebileceğim her şeyi kaldırın ortadan"ına tekabül eder. Fakat Faust, aksine, herhangi bir şeyde durmaya yönelik bu zihinsel redde, her şeye yanıt verebilme, şeylerin bütünlüğüne ulaşabilme ve bu bütünlüğün her birinde yaşayabilme gücünü görür. "Gördüğüm beni kör ediyor," der Teste. Faust'un gördüğüyse onu her şeyi algılar hale getirir. "GÖRMEK, başka bir şeyi görmek gibidir; olanı görmek, mümkün olanı görmektir..." Ve bu evrensel görüş, aynı zamanda kendi bakışına bakış olan bu sonsuz bakış, onu, gördüğü mevcut şeyin bakışından, biçimlerin netliğinden, hayranlık verici özgünlüklerinden kesinlikle uzaklaştırmaz. Şunu söylemeye cüret eder: "Sonsuzluk tanımlanmıştır." Sanatçı ve Kainat insanı bu suretle uzlaşırlar.

Faust karakteri, dolayısıyla, Valéry'nin titanizme karşı verdiği yanıtın taslağı suretindedir. Şayet titanizm acıysa, bilincin ve va-

roluşun bize savurduğu çelişkinin doğurduğu acıysa –bilincimiz, *her ne olursa olsun, onda görünen her şeyden* kopmaya yönelik hiç dinmeyen ihtiyacı sebebiyle; varoluşumuz, belirlenmiş bir mevcudiyet içinde bulunma, güzel, belirli bir biçime sahip olarak, kendisinden zevk alma arzusu sebebiyle– bu çelişki, Valéry'nin eserinde ve düşüncesinde her daim varlığını korur, fakat yine bu çelişki sıklıkla başka bir kılığa bürünüyorsa, kendini gizleyen bir şüpheciliğin ustalığıyla, Faust'a kadar kendini öteliyorsa, asla gerçek bir uzlaşmaya yönelik hak iddia etmez. Faust, bireyin, zihnin evrenselliğiyle birlikte zafere ulaştığı ve saf ihtimalin, yegane gerçeklikle mübadele edildiği, trajik gerginliğin uyuma dönüştüğü Goethe'ci an, zıtlığın aşkınlığından bir uzlaşmanın doğduğu Hegel'ci andır. Doğrusu, Faust'un durumuyla, Hegel'e göre tarihin sonuna işaret eden an arasında çok sayıda ortak nokta bulunur. Faust, yalnızca, sonlu dünyanın kendisi için başlamış olduğu insan değil, aynı zamanın, yine yalnızca kendisi için bitmiş olduğu insandır da. Bütün mevcudiyeti, varoluşla bağları koparmış olmaktır. Bildiğine, bilgisini rahatsız etmeden, bildiğinin bilgisizliğini eklemeyi ya da tek ve aynı eylemle, her şeyden boş olma ve her bir şeyin doluluğunu tecrübe etme durumunu vermeyi bu sayede mümkün kılar. Başarısı, her şey bittikten sonra meydana gelen alacakaranlık bir belirmeyi, Hegelci dürtüye yabancı olmayan dünyanın sonunun dengeleyici anlamını kuşanır. Faust bu ironik anlama sahiptir: Her şey bitmiştir, artık hiçbir şey yoktur fakat zihin adamı işte şimdi nefes almaya, görmeye, dokunmaya başlamıştır.

Valéry'nin bütün eseri, sözcükleri arasında tercih yapmaktan imtina eden, hatta tam anlamıyla bir çelişki olarak tanımlamaya bile mesafeyle yaklaşan bir çelişkiye doğru sürüklenir. Yöntem olarak matematiksel analizle olan analojiden doğan bir analizi kabul etmiş olduğundan, onu daha saf kılmak için, onu ikame

edilmiş kavramlardan ya da şeylerden ayrışan bir dönüşüm ve ikamet prensibi olarak görmek suretiyle, izole ettiği zihinsel faaliyetin kusursuzluğuna dair belirli bir düşünceye ulaşır. Bu açıdan bakıldığında, zihnin saflığı ve kusursuzluğu, kendini ayrı tutabilme kabiliyetiyle doğru orantılıdır. "Asıl ve gizli yapıtı" kendini, her şeye karşı olmak suretiyle, şeyler arasındaki kayıtsız ve tarafsız saf bir ilişki olarak tanımlamak ve böylece hiçin yanı başında konumlandırmaktır. Fakat, öte yandan, bu saf gücün değerli olabilmesinin, yalnızca, dünya gerçekliğinde kendini uygulaması ve eyleme geçmesiyle mümkün olabildiğini görmüştük. Valéry zihin idealini, bir ikame prensibi olarak matematikten ödünç aldıktan sonra, doğa bilimlerinden, pragmatik gerçek kavramını ödünç alır: Kanıtlanır olan doğrudur; "her türlü bilgi, yalnızca, doğrulanabilir bir gücün tanımı ya da formülü olduğu takdirde değerlidir." Kudretli zihin, dolayısıyla, hem eşsiz olarak kendindedir, hem eşsiz olarak kendi dışındadır, hem mutlak surette dünyadan ayrıdır, hem mutlak surette dünyada mevcuttur. "Görülebilir olduğunu ve yabancı bir dikkatin algıladığı nesne olduğunu her daim hissederek her şeyi gördüğünü hissetmek, ışıltılı bir işkencedir." Valéry şunu ekler: "*Durus est hic sermo.*" Fakat çelişkidir çetin olan.

Bu çelişkiye başka bir şekilde daha değinilir. Sürekli hareket halinde olan bir ikame sistemi, şeyleri yer değiştirme ve iptal etme, düşünceleri dağıtma, iç ve dış hadiseleri oyuna geri katma yeteneği; zihin, biçimin kural, yasa, simge birimi ve müphem olanın düzeni olduğu ölçüde, kendisinin biçimlere hükmettiğini kabul eder. Valéry'ye göre, "en güzeli, insanın, kendi yaratısı olan bir biçim suretinde düşünmesidir" çünkü zihnin, kendisi tarafından yaratılmasına denk olan böylesi bir buluş, her şeyin zihin tarafından yaratılması, şeyleri izah ederek ortadan kaldıran evrensel bir yasanın yaratılması anlamına gelir. Biçim kaygısı,

dolayısıyla, belirgin olarak, her şeyden bağlarını koparan ve sürekli olarak, kesintisiz, kapalı, boş bir hareketle kendine dönen zihin düşüncesiyle bağdaşır. Yalnızca biçim kavramının kendisi muğlaktır ve bu muğlaklık bir çift karşıt hareketi mümkün kılar: Biçimsel olan, içeriğin çeşitliliğinin ötesine geçendir, her türlü yöntemin özgünlüğüne ve farklılığına yabancı ve üstündür, saf ilişkidir. Fakat biçim olan aynı zamanda tanımlanmış biçimdir, sınırları belirlidir, çok sayıda nüansın arasında verili şeydir, bakış açılarının kesinliğidir, maddi yöntemlerin mübadele edilemez değeridir. Biçim bize yeniden inşa etmeye yönelik olsa da, maddelere ilişkin bir ilgi, nesnelere ilişkin bir alaka kazandırır; bizi dünyaya geri fırlatır, zihnin ve bedenin birliğini, yeni bir ideal gibi, yeniden tesis eder, birini diğerinin lehine coşkuya sevk eder; düşünmeyen içgüdüde ve tenin bulanık uykusunda, erdemin kaynağını ve bilmeye ve yapmaya (ki bazen ötekine üstün gelir) yönelik gücünü keşfeder. Hiçbir yazarın bedene ve imtiyaza dair, yalnızca bedeniyle bilge olmaya dair ondan daha kuvvetli sözler sarf etmediği malumdur. Hatırlamamak mümkün müdür Eupalinos'un duasını? "Ey bedenim, bana her an meyledişlerimdeki bu mizacı, organlarının bu dengesini, parçalarının bu orantılı dağılımını anımsatan, kendini oluşa getiren ve hareketleri şeylerin bağrında var eden bedenim; eserime sahip çık; gizlice tabiatın gereklerini ilet bana; ve sen ki sana bahşedilmiş olan büyük sanatın eserisin, öğret bana bu sanatı, mevsimlerden sonra yaşamayı, talihten muaf olmayı." Ruhun, kendini yitirmeksizin yitiremeyeceği şeye seslenen *emsalsiz dua*'yı yazıya döken aynı kalem şu satırlara da hayat verir: "Aklımı putlaştırmış olduğumu itiraf ediyorum, fakat başkasını bulamadım." Bulanıklığı daha koyu kılmak adına, dumandan ibaret bir mekanda, sembolik olarak gölgelerle dile getirilmiş, bedenimizin hakikatine ve değerine ilişkin kusursuz bir övgü.

Eleştirmenler Valéry'nin eserinde, Eupalinos'un yaratıcı yokluk adını verdiği şey ile karşı konulamaz fiili mevcudiyet arasında, zihnin ayrıksı olmak arzusu ile bedenden, yeteneklerinin kanıtını talep etme ihtiyacı arasında, bilincin yaşamı olan hiçlik ile bilincin hiçliği olan yaşamak arasında salınan poetik temaları ortaya koymuşlardır. Fakat söz konusu olan, tezat eğilimler arasındaki bir salınım, bir gidiş geliş midir yalnızca? Analiz idealini kabul etmiş birisi için, aşabileceğini öne süremeyeceği ve onu parçalara ayıran paradoksal bir tezat söz konusu değil midir? Valéry'nin eserinin hazin yanı, analizden, yani entelektüel sahiciliğe yönelik son derece kuvvetli bir ilgi talep eden bir yöntemden medet ummasının onu çelişkilere, belirsiz sözlere, sürekli bir kararsızlığa sürüklemesidir – öyle ki kendine karşı daimi olarak itirazda bulunmak zorundadır ve yaptığı her şey, yarattığı her şey, düşündüğü her şey, emeği ne kadar büyük, tahayyülü ne kadar kuvvetli olursa olsun, eserini, teorisini ve düşüncesini, savunulamaz, bozuk ve yüzeysel kılar. Kandırılmamak adına son derece temkinli olan bu zihne, bazen yarım ağız dile getirilen, genelde bilmezden gelinerek susturulan bir anlaşmada, sürebilme ve meziyetlerinden sonuna kadar faydalanma ihtimalini ararken rastlamanın bu denli heyecan uyandırmasının sebebi budur. Maharetsiz fakat değişken, muhteşem sanatı işte bu nüanslarda ve tam düşmek üzereyken kendini toparladığı her bir anda zafere ulaşır. Bir hiçtir onu sessizlikten ayıran; bir hiçtir, dönüşmekte olduğu muzaffer adamı, olmayı sürdürmüş olabileceği André Lebey'nin içine dönük sekreterinden ayıran. Yine bir hiçtir diyaloglarına hareket veren; içinde, iki zıt, uzlaşmaz, tamamlayıcı ve iç içe geçmiş konuşmacıyı ayağa kaldıran: *Eupalinos*'ta Sokrates ve Phaidros, yegane tutkusu insanın aklı olan adam ile görülebilenleri inkar etmeyen adam; *Dialogue de l'arbre*'da Lucretius ve Tityrus; *Mon Faust*'da Faust ve Lust.

Lust, Faust'un sekreteridir. Ona karşı olan duyguları dağların ardından doğmak üzeredir, yürekte başlayan o şeyin, şeffaflığını değiştirmediği o andadır; tecrübe etmekte olduğu şeyin farkında değildir Kristal hanımefendi, zira halen duygularının geleceğinden ve yakınlığından ibarettir. Bu bölüm yoğun tutkular barındırır. Lust gizini bizzat *Jeune Parque*'ın taşımış olduğu, Valéry'nin büyüleyici figürlerinden biridir. Lust Yılan'dan önce *Jeune Parque*'tır, "ahenkli ben... alnı açık... günün dengi, zevcesi"; Ağaç'tan önce Havva'dır, "üstün basitlik, şeffaf bakışlar, şen budala kibir"; ayrıca evlilikten önce Émilie Teste'tir, zira düşüncelerin arasından, pürüzsüz bir omzun parıltısını yaymak, kendinden geçmiş bir elin altında, tanıdık bir bibloyu oluşa getirmek yazılıdır kaderinde. Aynı düşünceler ve neredeyse aynı sözcükler iki çifti tasvir etmekte kullanılır fakat genç Lust –Monsieur Teste'in *Varlık* ve *Şey* isimlerini vererek sınıflandırdığı kadında eksik olan– yumuşak ve şefkatli bir şey barındırır. Lust, içinde, tıpkı Faust'un zihninin sıkıntı vermesi gibi en azından bu kalbin sıkıntı verdiği iblisin gözlerinde ve hatta belki Valéry'nin gözlerinde, bilginin artmasından önceki zihnin dolaysız yanını temsil etmesiyle, her şey kendiyle ilgili olmadan evvel, tamamen dünyaya yönelmiş, bilincin gençliğini, şairin, onu bundan yoksun bırakan analizinin şiddetine rağmen aradığı umudu temsil eden sonsuz küçük bir bilmece saklar.

Şayet *Mon Faust*'un gerçekçi bir oyun olması istenseydi, aşılması gereken büyük zorluklardan biri, birden fazla protagonistin hareketini mümkün kılmak olurdu. Faust, gördüğümüz üzere, halihazırda her şeyin ötesindedir; her şeye sahiptir ve üstelik, her şeyin farkındalığı olan hiçliğe de sahiptir; genç olmuştur, yaşlı olmuştur ve sonra yeniden genç olmuştur. Mitik geçmişinde, iblisi mağlup etmiş, titanizmi aşmıştır: Yapacak nesi kalmıştır? Daha ne yapabilir? Var olmak? Bazen bize, "mevcudiyetinden

emin olmak istediğini" söyler ve bir Homunculus'u, dolaysız olarak zihinden doğan ve saf bir ihtimalden daha fazlası olmak isteyen küçük sırça adamı andırır. Fakat şayet hakikati, varoluş olan bu "çok fazla"yı ve zihin olan "yetersiz"i uzlaştırmak ise; şayet kainatı, eksiğin kendisini dahi tamamlayıcı bir unsur olarak barındıracak denli dolu ise, o halde bu son vazife de onu terk etmelidir ve ona kalacak yegane şey hayatta kalmak olacaktır, yani ironik bir biçim suretinde, belirsiz bir zaman boyunca Hatıralar'ını yazmak, şüphesiz Mallarmé'nin Kitap'ını fakat aynı zamanda Minerva'nın kuşunun, Hegel'in baykuşunun alacakaranlık şarkısını anımsatan Kitap'ı yazmak olacaktır; gün yerini geceye bırakırken, bu baykuşun yapabileceği, sonsuzluğun içinde, zamanın olaylarını anlatmaktan, bu anlatının bizzat kendisi olmaktan, yaşanmış olan her şeyden daha önemli ve daha zengin olmaktan ibarettir.

Kuşkusuz, Lüst onu sevecektir. Ama söylediği gibi, neye yarar! İblis, yeni bir Marguerite vakasının başlamasından yana umut besleyemez. Baştan çıkmak artık imkansızdır, çaba askıya alınmıştır, eylem durmuştur. Fakat öte yandan, eser sürdüğünden dolayı buradaki hile, Faust'un hikayesini sıradan kişiler arasında, daha aşağı bir seviyeden yeniden başlatmak suretiyle takip etmek üzerine kurulu olacaktır. Yeni kahraman, uzun, çok uzun süren dönüm noktalarında, bakışında Mephistofeles'in, varoluşla aynı anda, cezbedici yöntemleri yeniden keşfettiği çırak olacaktır ve çırak, sırası geldiğinde, Lust'un yanında, zamanında Faust'un Marguerite'in yanında olduğu şey olmaya çalışacaktır; fakat Lust'un hedefinde daha yüksekler, bir ölüm, daha üstün bir hata vardır ve elinden gelen yalnızca onu terk etmek, onu "usulca" iptal etmektir.

Piyesin bu ilk taslağının ardından gelen *Féerie*'de, Faust'un, oldukça çarpıcı bir şekilde, kendinin ötesine geçmeyi denediğine

şahit oluruz. "Esas yalnızlığa", boşluğun ucuna tırmanır ve orada, zihin adamının baştan çıkışını kusursuzca temsil eden, "iblisten beter", Münzevi'yle karşılaşır. Bu uluyan Münzevi, Monsieur Teste'in aşkın sureti, put Zihin'e tapmak saflığından kendini korumasını bilmiştir: Saf zihnin kusursuzluğunun dahi, analizin kuralları uyarınca, kendisini nihayetinde azletmek zorunda olduğunu gayet iyi anlamış, aklını domuzlara yem etmiştir. Sözünden daha sert, inkarından daha mutlak bir şey yoktur: Başyapıtlar, şarkılar, hakikat ve hatta matematik, her şey alay konusu edilmiş, karalanmış, "lağımın yolunu geri boylamıştır" Dolayısıyla saflığın talebi, hem katı iradeyi, hem de yanılsamaya son verme gayretini şart koşar. Öte yandan bu talepler faydasızdır zira hileli olanı açığa vurmayacak kadar kuvvetli olan bu korkunç birey daha büyük bir hilenin parçası olur, sözü itibarsız kıldıktan sonra, diz çöker ve "sessiz Söz, sözsüz Ses, biçimsiz Güçler, yüzsüz tebessümler" için yakarır. Bu masalsı noktaya, buzun son yalanına vardıktan sonra, Faust artık yalnızca düşebilir: Düşer... sona erecek midir? Varoluşu sonsuza dek sürekli olarak bitmek ve bittiğini bilmekten ibaret olan o, olduğu şeyi unutarak, mitine mitin unutuşunu dahil ederek, bu hilenin içinde var olmaya devam etmenin aracını mı bulacaktır? Ya da meleklerin en özgürü, iblislerin muzafferi, kendi güçlerinin suretinin cazibesine, yeniden dallanıp budaklanmak, şaşırtmak arzusuna mı teslim olacaktır; bir adam olmanın mucizesini yeniden tanımak için tekrar çocuk olmanın serabına mı boyun eğecektir? Peki kendine, unutuşun ve gençliğin cehaletinin içinde, zaten istediği gibi, olduğu şeyin ve olmadığı şeyin çifte doluluğuyla, tasarrufunda olan bir hayatı baştan inşa etmenin cazibesine nasıl katlanacaktır?

Faust'un paradoksu budur. İblis, melek, peri, kendisinden başka, iyi ya da kötü, hiçbir Zihin'e şans ve mevcudiyet tanımaz. O yalnızca Faust değil, o Faust ve Mephistopheles'tir, ki Mep-

Histopheles'in rolünü sürekli bir yetersizlik haliyle, kendinin artık Kötü değil yalnızca zihinden ibaret olduğunu hissetmesi suretiyle kendini hiçin altına epeyce düştüğünü gördüğü acı ve komik bir yanılsamayla kısıtlar. Bu durum, Valéry'nin kaleminden çıkan en canlı ve en hoş diyalogları barındıran, komedi içeren sahnelere olanak tanır. Bu sahnelerde itibarsızlığının farkına aniden varan iblis, Faust'un zamanında iblisten edinmek istediği şeyi, rutininden sıyrılma ve kadim isyanını yenileme umudunu istemek için Faust'la bir anlaşma yapmak üzere çıkagelir. Bu sahnelerde, kendi durumlarının eleştirisinin, –bütünlüklü eleştirisi içinde fazla saf olan, kendi karanlığında fazla açık seçik olan ve bir hata olarak yalnızca bir mutlak taşkınını barındıran– saf aklın eleştirisinin peşinde olan pis küçük iblislerin mucizeleri, zararsız bir latife kisvesinde, yeniden ortaya çıkarlar. Bu iblisler, *Ébauche du Serpent*'daki akılcı Yılan'ın derin ironisine sahip değillerdir. Bu Yılan, Tanrı'yı hizmetkarı yapmış, kendini yaratırken kendinin bilincine varmakla, Hiçlik'e güneşin "parlak hatasını" eklemekle suçlayarak aşağılamıştır. Ama Tanrı yalnızca Tanrı'dır. Faust'un karşısında, var olmayan, derinliğe sahip değildir artık, hiçliğin cazibesi tükenmiştir ve sığ kalmaya mahkum olan iblis, kendisinin, bir opera komik karakterinin zararsız soytarılığına indirgenmiş olduğuyla yüzleşmek zorundadır.

Mon Faust bir "taslaktır". Fakat taslak olarak tamamdır; bitmemiş, tamamlanmıştır. Tedirgin edici tabiatı, kusursuzluğunu, bir eseri meydana getiren bütün unsurların belirgin olarak eksik olması durumundan edinmesinden ileri gelir. Sonu yoktur ama sonu olamayacağından dolayı yoktur. Her şeyi her sahnede, her replikte, sanki her şeyi mutlak surette söylemiş olduğundan dolayı herhangi bir replikte, herhangi bir sahnede artık durabilecekmiş gibi söyler. Böylesi bir eserin başlamış olabildiğinden şüphe duyarız bazen: Eser, her şey çoktan bitmiş olduğunda başlar;

başlangıcı diğer bütün eserlerin sonudur ve diğerlerini uzatmak istemeyen kendisinin, olduklarından daha fazla olma imkansızlığından başka konusu yoktur. Zenginliğini bu oluşturur, zira her şeyi, hatta her şeyden sonra gelebilecek olanları dahi içerir; ama bu yüzden, kendi gülünçlüğünü öteye itiyormuş izlenimini bırakır: Bolluk zoruyla muhtaç, derinlik bunun içinde önemsiz göründüğü ölçüde ciddiyetsiz. Ve şüphesiz, Kötü ruhun zihin oyunlarının onayladığı bu neredeyse hiç olma görünümü, kendini bir şaka olarak sunma keşfinin itirafı, bu esrarengiz püskülün yokluğunda sonsuza dek eksik kalacak olan eserin anlamının parçalarıdır. Fakat, kendi içinde, asıl gayesi olarak, kendi hiçliğinin tohumunu taşıyan, bunu yaratanın şahsında bunu reddeden bu iblisi tanıyan bir eser, bu savın kendisi dahi nihayetinde, çok fazla, aşırı hırslı ve beyhude yere hiç, hiç, hiç diye tekrar eden Münzevi'nin çılgın tevazularıyla aynı tabiata sahip görünebilir.

Bir insan ne yapabilir? diye sorar Monsieur Teste. Bir eser ne yapabilir? Bu son şüpheyi bünyesine katabilir, daha büyük bir ihtiyatla, tevazuun rahatlıklarını ve hiçliğin şahitliğini bile iteleyebilir mi? Yüceden vasata, şiirden son çare olan düzyazıya, kendini gösteren parlak zihinden kendini gizleyen gerçek zihne, çalışılmış kayıtsızlıktan tutarsızlığın derlemesine, düşüncelerin düzensizliğinden sonsuza dek ileri sürülen tek ve aynı düşüncenin düzenine gidebilir mi? Bütün bu kusursuzluklar, bütün bu kusurlar Faust'un içindedir ve bu kusurlar, kusursuzluklardan aşağı kalmayacak şekilde eseri kusursuz kılarlar, onu Valéry'nin en emsal kitabı yaparlar ki –Faust'a uyarak, "Her şeyin içinde devasa raddede hiç var" olduğunu kabul etmekle birlikte– içine bütünüyle kendini, her şeyi ve kendine dair her şeyi koyduğunu söyleyebiliriz. Ve bu yüzden, "sevilen her şeyi tuhaf ve soğuk bir ışıkla aydınlatan" bu kitap, onun yazdıkları arasında en dokunaklı olanlarından biridir. Faust tarafından, kendisine hâlâ vere-

bileceği hayran olunası ve muhteşem ve mutlu her şeye rağmen hayata yöneltilen son Hayır'lardan daha acıklı ne vardır?

Küle döndüm bir ateşin kor kızgınlığında
Nefret etmiyorum onu bulamamış olsam da,
Azade hissediyorum kendimi tüm umutlardan
Her şeyini unuttuğum şu geçmiş yaşamdan,
Suçlarım, tutkularım, zapt edilmiş vasıflarımdan,
Tenimin zaferleri, nice pespaye yadigardan,
Hepsini teslim etmiş dünya bin yüzlü iblislerime...
Hayır, hayır... Periler, sakının iyiliğinizi harcamaktan...
İçimde keşfedilen güçler emsalsiz fakat beyhude,
Aciz düşerler bana Kainat'ın tadını bahşetmekte.
Düşmem ardına başka bir maceranın,
Ben ki meleğin zaferine, iblisin ihanetine şahit oldum,
Sevemeyecek kadar, nefret edemeyecek kadar biliyorum
Ve geçtim ötesine bir mahluk olmanın.

Son Faust, sonu olmayan ve ölmeyen Faust böyle söyler. Ama Valéry ölecektir; bilincinde olduğu, fazlasıyla görkemli, fazlasıyla tatminkar fakat yine de boş görünen bir hayatı kenara bırakarak beklediği bu ölüm, eserinin yegâne gerçek sonu olur.

Maurice Blanchot

"Monsieur Teste" Mukaddemesi[1]

Türkçesi: Ahmet Hamdi Tanpınar

Yarı edebî, yarı vahşî veya... kendi içine kapanmış bir gençlik çağında yaratmış olduğum bu hayalî şahıs, o uzak devirden beri bir nevi *hayat*'a kavuşmuşa benziyor; itiraflarından ziyade gizlenmeleri, bazı okuyucuları ona bu hayatı vermeye sevketmiştir.

1 İlk şiirlerinin pek beğenilmiş olmasına rağmen şiir yazmaktan vazgeçtiği, her şeyi anlamak merakına, bir nevi "vuzuh hastalığı"na tutulduğu yıllarda, yirmi dört yaşında iken, Paul Valéry, *Monsieur Teste ile geçirdiğim gece* adlı denemesini yazmıştı. Denemenin kahramanı olan Edmond Teste, her haliyle Valéry'yi hatırlatır. Başkalarına çok garip gelen, fakat kendisinin çok sade, çok tabiî bulduğu bir fikir hayatı yaşayan M. Teste, diline "Ne gelir bir insanın elinden?" sorusunu dolamıştır. Vuzuha kavuşabilmek için kendine göre bir takım metodlar bulmuştur. Dilinden müphem kelimeleri atmıştır. Ölçülü konuşur, kelimelerini tartar, lüzumsuz söz söylemez. Bilinen şeyleri kafasında evirip çevirmeden, bunlar üzerinde düşünmeden kabul etmez. Dünyayı gezip dolaşmış, çeşit çeşit insanlar görmüş, bir çok milletleri yakından tanımış bir adamdır. Adını Lâtince "Testis" kelimesinden almıştır ve bu kelimenin mânasına uygun olarak, "gören", "müşahede eden" bir insandır. Valéry, bu ehemmiyetli mukaddemeyi *Monsieur Teste ile geçirdiğim gece*'nin Ingilizceye tercümesi münasebetiyle yazmıştır. *Çeviren.*

Teste, içinde Auguste Comte'un ilk yıllarını geçirdiği bir odada, irademin bir sarhoşluk devrinde, kendi şuuruna ermenin garip taşkınlıkları arasında doğdu.

Şiddetli bir vuzuh hastalığına tutulmuştum. Anlama denen o çılgın arzuyu son haddine götürmeye çalışıyor, dikkat melekemin zayıf noktalarını arıyordum.

Bu yüzden bazı düşüncelerin sürelerini biraz daha arttırmak için elimden geleni yapıyordum. Bana kolay gelen her şeye kayıtsız kalıyor, âdeta düşmanmış gibi bakıyordum. Uğraşmanın çetinliğini duymak, bana üzerine düşülmesi gereken bir şey gibi geliyordu ve doğuştan meziyetlerimizin tabiî meyvaları olan kolay neticelere değer vermiyordum. Yani, umumi olarak, neticeler –dolayısiyle *eserler*– bence işçinin elde etmeyi umduğu şeylerin cevheri olan emeğinden çok daha az ehemmiyetliydi. Bu da gösterir ki hemen her yerde "théologie" bulunur.[2]

Edebiyata, şiir sanatının oldukça sarih görünen çalışmalarına kadar, şüpheyle bakıyordum. Yazmak işi daima bir nevi "zihnî fedakârlık" ister. Meselâ edebî eserlerin okunması şartlarının aşırı bir dil sarihliği ile uzlaşmadığını herkes bilir. Zihin elbette ki herkesin kullandığı dilden kendi gücünün yetmediği olgunluklar, pürüzsüzlükler istiyecektir. Fakat okuduklarından ancak zekâlarını uyanık tuttukları zaman zevk alan okuyucular azdır. Biz dikkatleri ancak bazı oyalanmalar yoluyla elde ederiz; böyle bir dikkat de çalışmayan bir dikkattir.

Hem bir yandan başkaları üzerinde bırakılacak tesir endişesini; bir yandan da hiçbir şey unutmadan, hiçbir şeyi gizlemeden, kendi-

2 Cümlede okuyucuyu şaşırtabilecek olan bu kelimenin anlaşılabilmesi için "théologie"nin "cevher"i aradığını hatırlamak yeter. Bir önceki cümleden de anlaşılacağı üzere, Valéry, emeği, işçinin, eser yaratanın aradığı "cevher" olarak gösteriyor. "Théologie"nin umumi olarak "cevher"i, Tanrı'yı araması gibi. *Çeviren.*

me yaranmaya bakmadan kendimi olduğum gibi tanımak ihtirasını göz önünde tutmak bana yakışık almayan bir şey gibi geliyordu.

Yalnız "Edebiyat"ı değil, hemen hemen bütün "Felsefe"yi de, gerçekten reddetmiş olduğum "Müphem Şeyler", "Karışık Şeyler" arasına atıyordum. Felsefi çalışmalarda öteden beri ele alınan konular o kadar güçlükle alâkamı uyandırıyorlardı ki, filozoflara yahut kendime şaşıyordum. En itibarda meselelerin kendiliklerinden gelmediklerini; ehemmiyetlerinin, çekici taraflarının büyük kısmını filozofların dünyasına girmek için daha önceden tanınması, kabul edilmesi gereken bazı *muvazaalar*'dan aldıklarını anlamamıştım. Gençlik muvazaaların yanlış anlaşıldıkları, yanlış anlaşılmaları gerektiği bir çağdır: onlara ya körükörüne boyun eğilir, yahut körükörüne hücum edilir. Şuurlu hayatın başlangıçlarında insanın dil, cemiyetler, bilgiler, san'at eserleri gibi bir takım şeyleri ancak indî kararlarla ortaya attığı düşünülemez. Kendi hesabıma benim buna o kadar az aklım yatıyordu ki, başka insanlarla olan dış münasebetlerimizden, bir arada yaşanılan hayattan doğan ve isteyerek çekildiğimiz uzlette kaybolup giden bütün kanaatleri, fikir alışkanlıklarını gizlice hiçe saymayı veya hor görmeyi bir kaide edinmiştim. Hattâ insanın kendinden ve eşya üzerindeki sâf müşahedelerinden meydana gelmeyip de sadece felâketleri, endişeleri, ümit ve korkuları yüzünden doğan veya uyanan bütün fikirleri, bütün duyguları ancak tiksinerek düşünebiliyordum.

Bu yüzden yalnız kendi *gerçek* vasıflarımla kalmaya çalışıyordum. İmkânlarıma pek az güveniyor ve kendimden nefret edebilmek için gereken her şeyi hiç güçlük çekmeden kendimde buluyordum; fakat sonsuz vuzuh isteğim; inançları, putları hor görmem, kolaylığa karşı duyduğum tiksinme ve imkânlarımı idrâk edişimle kendimi kuvvetli buluyordum. İçimde kendime bir ada yapmıştım; zamanımı bu adayı iyiden iyiye tanımakla, tahkim etmekle geçiriyordum...

M. Teste günün birinde bu ruh hallerinin en yeni hâtırasından doğdu.

İşte bu yüzden o, varlığının derin bir bozuluşu anında, bir insan tarafından tohumu atılan çocuğun babasına benzediği kadar bana benzer.

Zaman zaman benzersiz bir anın benzersiz yaratığının hayata bırakıldığı belki görülür. Nihayet bazı insanlardaki hususiyetin, iyi veya fena ayrılış değerlerinin bazan kendilerine hayat verenlerin o andaki hallerinden gelmiş olması imkânsız değildir. İstikrarsız olan şey, böylelikle başka bir zemine geçmiş olur ve kendisine herhangi bir devam imkânı bulabilir. Zaten fikir sahasında eserlerimizin vazifesi, istidadın gördüğü iş, çalışmanın asıl gayesi, kısaca, *pek nadir olarak elde edilen şeyi, insanın kendinden sonra yaşatmak isteğinin, o garip içgüdünün cevheri* bu değil midir?

M. Teste'e gelince, bu cinsten bir tipin varlığının gerçek âlemde birkaç çeyrek saatten çok süremiyeceğini düşünüyorum da, bu hayatın ve süresinin problemi ona bir nevi canlılık vermeye yeter, diyorum. Bu problem bir tohumdur. Tohum yaşar; fakat gelişemiyecek tohumlar da vardır. Bunlar yaşamaya çalışırlar, acîbeler meydana getirirler, böyle acîbeler de ölürler. Gerçekte biz onları yalnız şu *dikkate değer hususiyet*'ten tanırız: devam edememek. Geleceği *tabiî varlıklar*'dan biraz daha az olan varlıklar *tabiat dışı*'dırlar. Bunlar, içlerinde gizli tenakuzlar taşıyan düşüncelere benzerler. Bu düşünceler zekâya sokulurlar; doğru, verimli görünürler, fakat âkıbetleri kendilerini iflâs ettirir ve çok geçmeden mevcudiyetleri kendileri için bir felâket olur.

Yüzyıllardır büyük adamların, bir sürü de küçüklerin, üzerinde kafa yordukları bu hârikulâde düşüncelerin çoğunun; aklımızı başımıza alarak ancak bize gerçekten cevap verebilecek olanlara sual sorabileceğimizi düşünmeden, hemen her şeye tatbik etti-

ğimiz araştırıcı melekelerimizin safça çalıştırılmasından doğmuş ruhi acîbeler, *–Acîb fikirler–* olmadıklarını kim biliyor?

Fakat uzvi acibeler çarçabuk mahvolurlar. Bununla beraber biraz olsun yaşamışlardır. Onların kaderi üzerinde düşünmek kadar öğretici şey olamaz.

M. Teste'in var olması neden imkânsızdır? –Bu soru onun *ruhu*'dur. *Bu soru ile siz M. Teste olursunuz.* Çünkü o, bizzat imkânın ifritinden başka bir şey değildir. Yapabileceği şeylerin bütününün endişesi ona hâkimdir. Dikkatini kendine çevirir, kendini kullanır, fakat kullanılmasını da istemez. O yalnız işlediği işlere çevrilmiş şuurun değerleri, kategorileri olan iki değer, iki kategori tanır: *mümkün olanla mümkün olmıyan.* Felsefeye pek az itibar eden, dile daima şüpheyle bakan bu garip kafada her düşünce, o düşüncenin geçici olduğu duygusu ile birlikte doğar; orada geçici olmıyan şey, yalnız belli işlerin beklenmesi ve başarılmasıdır. Onun kısa ve kesif ömrü, bilinenle bilinmiyen arasındaki münasebetleri kuran, düzenliyen mekanizmayı gözetlemekle geçer. Hattâ bu kafa, yüksek ve gizli kudretlerini; içine namütenahinin girmediği münferit bir sistemin hususiyetlerini inatla gizlemekte kullanır.

Böyle bir acîbe hakkında bir fikir vermek, onun dış görünüşünü, âdetlerini tasvir etmek; hiç olmazsa fikir mitologiasının bir Hippogriffe'inin,[3] bir Khimaira'nın[4] taslağını çizmek, zorlanmış hattâ zaman zaman kuvvetle mücerretleştirilmiş bir dilin yaratılmasını değilse bile kullanılmasını gerektirir, dolayısiyle de mazur gösterir. Bu dil lâübalilik de ister, hattâ onda kendi kendimizle

3 Şövalye romanlarında görülen; yarısı ata, yarısı köpeğe benziyen kanatlı efsanevî hayvan. *Çeviren.*

4 Yunan mitologiasında başı arslan, gövdesi keçi, kuyruğu ejderha biçiminde olan ve ağzından alev saçan korkunç bir hayvan. En şiddetli fırtınalara sebep olan rüzgâr tanrılarından biridir. *Çeviren.*

baş başa kaldığımız zamanlarda yapabileceğimiz bayağılıktan, kabalıktan da izler bulunmalı. Kendi içimizde olan insanla pek öyle teklifli tekellüflü olamayız.

Böyle çok hususi şartlara tâbi olan metin, aslında şüphesiz kolaylıkla okunmaz. Hele onu bir yabancı dile çevirmek istiyene, yenilmesi hemen hemen imkânsız güçlükler çıkaracağı muhakkaktır...

Tercüme Dergisi, Sayı: 55, Ocak 1953

MONSIEUR TESTE

Önsöz

Mizacında kısmen edebi, kısmen hırçın yahut... içe dönük tonlar barındıran bir gençlik çağında yazarlığına soyunmuş olduğum bu hayal kişisi, mazide kalan o günlerden bugüne –itiraflarından ziyade suskunluklarının, bazı okurları ona bahşetmeye sevk ettiği– bir *hayatı* yaşaya geldi.

Teste –Auguste Comte'un ilk yıllarını geçirdiği bir odada– arzularımın sarhoşluğuna teslim olduğum, kendi bilincime ermenin tuhaf taşkınlıklarına sahne olan bir dönemde hayat buldu.

Vahim bir kesinlik saplantısına tutulmuştum. Çılgınlığa varan anlama tutkumu hudutlarına dek zorluyor, dikkat yetimin kırılgan noktalarını içimde keşfe çıkıyordum.

Bu sebepten ötürü bazı düşüncelerimin sürelerini biraz olsun uzatmak adına elimden geleni yapıyordum. Kolay görünen her şeyi kayıtsızlıkla karşılıyor, kendime adeta düşman belliyordum. Çabanın duyumsanmasını gerekli görüyor, doğuştan sahip olduğumuz yetilerimizin tabii meyvelerinden ibaret olan neticelere kıymet vermekten uzak duruyordum. Bir başka ifadeyle, genel itibariyle, neticeler –ve dolayısıyla eserler– zanaatkarın emeğinden –umduğu şeylerin özünden– nazarımda çok daha az önem

arz ediyordu. Bu da teolojiye hemen her yerde rastlanabileceğinin kanıtıdır.

Edebiyata ve hatta şiir sanatının fazlasıyla belirgin hatlarla çizilmiş ürünlerine dahi şüpheyle yaklaşıyordum. Yazma eylemi, her daim, bir nevi "zihin fedakarlığı" gerektirir. Örneğin, edebiyat okuması, malum olduğu üzere, aşırı bir dil hassasiyetiyle uyum göstermesi mümkün olmayan koşullar talep eder. Zihnin, günlük dilden, gücünü aşan kusursuzluklar ve saflıklar isteyecek olması kaçınılmazdır. Öte yandan, okumaktan, ancak zihinleri ciddi anlamda faalken keyif alabilen okurlara nadiren rastlanır. Çoğunun dikkatini çekmek için eğlenmelerini sağlamak yeterlidir ki bu tür bir dikkat, pasif niteliktedir.

Bunun yanı sıra, tutkumu, başkaları üzerinde bir etki yaratma kaygısı ile kendimi olduğum gibi, noksansız, hilesiz, müsamahasız bilme ve tanıma arzum arasında pay etmeyi kendime bir türlü yakıştıramıyordum.

Yalnızca Edebiyat'ı değil, bütünüyle Felsefe'yi de, tüm samimiyetimle reddettiğim Müphem Şeyler, Saf Olmayan Şeyler arasında sayıyordum. Öteden beri süregelen felsefi tartışmalar bendeki merakı uyandırmakta o denli kifayetsiz kalıyorlardı ki filozoflara mı, yoksa kendime mi şaşırsam bilemiyordum. En şaşaalı meselelerin dahi çözüm beklentisinde olmadıklarını, sahip oldukları saygınlığı ve cazibeyi, büyük ölçüde, filozofların arasında yer edinebilmek için tanınması ve kabul edilmesi gereken bazı *anlaşmalara* borçlu olduklarını henüz anlamamıştım. Gençlik, anlaşmaların yanlış anlaşıldığı, böyle olmasının gerektiği, onlara körü körüne karşı çıkılması yahut körü körüne boyun eğilmesi icap eden bir dönemdir. Düşünsel yaşamın başlangıcında, insanın, dili, toplumu, bilgiyi, sanat eserlerini ve bu suretteki her şeyi, yalnızca ihtiyari kararları temel alarak inşa edebileceği kavranamaz. Nitekim, kendi adıma, kavramaktan o

denli uzak olduğum bir durumdu ki bu, müşterek yaşamda ve başkalarıyla olan dış ilişkilerde hayat bulup, kendi kabuğumuza çekildiğimiz anda sırra kadem basan tüm kanaatleri ve tahayyül alışkanlıklarını gizliden gizliye hiçe saymayı ve hor görmeyi kendime kural edinmiştim. Hatta insanın kendine ve şeylere dair özgür ve saf gözlemlerinden değil de sayrılıklarından, kaygılarından, umutlarından ve korkularından hayat bulan ya da tetiklenen tüm düşünceleri, tüm duyguları, ancak tiksinerek tasavvur edebiliyordum.

Bu sebepledir ki kendimi *gerçek* vasıflarımla sınırlandırmaya gayret gösteriyordum. İmkanlarıma hemen hiç bel bağlamıyor, kendimi hakir görmek adına ihtiyaç duyduğum her gerekçeyi kendimde zorlanmadan buluyordum; fakat öte yandan, berraklığa hudutsuz bir tutkuyla bağlanmakta, inançları ve putları hor görmekte, kolaylığa karşı tiksintiyle yaklaşmakta ve kendi sınırlarımı duyumsamakta kendimi fazlasıyla kuvvetli görüyordum. Bütün vaktimi keşfetmeye ve surlarını yükseltmeye harcadığım bir ada yaratmıştım içimde...

M. Teste, günün birinde, bu haleti ruhiyemin, vaktiyle yakın bir hatırasından doğdu.

Onun, köklü bir başkalaşım anında bir başkası tarafından tohumu atılan bir çocuğun, kendinden ziyade, tohumu atan o babaya benzemesi misali bana bu denli benziyor olması bundandır.

Zaman zaman, istisnai bir ana ait istisnai bir mahluku yaşamın kucağına savurduğumuz olur. Nihayetinde, bazı insanlardaki tekilliğin ve sahip oldukları iyi yahut kötü farklılıkların, onlara hayat verenlerin anlık durumlarına bağlı olmaları imkansız değildir. Değişken olan, bu şekilde aktarılıyor ve kendini idame imkanına kavuşuyor olabilir. Kaldı ki, zihin söz konusu olduğunda, eserin işlevi, kabiliyetin tesiri, emeğin gayesi, velhasıl, insanı, en

nadide keşiflerini, kendi ölümünden azade kılıp, sonsuza ulaştırmaya sevk eden tuhaf içgüdünün özü bu değil midir?

M. Teste'e dönecek olursak, bu türden bir mahlukun, gerçek dünyada, varlığını bir saat dahi sürdürmesinin mümkün olmadığını göz önünde bulundurarak, bu varoluş ve varoluşun süresi probleminin, ona bir tür yaşam vermeye yeterli olduğunu söylemek isterim. Bu problem bir tohumdur. Tohumlar yaşar lakin bazıları gelişim kaydedemezler. Böyleleri yaşamaya çalışır, ucubeye dönüşür ve ölürler. Onları tanıyor olmamızın yegane sebebi, aslında, bu *dikkat çekici özellikleri*, yani yaşamlarını sürdüremeyecek olmalarıdır. Anormal olanlar, normal olanlara kıyasla daha cüzi miktarda geleceğe sahip olan varlıklardır. Gizli çelişkilere mesken düşünceleri andırırlar. Zihinden hayat bulur bu düşünceler, doğru, makul, ongun görünürler fakat kendi sonuçlarının kurbanı olur, yıkıma uğrarlar, kendi mevcudiyetleri, çok geçmeden, felaketleri olur.

Yüzyıllardan bu yana, hatırı sayılır sayıda büyük şahsiyetin yanı sıra daha mütevazı nicesinin aklını kurcalayan muazzam düşüncelerin çoğunun –yanıt alamayacak olduğumuz şeylere soru sormanın manasız olduğunu inatla göz ardı ederek– hemen her noktaya uyguladığımız sorgulayıcı yetilerimizin naif faaliyetlerinden hayat bulmuş psikolojik ucubelerden –Ucube Düşüncelerden– ibaret olmadığını kim iddia edebilir?

Lakin ömürleri kısa olur ete bürünen ucubelerin. Gene de bir nebze olsun yaşamış olurlar bu hayatı. Onların yazgısı üzerine düşünmenin öğreteceği çoktur insana.

M. Teste neden imkansızdır? – Ruhudur bu soru onun. M. Teste'e dönüştürür muhatabını. Zira ihtimaller iblisinin bizzat kendisidir o. Muktedir olduğu şeyler bütününe dair hassasiyeti ona hükmeder. Kendini gözlemler, kendi dümeninde kendisi vardır, başkasının dümene geçmesine müsaade etmez. Eylemlere

indirgenmiş bilince ait olan iki kategoriden, iki değerden başkasını tanımaz: İmkanlı olan ve imkansız olan. Felsefenin nadiren itibar gördüğü, dilin her daim zan altında tutulduğu bu alelacayip kafanın içinde barınan hemen her düşünceye geçici olduğu hissiyatı eşlik eder; sürebilmeye kadir olan yalnızca beklenti ve belirli faaliyetlerin ifasıdır. Bu zihin, yoğun ve kısa ömrünü, bilinenle bilinmeyen arasındaki ilişkileri tesis eden ve düzenleyen mekanizmayı denetlemekle geçirir. Mahfi ve üstün kuvvetlerini dahi, sonsuzluğun men edildiği bu münferit sistemi sebatla bakışlardan gizlemek için kullanır.

Böylesi bir ucubeye dair kanaat uyandırmak, dışa vuran görünüşünü, tabiatını tasvir etmek, zihin mitolojisine ait bir Hipogrif, bir Kimera resmetmeye kalkışmak, kimi zaman soyutlamaya varıncaya dek zorlanmış bir dilin yoktan var edilmesini değilse bile kullanılmasını şart koşar – ve dolayısıyla mazur gösterir. Bu dil, aynı zamanda, kendimizle başbaşa kaldığımızda kullandığımız bayağılık ya da kabalıktan izler barındıran bir samimiyet talep eder. İçimizde olanla aramıza mesafe koyamayız.

Alabildiğine hususi koşullara konu olan, kaleme alınmış olduğu dilde dahi kolay bir okuma imkanı sunmadığı aşikar olan bu metnin, hal böyleyken, onu başka bir dile aktarmak isteyene, aşılması hayli güç zorluklar doğuracak olması adeta kaçınılmazdır...

Paul Valéry

Monsieur Teste ile Bir Akşam Vakti

Vita Cartesii est simplicissima...

Ahmaklık benim harcım değil. Çok insan tanıdım, bir sürü ülke dolaştım, farklı işlerde hazzetmeden çalıştım, hemen her gün karnımı doyurdum, kadınlara dokundum. Aklımda kalanlar birkaç yüz sima, iki ya da üç mühim hadise, yirmiye yakın kitabın yalnızca konusundan ibaret. Ne en iyisini ne en kötüsünü sakladım; kalan nasıl olduysa kaldı.

Bu hesap, yaşlandığıma şaşırmaktan alıkoyuyor beni. İstesem, aklımın zaferine şahit olan anların hesabını tutabilir, onları bir arada, bitişmiş olarak tahayyül edebilir, kendime *mutlu* bir hayat tertip edebilirdim... Lakin, bildiğim kadarıyla, kendimi yargılarken her zaman dürüst davrandım. Gözümü hemen hiç ayırmadım üzerimden, kendimden tiksindiğim oldu, kendime hayran kaldığım oldu – böyle geldik işte bu günlere beraber.

Hemen her fırsatta her şeyin benim için sona erdiğine kanaat getiriyor ve tükenmiş olmanın, ıstırap veren bir durumu aydınlatmanın gerginliği içinde, bütün gayretimle kendimi bitiriyordum. Gelgelelim, kendi düşüncelerimizi, başkalarının düşün-

celerinin *dışavurumuna* haddinden fazla önem vermek suretiyle inşa ettiğimizi anlamamı sağlayan da bu oldu! O andan itibaren kulaklarımda çınlayan milyarlarca sözcük, dışavurmaya çalıştıkları anlamlarla birlikte, beni kolay kolay sarsamaz oldular; buna karşın, benim ağzımdan çıkan, başkalarına yönelik sözcüklerinse, düşüncemle olan bağlarını tümden kopardıklarını hissediyordum – zira giderek *değişmez* sözcüklere dönüşüyorlardı.

Çoğunluğun yaptığını yapmayı tercih etseydim şayet, kendimi yalnızca onların üstünde görmekle kalmaz, öyle de görünürdüm. Kendimi yeğlerdim. Onların üstün sıfatını atfettikleri insan, kendisini kandırmış olan insandır. Ona şaşkınlıkla bakmamız için onu görmeye ihtiyacımız vardır – onun ise, görülmesi için, kendini göstermeye. Şanına yönelik duyduğu, içine işlemiş budala saplantı, yüzünü göstermeden edemez. Her büyük şahsiyet, bir hatanın damgasını taşır. Güçlü addedilen her aklın başlangıcı, ona namını kazandıran hatadır. Seyircilerin teveccühüne karşılık olarak, kıymetli zamanını, görülebilir olmak, bütün kuvvetini kendini aktarmak ve yabancı gözleri tatmin etmek için harcar. Şöhretin biçimsiz oyunlarını, kendini eşsiz hissetme neşesiyle –muazzam mahrem haz– kıyaslayabilecek kadar ileri gider.

Buradan yola çıkarak, en güçlü zihinlerin, en öngörülü mucitlerin, en bilge düşünce alimlerinin meçhul yaşamları boyunca cimri davranmış ve sırlarını kimselere açmadan ölüp gitmiş insanlar oldukları kanısına vardım. Onların da bu dünyada varolduğunu daha göz alıcı, daha az *katı* insanlar sayesinde anladım.

Öylesine kolay bir tümevarımdı ki bu, varoluşa geldiğine sürekli şahit oluyordum. İlk hatalarının saflığını taşıyan, sıradan, büyük şahsiyetleri tahayyül etmek ya da daha yüksek bir bilinç seviyesini, daha bütünlüklü bir düşünce özgürlüğü hissini tasavvur etmek için bu hatanın kendisini temel almak yeterliydi. Bu denli basit bir işlem, beni sanki denizlerin derinliklerine sürüklü-

yor, gözlerimin önüne tuhaf mı tuhaf manzaralar seriyordu. Şöhreti çoktan kanıksanmış keşiflerin ışıltısında kaybolmuş olsalar da, ticari faaliyetlerin, korkunun, sıkıntının ve yoksulluğun her gün, her an açığa vurduğu şöhretsiz keşiflerin hemen yanı başında kendilerine yine de yer bulabilmiş nice içsel başyapıtı ayırt edebiliyordum. Bilinen tarihi imzasız vakayinamelerin arasına saklayarak eğleniyordum.

Saydam yaşamlarında görünmez olan, herkesten önce bilen yalnızlardı bunlar. Karanlığın kuytularında herhangi bir şöhretli şahsiyetten iki defa, üç defa hatta defalarca daha yüce görünüyorlardı bana – şanslı keşiflerini, şahsi başarılarını ifşa etmeye tenezzül etmiyorlardı. Kendilerini yalnızca birer şey olarak gördüklerini hissediyordum, şeyden ötesi, başkası olmayı kabul etmiyorlardı. 93'ün Ekim ayında, zihnin yalnızca var olmakla yetindiği boş vakitlerimde işte bu düşünceler geliyordu aklıma.

M. Teste ile tanıştığım sıralarda ise hemen hepsini rafa kaldırmak üzereydim. (Şimdilerde, insanın, yaşadığı daracık alanda, her gün ardında bıraktığı izleri düşünüyorum.) M. Teste ile bizzat tanışmadan evvel, beni asıl cezbeden, o şahsına münhasır halleri olmuştu. Gözlerini, kıyafetlerini, ona sürekli rastladığım kafede, kısık sesiyle garsona hitaben sarf ettiği önemsiz sözcükleri enikonu etüt etmiştim. Gözlendiğini hissedip hissetmediğini epey bir merak ediyordum. Bakışlarımı bakışlarından bir anda kaçırıyor, onu bana bakarken yakalamak için kendime fırsat yaratıyordum. Okuyup bıraktığı gazeteleri elime alıyor, geride bıraktığı ölçülü hareketleri zihnimde defalarca oynatıyordum; kimsenin dikkatini çekmiyor oluşu benim dikkatimden kaçmıyordu.

Yakınlık kurduğumuz sıralarda, hakkında bu türden öğreneceğim hemen hiçbir şey kalmamıştı. Yalnızca geceleri görüyordum onu. Bir defasında bir tür g...de, genelde tiyatroda. Geçimini, etraftan duyduğum kadarıyla, küçük çaplı haftalık

borsa yatırımlarından sağlıyordu. Karnını Vivienne sokağındaki ufak bir lokantada doyuruyordu. Yemeklerini hep bir telaş içinde, bir vazife icra ediyormuş gibi yiyor olsa da arada sırada başka lokantalara uğradığı da oluyor, yemeyi ağırdan aldığı bu ender zamanlarda, ziyafetin keyfini doyasıya çıkarıyordu.

M. Teste kırklı yaşlarındaydı. Akıl almaz bir süratle, kısık bir sesle konuşuyordu. Ona dair her şey, gözleri, elleri, yok oluyordu. Omuzları genişti halbuki; adımlarını, görenleri şaşırtacak denli düzenli aralıklarla atıyordu. Konuşurken ne bir eli oynuyor, ne bir parmağı kıpırdıyordu: *İçindeki kuklayı öldürmüştü.* Ne tebessüm ettiğini gören olmuştu, ne bir günaydın ya da hoşçakal dediğini duyan. "Nasılsınız" sorusunu işitmiyor gibiydi kulakları.

Hafızası, zihnimi uzun süre meşgul etmişti. Tanık olduğum belirtiler, eşi benzeri bulunmayan bir zihinsel faaliyet içinde olduğunu düşünmeye sevk ediyordu beni. Olağanüstü bir yeteneğe sahip değildi – eğitilmiş, şekil verilmiş bir yetenekti ondaki. Buyurun, kendi sözleri: "Yirmi yıldır kitap kapağı açmadım. Yazdıklarımı da yaktım. Karalıyorum ana dair... İstediğimi saklıyorum. Bu kısmı kolay. Zor olanı, *yarın isteyecek olduğumu saklamak*!... Mekanik bir süzgeç icat etmeye çalıştım..."

Bütün bunlar hakkında düşündükçe, M. Teste'in, bizim bilmediğimiz bazı zihin yasalarını keşfetmeyi başarmış olduğuna iyiden iyiye inandım. Yıllarını bu araştırma uğruna feda etmiş olmalıydı ve belli ki önünde uzanan yılları, çok uzun yılları, keşiflerini olgunlaştırmak, onları içgüdüleri haline dönüştürmek uğruna harcamaya hazırdı. Keşfetmek kolaydır. Zor olan, keşfettiğine katmasıdır insanın kendini.

Süreye, zamana, zamanın pay edilmesine, ayarlanmasına –zamanın, itinayla seçilmiş şeyler ve bu şeylerin özenle beslenmesi için harcanmasına– adanmış incelikli sanatla meşgul olmak, M. Teste'in büyük ölçüde mesai ayırdığı uğraşlardan biriydi. Bazı

düşüncelerin tekrarlanmasını gözlüyor, onları tek tek suluyordu. Bu sayede zihinsel faaliyetlerini mekanik eylemlere dönüştürmüş oluyordu. Bütün bu işlemi tek bir sözcükle ifade edebilmenin bile arayışı içindeydi. Sık sık şöyle söylüyordu: "*Maturare*!..."

Emsalsiz hafızası, hiç şüphesiz, hayalgücünün tek başına inşa etmeye muktedir olmadığı bu izlenimleri yalnızca onun için özenle saklıyordu. Balonla seyahat ettiğimizi tahayyül etmek isteyecek olursak, zekâmız ve gayretimiz sayesinde bir balon pilotunun muhtemel duygularının çoğunu *üretebiliriz* fakat göğe doğru gerçekten yükselmeye özgü bazı şeyler mutlaka eksik kalır ve işte gerçek olanla kurduğumuz hayalin arasındaki bu fark, bize Edmond Teste'in yöntemlerinin kıymetini gösterir.

Bu adam, insanın *işlenebilirliği* adını verebileceğimiz şeyin önemini çok erken yaşta kavramıştı. Bu işlenebilirliğin sınırlarını ve işleyişini araştırmaya yönelmişti. Kendi yoğrulabilirliği üzerine ne çok düşünmüş olmalı!

Tüylerimi ürperten hisler uyandırıyordu bende, çılgınca deneylere korkunç bir saplantıyla bağlanmıştı. Kendi varyasyonu tarafından zapt edilmiş, bizzat kendi sistemine dönüşmüş, kendini özgür aklın ürkütücü disiplinine bütünüyle teslim etmiş, esas hazza ulaşma umuduyla hazlarını hazlarına, en zayıfını en güçlüsüne –uysal olanını, geçici olanını, anlık yahut bir saatlik mazisi olanını, asıl olana– boğdurtan bir varlıktı.

Kendi düşüncesinin efendisi olduğunu hissediyordum: Koca bir saçmalık bu yazdığım. Bir duyguyu yazıya dökmeye çalışmak tam bir saçmalık.

M. Teste hiçbir kanaate sahip değildi. Gerekli gördüğü zaman, belirli bir hedefe varmak maksadıyla canı istediğince coşkuya kapılabiliyordu. Peki şahsiyetine ne yapmıştı? Nasıl görüyordu kendini?... Güldüğüne şahit olunmamıştı fakat üzüntü de barınmazdı yüzünde. Efkârdan tiksiniyordu.

Konuşacak olduğunda düşüncesinin içinde, zihninde yer etmiş *şeylerin* arasında bulurdunuz kendinizi; evlerin, heybetli mekânların, sokağın alaca renklerinin, köşe başlarının arasında sıkışıp kalmış gibi hissederdiniz... Kimselerin adım atmadığı kuytularınızın kapılarını aralayan, zihinler arasındaki sonsuz duvarın yerle bir olduğuna sizi inandıran en etkileyici, en mahir sözlerin onun dudaklarından dökülmesi gayet mümkündü... Bu sözlerin *bütün herkeste* heyecan uyandıracağını biliyor olması apayrı bir hayranlık vesilesiydi. Konuşması sırasında niyetinin ne olduğunu, sözünün nereye varacağını bilemiyor olsanız da, çok sayıda sözcüğün söyleminden aforoz edildiğini anlardınız. Kullandığı sözcükler bazen öyle tuhaf bir şekilde sesinden destek alır yahut cümlenin sonuna doğru öylesine müthiş bir aydınlığa kavuşurlardı ki, ağırlıkları değişir, yeni bir değer kazanırlardı. Bazen sözcükler tüm anlamlarını yitirir, dilsel karşılığına henüz kavuşmamış yahut dil tarafından önceden sezilmemiş bir boşluğu dolduruyormuş gibi görünürlerdi. Bir defasında bir nesneyi, bir grup soyut sözcük ve özel isimle ifade ettiğine şahit olmuştum.

Söylediklerine verilecek yanıt yoktu. Onay beklemiyordu. Sohbetlerimiz daldan dala atlayarak uzuyor, o ise buna hiç şaşırmıyordu.

Bu adam, dışa kapalı düşüncelerinin yönünü değiştirmeye, aklının olağan gücünü dünyaya karşı kullanmaya kalkacak olsa, hiçbir şey ona engel olamazdı. Affınıza sığınıyorum, onun hakkında, heykeli dikilenlerin ardından söylenenleri andıran sözler sarf etmek niyetinde değildim. Onunla "deha" arasında zayıf bir ilişkinin bulunduğunu gayet iyi biliyorum. Lakin o kadar sahici ki! O kadar yeni ki! Hileden, efsundan o kadar uzak, o kadar güçlü ki! İçimdeki heyecanla onu şımartıyorum...

Ağzından tek bir *muğlak* sözcük çıkmamış, tüm dinginliğiyle. "Bir şeyi anlaması, yapması *kolay* mıdır, *zor* mudur, ben her şey-

de yalnızca buna bakarım. Ne derece kolay ya da zor olduğunu tespit etmek için ve kendimi kaptırmamak adına büyük itina gösteririm. Halihazırda iyi bildiğim bir şey ne işime yarar?" diyen birisi karşısında heyecan duymamak mümkün olabilir mi?

Var olan her şeyi ona göre şekillendiriyor ve yalnızca bunun için *işliyormuş* gibi görünen bir akla sahip olan bir varlığa nasıl hayran olunmaz? Zihnini düşünmekten kendimi alamıyordum, durmadan bir şeyleri evirdiğini, çevirdiğini, birleştirdiğini, çeşitlendirdiğini, bağlantıya soktuğunu, engin bilgi hazinesinde yonttuğunu, saptırdığını, aydınlattığını, istediğini buza çevirip, istediğini ateşe attığını, batırdığını, yücelttiğini, ismi olmayana isim verdiğini, istediğini unuttuğunu, kimini soldurup, kimine renk verdiğini tahayyül ediyordum.

Aklımın ermediği yetilerini basitleştirmekten başkası gelmiyor elimden. Nesnemin bana söylediklerinin tümünü aktarmaya cesaret edemiyorum. Mantığım izin vermiyor. Fakat ne zaman Teste'i düşünecek olsam, içimde birbirinden ilginç oluşumlar beliriyor.

Bazı günler tüm berraklığıyla boy gösteriyor zihnimde. Hatıralarımda, yanı başımda buluyorum onu. Sigaralarımızın dumanını içime çekiyorum, sesini duyuyorum, *sakınıyorum* kendimi. Bazen gazete okurken düşüncesi çıkıveriyor karşıma, sonradan haklı çıkmış oluyor bir vesileyle. Birlikte geçirdiğimiz akşamlarda bana keyif veren hayali deneylerden bazılarını tekrarlamaya kalkışıyorum. Yani onu daha önce yaparken tanık olmadığım bir şeyi yaparken hayal ediyorum. Acı çekerken neye benziyor acaba M. Teste? Âşık olduğunda nasıl çalışıyor kafası? Üzüldüğü oluyor mu hiç? Korkuyor mu bir şeylerden? Tit tir titrediği oluyor mu hiç?... Yanıt arıyorum. Bu sert adamın eksiksiz suretini karşıma oturtuyor, sorularıma yanıt vermesini sağlamaya çalışıyorum... Fakat o durmadan değişiyor.

Seviyor, acı çekiyor, sıkılıyor. Herkes kendini taklit eder. Ama ben istiyorum ki, iç çekişini, acıyla inleyişini, aklının kurallarıyla ve biçimleriyle yoğursun.

Bundan tam olarak iki yıl üç ay önceki akşam, tiyatroda bize ayrılmış bir locada onunla birlikteydim. Bugün bütün gün bunu düşündüm.

Nereye baksam karşımda buldum, Opera'nın altın sütununun yanında dimdik ayakta duruyordu.

Salonu izliyordu. Orkestra çukurunun kenarında, o yakıcı dev soluğu içine çekiyordu. Yüzü kıpkırmızıydı.

Dev, bakırdan bir kız, parıltının öte tarafında mırıldanan bir grubu bizden ayırıyordu. Pusun derinlerinde bir çakıl taşı kadar yumuşak, çıplak bir kadın parçası parıldıyordu. Başına buyruk sayısız yelpaze, tavandaki ışıklara kadar köpürerek uzanarak, loş ve berrak kalabalığın üzerinde nefes alıyordu. Bakışlarım binlerce küçük yüzü ayırt etmek için debelenirken kederli bir başın üzerine düşüyor, koşar adım kolların, insanların üzerinden geçiyor ve sonunda yanıp kül oluyordu.

Herkes yerindeydi, cüzi hareketlere izinleri vardı. Sınıflandırma sisteminin, topluluğun neredeyse teorik basitliğinin, toplumsal düzenin keyfini çıkarıyordum. Bu küpün içinde nefes alan her şeyin küpün düzeninin yasalarına riayet edeceğine, büyük çemberler oluşturup kahkahalarla alev alacağına, sıralar halinde dizilip kendinden geçeceğine, *şahsi –eşsiz–* şeyleri, gizli kıpırtıları, *kitleler* halinde hissedeceğine ve yükselerek itiraf edilemeyene varacağına dair hoş bir hissiyat içindeydim. Sıra sıra takip ederek, daireler çizerek bu insan katmanlarını arşınlıyor, aynı hastalıktan mustarip, aynı teoriyi, aynı günahı paylaşan bu insanların arasında kendime yer bulmanın hayalini taşıyordum...

Hepimizi sarsan bir müzik, önce içimizi kapladı, sonra birden ufalıp, küçücük oldu.

Müzik kayboldu. M. Teste mırıldanıyordu: "İnsan yalnızca başkalarına *güzel*, başkalarına olağanüstü! *Başkalarına* yem oluyor!"

Son sözcük orkestranın sessizliğinden dışarı sızdı. Teste soluk aldı.

Hararet ve renk soluyan alev almış yüzüne, geniş omuzlarına, ışıklarla bakırlaşan karanlık siluetine, dev sütuna yaslanmış kıyafetli cüssesinin biçimine bir kez daha teslim oldum. Bu kızıl altın muhteşemlikte duyumsanabilir olan ne varsa, zerresini dahi ıskalamıyordu.

Sütun başlığının köşeleriyle buluşan o kafatasına, altın varaklarda canlanan o sağ ele ve kızıl karanlıkta kalmış o büyük ayaklara baktım. Gözleri, salonun uzaklarından yanıma döndü, ağzı konuştu: "Disiplin kötü değildir... mütevazı bir başlangıçtır..."

Ne yanıt vereceğimi bilemedim. Alçak sesiyle, bir nefeste "eğlensinler, itaat etsinler!" dedi.

Karşımızda duran genç bir adamı uzun uzun süzdü, sonra bir kadını, sonra üst katlardaki bir grubu ve nihayet tıklım tıklım dolu olan bütün salonu, göremediğimiz sahnenin büyüsüne kapılmış, şevke gelmiş herkesi. Suratlarındaki şaşkın bönlük sahnede kayda değer bir hadise yaşanmadığını belli ediyordu. Salondaki bütün yüzlerde yitip gidişini izledik ışığın. Yok denecek kadar azaldı, sonunda hiç aydınlatmaz oldu ve geriye bin küsur surattan yansıyan muazzam fosfor kaldı. Alacakaranlığın, bu mahlûkları hareketsiz kıldığına şahit oluyordum. Bir yandan karanlık, öte yandan dikkatleri yoğunlaşıyor, sürekli bir denge sağlanıyordu. Ben de *mecburen* dikkat kesilmiştim – tam bir dikkat.

M. Teste "Yüce olan *onları* basitleştiriyor. Bahse girerim her birinin düşüncesi, giderek aynı şeye *doğru* meyledecek. Kriz

anında eşit olacaklar, müşterek sınır. Üstelik, yasa o kadar basit değil... zira beni kapsamıyor –ama– buradayım" dedi.

"Bu ışıklara kapılıyorlar" diye ekledi.

"Siz de mi?" diye sordum gülerek.

"Siz de" diye yanıt verdi.

"Sizden müthiş bir oyun yazarı olurdu!" dedim ona, "Tanık olduğunuz deneyleri, bütün bilimlerin sınırlarının ötesinde bir yerden gözlemliyor gibisiniz! Düşüncelerinizden ilham almış bir tiyatro eserini izlemek isterdim..."

"Kimse düşünmez" dedi.

Alkışlar ve yanan ışıklar bizi dışarıya kovaladı. Bulunduğumuz katı dolanarak aşağı indik. Salıverilmiş gibi bir halleri vardı yanımızdan gelip geçenlerin. M. Teste gecenin serinliğine sitemde bulundu. Eski ağrılarına dair üstü kapalı söylendi.

Yürüyorduk. Tutarsız cümleler sıralıyordu. Tüm gayretime rağmen söylediklerini büyük zorlukla takip edebiliyor, duymuş olmakla yetinmeyi tercih ediyordum. Bir söylemin tutarsızlığı dinleyene bağlıdır. Zekâyı bir yapıt olarak gördüğümden, kendine karşı tutarsız olamayacağı kanısını taşıyordum. Teste'e deli gözüyle bakmamanın sebebi buydu. Ki üstelik düşünceleri arasındaki bağlantıyı bulanık da olsa görebiliyor, herhangi bir çelişkiye rastlamıyordum – hem açıkçası, basit bir çözüme şüpheyle yaklaşırdım.

Gecenin yatıştırdığı sokaklarda yürüyor, köşebaşlarını dönüyor, boşluğun içinde içgüdülerimizle yolumuzu buluyorduk – daha geniş, daha dar, daha geniş. Muntazam adımları, adımlarıma boyun eğiyordu...

"Üstelik, diye *yanıt verdim*, böylesine güçlü bir müzikten nasıl kaçabilir ki insan? Hem neden kaçsın? Tarifsiz bir sarhoşluk yaşıyorum dinlerken, ne diye vazgeçeyim? Muazzam bir çabayla

yaratılan bir serabın, gözlerimin önünde gerçeğe dönüşmesine tanıklık ediyorum... Müzik bana *soyut hislerini*, enfes suretlerini veriyor sevdiğim şeylerin – değişimin, hareketin, karışımın, akışın, dönüşümün... Anestezik bir şeylerin varlığını inkâr etmezsiniz sanırım? Sarhoş eden ağaçlar, güç veren insanlar, felç eden kızlar, lâl bırakan gökler?"

M. Teste yüksek sesle yanıt verdi:

"Yeter monsieur! Bırakın! Bana ne ağaçlarınızın –ya da ötekilerin– "hünerinden"!... Ben KENDİMDEYİM, kendi dilimi konuşurum, olağanüstü şeylerden nefret ederim. Zayıf zihinlerin ihtiyacıdır bunlar. Dediklerime harfiyen inanın: deha *kolaydır*, *tanrısallık kolaydır*... Demek istediğim şu – bunların nasıl tasarlandığını biliyorum. Bunları tasarlamak *kolay*.

"Vaktiyle –yirmi yıl olmuştur– başka biri tarafından sonuca ulaştırılan vasatın ötesindeki her şeyi şahsi bir mağlubiyet olarak kabul ediyordum. Maziye dönüp baktığımda, yalnızca benden çalınmış fikirleri görüyordum! Ne aptallık!... Sanki kendi görünüşümüze kayıtsız kalıyormuşuz gibi! Hayali kavgalarımızda, kendi görünüşümüze *fazla iyi* yahut *fazla kötü* davranıyoruz!..."

Öksürdü. Kendi kendine: "Bir insan ne yapabilir?... Bir insan ne yapabilir?" diye tekrarladı. "Ne söylediğini bilmediğini bilen bir adam tanıyorsunuz!" dedi bana.

Kapısına varmıştık. Kendisine eşlik edip, bir sigara içmemi rica etti.

Binanın üst katında, "dayalı döşeli" ufacık bir daireye girdik. Hiç kitap görmedim. Masa başında, lambanın altında, kâğıtların ve kalemlerin arasında çalışarak geçen saatlere işaret eden hiçbir şey görünmüyordu etrafta. Nane kokusu sinmiş, yeşile çalan odada, mumun etrafına serpilmiş soyut, kasvetli mobilyaların –yatak, saat, aynalı dolap, iki koltuk– mantığa aykırı bir durumları yoktu. Şöminenin üzerinde: Birkaç gazete, rakamlarla

doldurulmuş bir düzine kartvizit ve bir ilaç şişesi. *Herhangi*ye dair bu denli kuvvetli bir izlenime kapıldığım hiç olmamıştı. Geometri teorilerinde keyfiyetle belirlenen herhangi bir noktayı andıran –belki bir o kadar da faydalı– herhangi bir daireydi burası. Evin sahibi, varlığını, ekseriyetle içeride sürdürüyordu. Koltukta geçirdiği saatleri düşündüm. Bu katıksız ve bayağı mekânda duyumsanabilecek hudutsuz kederden korktum. Buna benzer odalarda yaşamış, bütün ömrümü böyle bir odada geçirmenin düşüncesinden bile her daim ürkmüş, böylesi bir sona asla inanmak istememiştim.

M. Teste paradan bahsetti. O kendine özgü hitabet kabiliyetiyle söylediklerini nasıl dile getirebilirim bilmiyorum fakat olağan kuvvetini bir nebze yitirmiş gibiydi. Yorgunluğa, saatler ilerledikçe derinleşen sessizliğe, sigaraların acı tadına, gecenin ıssızlığına teslim oluyor gibi bir hali vardı. Çok büyük sayıları bıkkınlıkla sıraladıkça aramızda yanan tek mumun alevini dansa kaldıran, giderek alçalan ve ağırlaşan sesini halen duyabiliyordum. Sekiz yüz on milyon yetmiş beş bin beş yüz elli... Hesaba yeltenmeden bu duyulmayan müziği dinlemekle yetiniyordum. Bana Borsa'daki çalkantıları anlatıyor, uzayıp giden sayılar sanki bir şiirmiş gibi beni kıskıvrak yakalıyordu. Güncel hadiseleri, sanayideki gelişmeleri, revaçta olan şeyleri, tutkuları ve sonra yine sayıları ardı ardına sıralıyor, aralarında bağlar kuruyordu. "Altın, toplumun aklı gibidir" dedi.

Birden sustu. Acı çekiyordu.

Ona bakmamak için bakışlarımı yeniden soğuk odada gezdirmeye başladım, eşyaların hükümsüzlüğünü inceledim. Şişesini aldı ve içti. Gitmek üzere ayağa kalktım.

"Biraz daha kalın, dedi, rahatsız olmayın. Ben yatağa geçeceğim. Hemen uyurum. Mumu alır aşağı inersiniz."

Usulca soyundu. Kuru bedeni çarşafların arasına karıştı ve kımıldamadan öylece kaldı. Sonra yüzünü bana döndü ve boyuna kısa gelen yatağına iyice gömüldü.

Gülümseyerek, "Bakın tahta oldum. Batmıyorum!... Sanki altımda bir şeyler yalpalıyor – kocaman bir şey hareket ediyor olmasın? Bir ya da iki saat uyurum en fazla, düşünün ben söylüyorum bunu, gece denizlerinde yol almaya bayılan ben. Uykuya dalmadan evvel düşüncelerimi ayırt edemediğim çok olur. Uyuyup uyumadığımı bilemem. Eskiden, uykuya dalmak üzereyken, hoşuma giden bütün her şeyi geçirirdim aklımdan, yüzleri, şeyleri, dakikaları. Düşüncelerim olabildiğince yumuşak olsun, yatak kadar rahat olsun diye onları çağırırdım... Yaşlandım. Kendimi yaşlı hissettiğimi size ispat edebilirim... Hatırlayın! – Çocukken kendimizi *keşfe çıkardık*, vücudumuzun her yerini yavaş yavaş keşfederdik, gereken her türlü çabayı gösterip vücudumuzun özelliklerini tanırdık, yanılıyor muyum? Eğilip büküldükçe yeni şeyler bulur, kendimizi tanıdıkça şaşırırdık! Topuğumuza dokunurduk, sol elle sağ ayağımızı tutardık, soğuk ayağımızı sıcacık avucumuza alırdık!... Artık ezbere biliyorum hepsini. Yüreğimi de. Peh! Bütün dünya parsellenmiş, sınırlar çizilmiş, bayraklar asılmış... Bir yatağım kaldı. Seviyorum uykunun, çarşafın akışını, gerilip süner bu çarşaf, katlanır, buruşur, örter üzerimi kıyıya vuran kumlar gibi ben uzanmış yatarken, etrafıma dolanır uykudayken... Oldukça karmaşık bir mekanizma. Atkı ya da çözgü yönünde ufacık bir delik... Ah!"

Acı içindeydi.

"Neyiniz var?" diye sordum, "Eğer...

"Benim, dedi... fazla bir şeyim kalmadı. Olsa olsa... bir saniyenin onda biri... Durun... Bazı anlar var ki bedenim aydınlanıyor... Çok tuhaf. Birden içimi görebiliyorum... etimin

katmanlarından aşağısına, derinlere bakıyorum, acı bölgelerini hissediyorum, daireleri, kutupları, acının sorguçlarını. Görebiliyor musunuz bu canlı yüzleri, acımın geometrisini? Düşüncelere tıpatıp benzeyen yıldırımlar çakıyor. Anlamamı sağlıyorlar – buradan, buraya kadar... Ama yine de *kararsız* bırakıyorlar. Kararsız doğru sözcük değil... *O* gelecek gibi olduğunda, içimde bulanık, dağınık bir şey hissediyorum. Vücudumda bölgeler oluşuyor... puslu bölgeler, ansızın beliren boşluklar. O zaman belleğimden bir soru seçiyorum kendime, rastgele bir problem... Ona dalıyorum. Kum tanelerini sayıyorum... görebildiğim sürece... – Istırabım arttıkça onu gözlemlemeye zorluyor beni. Onu düşünüyorum! – Çığlığımı bekliyorum... ve duyduğum an – *şey*, korkunç *şey*, küçülüp, ufacık olup, iç bakışımdan kaçıyor...

"Bir insan ne yapabilir? Her şeyle mücadele edebilirim – bedenimin, belli bir raddenin ötesine geçen ıstırabı hariç. Oysa oradan başlamalıyım asıl. Çünkü acı çekmek, dikkatini, bir şeye, en üst düzeyde vermek demektir, benim için biçilmiş kaftan... Bilmenizi isterim ki bu hastalığa yakalanacağımı öngörmüştüm. Şimdi herkesin emin olduğu her şeyi, eksiksiz olarak tahayyül etmiştim. Geleceğe ait belirgin bir bölümü görebilmek, eğitimin bir parçası olmalı. Evet, şimdi başlayan şeyi önceden görmüştüm. Sıradan bir fikirden ibaretti o zaman. Bu sayede peşinden gidebildim."

Sakinleşti.

Yana doğru kıvrıldı, gözlerini kapattı ve bir dakika geçti geçmedi, yeniden konuşmaya başladı. Kendini kaybetmeye başlamıştı. Sesi, yastığın içine gömülmüş bir mırıltıya dönüşmüştü. Kızaran eli çoktan uykuya dalmıştı.

Susmamıştı: "Düşünüyorum, kimseye zararı yok düşünmemin. Yalnızım. Yalnızlık ne kadar da rahat! Tüy kadar bile

yüküm yok sırtımda... Burada da, geminin kamarasında da, Café Lambert'de de aynı düş... Bir Berthe'in kolları önem kazanacak olsa, çalınırım – hırsız ıstırap... İspatı olmadan bana söz söyleyen – düşmanımdır. Gerçekten olan bir şeyin cılız sesini yeğlerim. Olmakta ve kendimi görmekteyim, kendimi gördüğümü görmekte... Daha derin düşünelim. Peh! Uyur kalır insan neyi düşünürse düşünsün... Uyku devam ettirir her düşünceyi..."

Tatlı tatlı horluyordu. Çok geçmeden duyulmaz oldu horultusu, mumu aldım, parmak uçlarımda dışarı çıktım.

Madame Émilie Teste'in Mektubu

Sayın Beyefendi, Sevgili Dost,

Monsieur Teste'e göndermiş olduğunuz armağanlar ve mektubunuz için size şükranlarımı sunuyorum. Ananas ve reçellerin beğenildiğini tahmin ediyor, sigaraların ise büyük keyifle karşılandığından şüphe duymuyorum. Mektubunuzun ise bu armağanlardan daha az kıymet gördüğünü sanmayın sakın. Mektubunuzu kocama okudum fakat anladığımı söyleyemem. Buna rağmen yazmış olduklarınızdan büyük bir keyif aldığımı itiraf etmek isterim. Soyut yahut düzeyimi aşan şeylere kulak kabartmaktan hiç çekinmem, üzerimde müzikal bir efsun tesiri bırakırlar. Ruhlarımız, anlamadan keyif almasını bilen bir parçaya ev sahipliği yaparlar ve benim ruhumdaki bu parça inanın hayli büyüktür.

Söylediğim gibi, mektubunuzu M. Teste'e okudum. Hakkında ne düşündüğünü, hatta düşünüp düşünmediğini belli etmeden beni dinledi. Kendi gözleriyle hemen hiçbir şey okumadığını, onları tuhaf bir maksatla, sanki *içeriye* bakmak için kullandığını biliyorsunuz. Yanlış bir sözcük kullandım, *özel* bir

maksatla demem daha doğru olur. Gerçi bu kadarı da kâfi değil elbette. Nasıl ifade edeceğimden emin değilim; hem *içeriye bakan*, hem *özel*... hem *evrensel*!!! Çok ama çok güzeldir gözleri; görünür olan her şeyden az da olsa büyük olmalarını seviyorum. O gözlerden kaçan oluyor mu, yahut aksine, bütün bir dünya o gözler için cılız bir ayrıntıdan ya da gerçekte var olmamasına rağmen insanı deli eden *uçan bir sinekten* mi ibaret, asla emin olamazsınız. Sevgili Beyefendi, dostunuzla evlenmiş olduğum günden beri, o bakışlarından bir an olsun emin olabilmiş değilim. Sabitlendikleri nesne, aklının hiçe indirgeyip, yok etmek istediği nesnenin bizzat kendisi dahi olabiliyor.

Günlerimiz, hayatımız, bildiğiniz gibi geçiyor; benimki sıkıcı fakat faydalı, onunki alışkanlıklarla ve yokluğuyla dolu. Lakin sanmayın hiç uyanmaz, gün olur, eli dursa ayağı durmaz, tabii eğer canı isterse. Ben bu haliyle seviyorum onu. Bir ana bakar devleşip, içinize korku salması. Tekdüze hareketlerini yöneten makine birden patlayıverir, yüzü alev alacak gibi olur, genelde yarım yamalak duyabildiğim ama belleğime kazınan sözler savurur. Sizden bir şey, hiçbir şey saklamak istemem: *Bazen çok zor bir adam oluyor.* Kimsenin onun kadar zor olabileceğini zannetmiyorum. Tek bir sözcüğüyle aklınızı paramparça eder; öyle zamanlarda kendimi bir çömlekçinin çöpe attığı kusurlu bir vazo gibi hissederim. Zorluğu muazzamdır, Beyefendi. Gücünün farkına varmaz; ummayacağınız kadar doğru, beklenmedik sözler söyler, insanları yerle bir eder o sözler, kendileriyle yüzleştirir onları, oldukları varlıklara hapsolmuş, farkına dahi varmadan saçmalıklar arasında ömürlerini sürdüren insanları budala düşlerinden uyandırır. Sudaki balıklar misali, her birimiz kendi saçma dünyasında, sözde rahatımız yerinde yaşıyoruz; aklı başında görünenlerin tüm benliklerini budalalıkların sarmış olduğunun farkına ancak tesadüf eseri varabiliyoruz. Düşündüklerimizin,

kim olduğumuzu bizden gizliyor olabileceği bir an olsun aklımıza gelmiyor. Umuyorum ki, Beyefendi, düşüncelerimizden daha kıymetliyizdir ve Tanrı'nın huzuruna çıktığımızda, zihinlerimizin kimi zaman bizleri cezbeden gevezeliklerine dur demeyi denemiş olmanın kıvancını yaşayabiliriz.

M. Teste'in, etrafındaki insanları tevazua sevk etmek, onlara neredeyse hayvansı bir basitlik kazandırmak için konuşmaya ihtiyacı yoktur zaten. Varlığı, herkesi sıfıra indirgemeye kâfidir, saplantıları dahi düşünmeye zorlar insanları.

Lakin her zaman zor, yorucu bir adam olduğunu düşünmenizi istemem. Bir bilseniz Beyefendi, bazen nasıl da bambaşka biri olur!... Doğru, zor bir adam olduğu yalan değil ama görseniz, bazen öylesine zarif, şaşırtıcı bir dinginliğe bürünür ki gökten inmiş sanırsınız. Gizemli, karşı konulmaz bir lütuftur tebessümü ve nadir şefkati, karlarda açan bir gül. Lakin zordur öngörmek uysallığını da, şiddetini de. Ondan bir fenalık yahut bir iyilik gelmesini beklemek ancak zaman kaybettirir insana; o derin dalgınlığı ve geçit vermeyen düşünceleri, insanın, emsalinin karakterine dair yaptığı tüm sıradan hesapları boşa çıkartır. Gönlünü okşayışlarımın, iyiliklerimin, kabahatlerimin ya da ufak tefek kusurlarımın M. Teste'te nasıl karşılık bulacağını asla bilemem. Fakat itiraf etmem gerekirse, onda beni her şeyden fazla cezbeden, mizacındaki bu belirsizliktir. Neticede, onu tam olarak anlayamamaktan, şu dünyadaki sayılı günlerimde, ertesi sabah yahut ertesi gece, hatta daha o anda beni neyin beklediğini bilememekten fazlasıyla mutluyum. Ruhum her şeyden ziyade şaşırmaya aç. Beklemek, risk, bir tutam şüphe, ruhuma, kesin olana sahip olmaktan çok daha fazla coşku ve can katıyor. Bu iyi bir şey değil sanırım fakat ben de böyleyim işte, kendimi suçladığım çok oluyor ama böyleyim. Tanrı'yı bütün heybetiyle görmektense ona inanmayı yeğlemeyi düşündüğüm için birçok defa günah

çıkarttım ve azarlandım. Papaz, bunun günahtan ziyade aptallık olduğunu söyledi bana.

Gönülden bağlı olduğunuz dostunuzdan haber almayı beklerken sizi zavallı varlığımla meşgul ettiğim için beni bağışlamanızı diliyorum. Lakin naçizane varlığımın, dostunuzun yaşamının bir tanığı olmaktan daha fazlası olduğunu sanıyorum; vazgeçilmez olmasam da, onun bir parçası, bir organıyım. Ruhlarımızdaki devasa ve tarife sığmaz farklılığa karşın, karı-koca olduğumuz andan itibaren, eylemlerimiz bu izdivacın yolunda birleşti ve dünyevi ihtiyaçlarımız güzel bir uyum yakaladı. Bu yüzden, yeri gelmişken, dostunuzu size anlatan kişiden biraz olsun bahsetmeyi kendime vazife gördüm. Belki de M. Teste'in hayatındaki yerimi kavramakta ve eşi benzeri bulunmayan, böylesi bir adamın mahremiyetinde, kendimi ona hem yakın, hem de bir o kadar uzak bulurken, günlerimi geçirmeyi nasıl başardığımı anlamakta zorluk çekiyorsunuzdur.

Benim yaşımdaki kadınlar, sahici yahut görünürdeki arkadaşlarım, sürdürdükleri yaşama harfiyen uygun bir karaktere sahip olan, böylesine basit ve makul bir kaderi katiyen hak etmeyen benim gibi hayli hoş bir kadının, onları hayrete ve dehşete düşüren tuhaflıklarıyla ün salmış bir adamın hayatında yer almayı kabul ediyor olmasına son derece şaşırıyor, kendilerini benim yerime koymaya cesaret dahi edemiyorlar. Lakin sevgili kocamın sevgisiyle yoğrulmuş en cılız kıpırtının dahi, onları okşayan ellerden bin kat daha kıymetli olduğunu bilmiyorlar. Aşk mı denir her gün aynı yüzünü gösteren, kendini tekrar eden, beklenmedik olandan, bilinmez olandan, imkansız olandan yana sefil düşmüş, en ufak dokunuşa bile nice manalar, tehlikeler ve güçler yükleyen, ruhun, bir insanın sesiyle doymasını sağlayan, gizemli bir şekilde bir anda vazgeçilmez olmuş, sürekli değişim geçiren bir insanın içinde olup bitenlere dair sezgilerimize göre tüm dünyayı

daha güzel, daha anlamlı –daha ışıltılı ya da daha tekinsiz– daha kıymetli ya da daha önemsiz kılan her şeyden yana payını uzun zaman önce yitirmiş olana?

Malumunuz Beyefendi, kaygı duymadan arzulamak, ancak arzulanan zevki hiç tatmamış olmakla mümkündür. Naif tabiatıma rağmen, bir evin içinde süregelen alışkanlıklara boyun eğmiş ve uyum sağlamış şehvetli arzuların neler yitirebileceğini hayal edebiliyorum. Uyum içinde işleyen teslimiyet ve hükmedişin, er ya da geç, kendi tutumlarının farkında olmayışlarının tuzağına düşmeleri sanırım kaçınılmazdır. Bu muazzam şüphesizlik, muazzam bir şüpheden kaynaklanıyor ve seyri boyunca sükunetten tehlikeye varan durumlara gebe, takip etmesi hiç de kolay olmayan bir piyesin dehşetengiz sonuna tekabül ediyor olmalı.

Neyse ki –belki de maalesef– kendi adıma, M. Teste'in duygularından hiçbir zaman emin olamadım ve inanın bunu tahayyül edemeyeceğiniz kadar az önemsiyorum. Tuhaf bir evliliğin parçası olmayı sürdürüyorum ve bunun son derece farkındayım. Yüce ruhların, evlilik denilen bu müesseseye, ancak kazara alınmış bir karar yüzünden ya da yaşam düzenlerini bozmayacak, ne zaman isterse dokunabileceği bir kadını barındıracak sıcak bir yuvaya sahip olmak adına razı olacaklarını gayet iyi biliyorum. Üstelik ışıl ışıl parlayan pürüzsüz bir omzun, düşüncelerin arasından doğuşunu seyretmek çok da can sıkıcı olmasa gerek!... Nihayetinde ne söylenebilir ki, beyefendilerin tabiatı malum, en derinlikli olanlarının bile.

Bunu katiyen M. Teste için söylemiyorum. Ne tuhaf adamdır o! Hakkında ne söyleyecek olsanız, daha o anda şüpheye düşersiniz söylediğinizden!... Kafasında bir sürü düşünce dizisi biriktirmiş olmalı. Yalnızca kendisinin çözüp bağlayabileceği düğümlerin arasından ilerlerken bir anda bırakır elinizi, kaybolur ortadan. Kendi derinlerine inerken tutunduğu cılız ipler, topladığı tüm

yaşamsal kuvvetin yardımıyla direnebilirler ancak ağırlığına. Kim bilir içindeki hangi uçurumlara iner o iplere tutunup, kim bilir hangi maceralara atılır zamandan bağımsız, zorlu yarıklarda? Merak ederim oralarda ne yapar, ne eder? İnsanın bu geçitlerden geçerken kendisi kalamayacağı aşikardır. Uzağın uzağındaki ışıklara doğru yol alırken insanlığımız eşlik edemez bize. Ruhu tuhaf bir bitkiye dönüşüyor olmalı oralarda, öyle bir bitki ki, tabiatın aksine yaprakları değil, kökü uzar aydınlığa doğru!

Dünyanın ötesine uzanmak değil midir bu? –Ölümü mü bulur, yaşamı mı bulur orada, dikkatle büyüyen arzularının sınırında?– Tanrı'yla mı karşılaşır, yoksa düşüncenin o en derin noktasında yalnızca kendi zavallı cisminin solgun ışığına rastlamanın korkunç hissiyatıyla mı tanışır?

Onu bu kayboluş buhranlarında görmeniz gerek! Bütün görünüşü değişir – silinir!... İçine az daha gömülecek olsa, hiç kuşkum yok, gözden kaybolabilir!...

Fakat Beyefendi, asıl o derinlerden bana döndüğü vakitler yok mu! İlk defa ayak basılan topraklar gibi karşılar, keşfeder beni! Gözlerine meçhul, yeni, gerekli görünürüm. Körcesine kavrar beni kollarıyla; sanki onun, o erişilmez büyük dehanın, nice ürpertici, insandışı sessizliğin ardından çarpacağı, dokunacağı, can havliyle tutunacağı bir yaşam kayası, gerçek bir varlıkmışım gibi! Sanki yeryüzünün toprağıymışım gibi benim üzerime düşer: Bende uyanır, bende bulur kendini, ne mutluluk!

Başı ağır gelir yüzüme, müthiş bir güçle örülmüş sinir ağının avı olurum. Ellerinde emsalsiz bir kuvvet, korkutucu bir mevcudiyet vardır. Bir heykeltıraşın, bir doktorun ya da bir katilin vahşi ve keskin hareketlerine teslim olmuş hissederim kendimi; entelektüel bir kartalın pençelerine düşmüş, dehşetle çırpınan bir kurban. Size ne düşündüğümü söyleyeyim mi? Bence ne yaptığının, o elleriyle ne yoğurduğunun farkına varmaz.

Zihnin sınırlarında belli bir *yere* odaklanmış olan varlığı, ideal nesnesini, *yoğunlaşmanın* derecesine göre var olan ya da olmayan o nesneyi yitirmiştir artık. Koca bir beden, aynı zamanda hem düşünce, hem Şey, hem eşik, hem de son olan o elmas anı zihinde sürdürebilmek için bütün enerjisini harcamıştır. İşte, Beyefendi, bu olağanüstü adam beni esir aldığında, bana hükmettiğinde ve gücünün damgasını bedenime vurduğunda, yitirmiş olduğu bu arzu nesnesinin yerini almış gibi hissederim kendimi. Kaslardan oluşmuş bir zihnin oyuncağı olurum sanki. Tüm bunları dilimin döndüğünce anlatabiliyorum ancak size. Peşinde olduğu hakikat, gücümü ve yaşam direncimi ele geçirir; söze dökülmesi mümkün olmayan bir aktarım boyunca, içindeki arzular, o sert ve kararlı elleri vasıtasıyla yüklerini boşaltırlar. Zor zamanlardır bunlar. Ne gelir ki elimden! Yüreğime sığınır, orada istediğim gibi severim onu.

Bana dair neler hissettiğini, hakkımda ne gibi fikirlere sahip olduğunu soracak olursanız, bunlar bildiğim şeyler değil, keza onda görünür ve duyulur olan şeylerin haricinde benim de onun hakkında bildiğim hemen hiçbir şey yok. Size yalnızca varsaydıklarımı aktardım fakat onca saati gerçekten hangi düşüncelere, hangi tasarılara feda ettiğini bilmiyorum. Ben yaşamın yüzeyinde yaşıyorum, günlerin akışına kapılıp gidiyorum. Evliliğimin, kendiliğinden gerçeğe dönüşen o anlam veremediğim anın hizmetkarı olduğumu söylüyorum kendime. Hayranlık verici bir an. Bilmem doğaüstü bile denilebilir mi?

Sevildiğimi söyleyebilecek değilim. Sıradan anlamı dahilinde son derece belirsiz olan ve bir sürü farklı imge arasında tereddütle gidip gelen bu aşk sözcüğünün, kocamın yüreğinin şahsımla olan ilişkisi bağlamında artık hiçbir şey ifade etmediğini bilmenizi isterim. Onun kafası mühürlü bir hazinedir ve bir yüreğe sahip olup olmadığından emin değilim. Farkıma varıyor

mu, beni seviyor mu, inceliyor mu ya da bütün her şeyi benim vasıtamla mı inceliyor, bilmiyorum. Tüm bunlara fazla kıymet vermediğimi tahmin edersiniz. Kısacası, kendimi, onun ellerinde, düşüncelerinde varlığını sürdüren, bakışının açığa vurduğu kadarıyla bazen ona çok tanıdık, bazen çok tuhaf gelen bir nesne gibi hissediyorum.

Size içimden geçenleri, karşımda kendimi ya da sıkça yanına uğrayıp, içimi döktüğüm Başrahip Mosson'u bulmuşçasına anlatabilmeye cesaret edebilseydim, mecazen, üstün bir aklın –*yalnızca var olarak*– beni hapsettiği bir kafeste yaşadığımı ve hareket ettiğimi söyleyebilirdim. Aklı, benim aklımı kontrol altında tutuyor, tıpkı bir yetişkinin aklının, bir çocuğun ya da bir köpeğin aklını kontrol altında tutması gibi. Anlayın beni Beyefendi. Bazen evimizde dolaşıyorum, bir oraya, bir buraya, durmadan yürüyorum; içimden şarkı söylemek geliyor, kaplıyor içimi bu arzu, sonra bir bakmışım uçuyorum, kendiliğinden doğan bir neşeyle, yaşanmamış bir gençlikle kol kola girip, dans ederek dolaşıyorum odadan odaya. Lakin içimde yanan heyecanla yerimde duramasam da, orada bir koltukta oturan, düşüncelere dalmış halde sigarasını içen, tüm eklemlerini yavaş yavaş oynatmak suretiyle elini inceleyen o namevcut gücün hükmünü her an ama her an hissediyorum. Ruhumun sınırsız oluğunu bir an olsun hissedemiyorum. Ruhum hep tutuklu, hep kuşatılmış. Tanrım! İzah etmesi ne kadar zor! Katiyen *tutsak* olduğumu söylemek istemiyorum. Özgürüm ama sınıflandırıldım.

Malumunuz, bize en çok ait olan, bizim için en kıymetli olan, karanlığın perdesi ardında saklıdır. Kendimi bütünüyle tanısaydım, kendim olmaktan mahrum kalırdım gibi geliyor. Gelin görün ki, başka birisinin gözünde saydamım, görülüyorum, öngörülüyorum, olduğum gibiyim, gizemsiz, gölgesiz, kendi içim-

deki bilinmeyene –kendime dair bilgisizliğime– derman olacak herhangi bir çareden yoksun!

Sarsılmaz, sabit bir bakışın evreninde kıpırdayıp duran bir sineğim ben; görüldüğüm de oluyor, görülmediğim de, fakat asla dışına çıkamıyorum bakışın. Tüm ihtiyatlılığımdan daha kapsamlı ve daha yaygın, en çevik, en kavrayışlı düşüncelerimden bile daha kavrayışlı bir dikkatin içinde var olduğumu anbean biliyorum. Ruhumda kopan kıyametler, onun için önemsiz, ufak hadiselerden ibaret. Yine de kendi sonsuzluğum var içimde... hissediyorum. Sonsuzluğumun, onun sonsuzluğunun içinde var olduğunun farkına varmazlık edemediğim gibi, öyle olmasına razı olabilmek de gelmiyor elimden. İfade etmesi mümkün olmayan bir şey bu, Beyefendi, nasıl anlatabilirim M. Teste için öngörülmemiş olan, önemli olan, yeni olan bir şeyi asla ama *asla* düşünemeden ya da isteyemeden, dilediğim gibi düşünebildiğimi ve davranabildiğimi!... Sizi temin ederim, böylesine dayanıklı ve tuhaf bir his, çok derin düşüncelere hayat veriyor... yaşamım, nefes aldığım her an, gözlerimin önüne, insanın, tanrısal zihindeki varlığının somut bir suretini seriyor. Bütün ruhların Tanrı'nın varlığında mevcut olması misali, bir varlığın küresinde var olmanın tecrübesini yaşıyorum.

Fakat heyhat! Bağını koparmanın mümkün olmadığı böylesi bir var oluşun ve böylesine teslimiyetle öngörülür olmanın beni aşağılık düşüncelere sürüklediği de olmuyor değil. Aklım çeliniyor. İçimden, bu adam belki de lanetlendi, yuvasını paylaşmakla büyük tehlike içindeyim, şeytani bir ağacın yaprakları altında yaşıyorum diyorum... Neyse ki çok geçmeden, bu makul görünen aldatıcı düşüncelerin, kendimi sakınmamı tavsiye ettikleri tehlikeye bizzat can verdiklerinin farkına varıyorum. Bu kem düşüncelerin çizildiği yollarda, başka erkeklerin koynunda, daha tatlı, daha huzurlu bir yaşamın cazibesinin pusuya yatmış

beklediğini görüyorum... ve tiksiniyorum kendimden. Kaderime bakıyorum, olması gerektiği gibi olduğunu hissediyorum, bu kaderi kendimin *istediğini* ve onu her an, bizzat, yeniden seçtiğimi söylüyorum kendime; içimde, tüm billurluğuyla derinlerden yükselen M. Teste'in sesini duyuyorum, beni çağırıyor... Ama bir bilseniz ne isimlerle!

Yeryüzünde benim kadar isme sahip kadın yoktur. Sevgililerin birbirlerine ne gülünç isimlerle seslendikleri malumunuzdur; yataktaki samimiyetin tabii meyveleridir bu köpeklerden ya da kuşlardan ödünç isimler. Yüreğin sözcükleri çocuksudur. Tenin sesleri ise aslidir. Zaten M. Teste'e göre, aşk –her türlü budalalığa ve vahşiliğe müsaade edecek şekilde– *birlikte hayvan olabilmektir*. Kendince isimlerle seslenir bana. Ekseriyetle, benden olmamı istediği şeyi ima eder seslenirken. Bana seslendiği isim, beni neyin beklediğini ya da benden yapılması beklenen şeyi anlamamı sağlar. Arzuladığı eğer özel bir şey değilse, bana *Varlık* ya da *Şey* diye seslenir. Bazen de *Vaha* der bana, hoşuma gider bu.

Ama bana bir kez olsun aptal olduğumu söylemedi – ki bu beni yoğun duygulara sevk ediyor.

Kocama dair içtenlikle, büyük bir merak duyan ve yolunu böylesine şaşırmış bir ruha karşı merhametli bir ilgi besleyen Başrahip, bana tüm samimiyetiyle, M. Teste'in, kendisinde, yakınlaşmalarını çok zor kılan hisler doğurduğunu söyledi. Daha geçenlerde şu cümleyi sarf etti: *Kocanız beyefendi sayısız yüze sahip*!

Kocamı, "merak uyandıracak denli bilgili, inzivaya çekilmiş bir ucube" olarak görüyor ve bunu, üzüldüğünü ifade ederek, insanı, canlılardan –yalnızca yaşamakta olan değil, ebediyen yaşayan canlılardan– kopartan bir kibre sahip olmasıyla açıklıyor; menfur, şeytani bir kibir. Dediğine göre, dur durak dinlemeden ruhunda işlemiş olan bu kibir, eğer kendisine karşı böylesine

acımasızca davranmıyor, kendisini bu kadar iyi tanımıyor olsaymış, içindeki kötülüğün, kaynağında kuruması belki de mümkün olabilirmiş.

"İyiye karşı korkunç bir mukavemet gösteriyor" dedi bana Başrahip, *"ama şükürler olsun ki kötüye karşı da mukavemet gösteriyor... Ruhunda, adını koyamadığım, sorguya kapalı, ürkütücü bir* saflık, *bir kopuş, bir güç ve bir ışık var. Böylesine yoğun işlemiş olmasına rağmen, buhrandan ve şüpheden bu denli uzak bir zihne daha evvel hiç rastlamadım. Korkutucu raddede huzurlu! Ruhunun bir rahatsızlıktan muzdarip olduğunu, içini gölgelerin sarmış olduğunu söylemek mümkün değil – kaygıdan yahut hırstan kaynaklanan bir maraz barınmıyor içinde... lakin Hayırlı Olan'a yönelik bir fazilet de mevcut değil."*

"Yüreği, ıssız bir ada... Aklının cüssesi ve kuvveti onu sarıyor, muhafaza ediyor; derinlikleri onu hakikatten saklıyor, ona karşı müdafaa ediyor. Orada yapayalnız olmakla övünüyor... Sabır gösterin sevgili Hanımefendi. Belki gün gelir, kumların üzerinde bir ayak izine rastlar... O kutlu günde, Tanrı'nın lütfu bir iz, hayırlı bir dehşete, kutlu bir korkuya vesile olur ve adasında başkalarının da yaşadığını ona gösterir!..."

Bunun üzerine, Başrahip'e, çoğu zaman kocamın *Tanrı tanımaz bir mistik* olduğunu düşündüğümü söyledim...

"Aman ne teşhis!" dedi Başrahip, *"şu kadınlar, gördükleri iki üç şeyle, ne idüğü belirsiz kelamlarla, ne de müthiş teşhislere varıyorlar!"*

Hızını kesmeden, kendi kendine konuşmaya devam etti:

"Tanrı tanımaz bir mistikmiş!... Saçmalığın bu kadarı!... Kolay tabii ağzına geleni söylemek!... Yanlış bir teşhis Hanımefendi, biliniz ki istikametsiz ve anlamsız hiçbir hareketin sonu bir yere varmaz!...

Tanrı tanımaz bir mistikmiş!... Sakın bir Hipogrif olmasın kocanız, belki de bir Sentor'dur!

- Neden bir Sfenks olmasın Başrahip?"

Başrahip, inancımın gereklerini yapmama ve kendimi itikadıma vakfetmeme müsaade ettiği için M. Teste'e bir Hıristiyan olarak minnet duyuyor. Tanrı'yı sevmekte, ona gereği gibi hizmet etmekte özgürüm ve varlığımı Tanrımla kocam arasında pay edebilmenin mutluluğunu yaşıyorum. M. Teste bazen dualarımdan bahsetmemi, nasıl başladığımı, nasıl adandığımı, nasıl tutunduğumu, elimden geldiğince, harfiyen izah etmemi ister; kendimi gerçekten, ileri sürdüğüm kadar, kaybedip kaybetmediğimi bilmeyi arzular. Fakat ben belleğimden sözcükleri daha yeni seçmeye başlamışken, önüme geçip, karşısına kendisini alıp, akıl ermez bir şekilde kendini benim yerime koyarak, kendi ettiğim duam hakkında öyle şeyler söyler, onlar hakkında öylesine kesin saptamalarda bulunur ki söyledikleriyle berraklığa kavuşturduğu duamı, ulaşılmaz doruklarında yanına alır – ve bana duamın muhatabını ve niyetini izah eder! Onun dili, aklımın ermediği öylesine büyük bir güce sahiptir ki, insanın en kuytusunda sakladıklarını bile ifşa edip, seslerini duyurur... Oysa onun dilinden dökülenler de insan evladına, yalnızca bir insan evladına ait olan sözcüklerdir; cüret ve derinlik açısından kıyas kabul etmez bir zihin tarafından olağanüstü bir şekilde dile getirilen, ustalıkla baştan yoğrulan inancın en samimi biçimleridir o sözcükler! Sanki alev alev yanan bir ruhu soğukkanlılıkla keşfetmiştir... Lakin onun ellerinde yeniden şekil bulan benim yanan yüreğimle onun inancında korkunç bir eksiklik, özü olan *umudun* eksikliği vardır... M. Teste'in tabiatında umudun zerresine dahi rastlamak mümkün değildir ve gücünü kullanırken duyduğum rahatsızlığın sebebi de budur.

Bugünlük size anlatabileceklerim sanıyorum bu satırlardan ibaret. Bu kadar uzun yazdığım için özür dilemeye lüzum görmüyorum zira bunu benden siz istemiştiniz ve dostunuzun davranışlarına, başından geçen olaylara karşı doyumsuz bir açlık duyduğunuzdan bahsetmiştiniz. Fakat elbet bir nokta koymak gerekiyor. Yürüyüş saatimiz geldi. Şapkamı takacağım. Tanıdığımızı iddia edemeyeceğim bu eski şehrin taş döşeli, yılankavi sokaklarında ağır adımlarla ilerleyeceğiz. Yürüyüşümüz, burada olsaydınız mutlaka gitmek isteyeceğiniz, kafalarında düşünceler, endişeler ve monologlarla gezinen insanların, güneş batmak üzereyken, tıpkı nehre kavuşan sular misali geldikleri ve buluştukları o asırlık parkta son bulacak. Hocalar, sevdalılar, ihtiyarlar, kırgınlar, rahipler, her türden *kaybolmuşlar*... sanki karşılıklı bir yalnızlığı arar gibidirler. Birbirlerini tanımadan görmekten hoşlanıyor gibi görünen bu insanların kırgınlıkları da bu buluşmaları artık kanıksamış olmalı. Kimi hastalığını sürükler peşinden, kiminin peşine kaygısı takılmıştır; kendilerinden kaçan gölgelerdir bunlar; fakat başkalarından kaçıp kurtulmak için gidebilecekleri yegane yer, bu sönmüş ruhların her birini karşı konulmaz şekilde cezbeden aynı yalnızlık düşüncesine mesken bu parktır yine. Ölülere layık bu mekânda yerimizi alacağız çok geçmeden. Botanik bir harabe. Hava kararmadan az evvel varırız. Ufak adımlarla ilerleyen, kendini güneşe, servilere, kuş çığlıklarına bırakmış bu çifti, dilerseniz rahatlıkla gözünüzün önüne getirebilirsiniz. Rüzgar soğuk eser güneşte, gökyüzü öyle güzel görünür ki bazen, yüreğim sıkışır. Saklanmış katedralden çan sesleri duyulur. Etrafa saçılmış, belime kadar anca gelen yuvarlak havuzlar, devasa *Nymphea Nelumbo* yapraklarının mesken bellediği, kopkoyu, kara sularla ağzına kadar dolu olurlar ve yaprakların üzerinde oynaşan damlalar, oradan oraya yuvarlanırken cıva gibi parıldarlar. M. Teste bu canlı dev damlaları uzun uzun seyreder ya da yavaş

adımlarla, bitki krallığından bazı türlerin ekilmiş olduğu yeşil etiketli "yatakların" arasında gezinir. Bir yandan gülünç bulduğu bu düzenin tadını çıkarırken, bir yandan da şatafatlı isimleri heceleyerek kendine eğlence çıkarır:

Antirrhinum Siculum
Solanum Warscewiezli ! ! !

Hele şu *Sisymbriifolium*, bu nasıl dil böyle!... Daha neler neler, *Vulgare*'ler, *Asper*'ler, *Palustris*'ler, *Sinuata*'lar, *Flexuosum*'lar, *Prœaltum*'lar!

- *Lakap bahçesi burası*, dedi geçenlerde bir gün, *sözlük ve mezarlık bahçesi...*

Bir müddet sustu, sonra şöyle söyledi kendi kendine: "*Hakimane ölmek... Transiit classificando.*"

Sayın Beyefendi, Sevgili Dost, içten teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum size.

ÉMILIE TESTE

Monsieur Teste'in Seyir Defterinden Alıntılar

MONSIEUR TESTE'İN DUASI: Tanrım, boşluktaydım, sonsuzcasına hiçtim ve durgundum. Rahatsız edildim ve bu tuhaf karnavala fırlatıldım... ve lütfunuzla, acı çekmem, keyif almam, anlamam ve yanılmam için gereken her şeyle donatıldım; fakat uyum göstermiyor bu kabiliyetler.

Düşünürken baktığım ve üzerine son düşüncenin kazınacağı bu karanlığın efendisi biliyorum sizi.

Lütfedin, ey Karanlık – lütfedin nihai düşünceyi...

Lakin herhangi bir düşüncenin "nihai düşünce" olması mümkün.

Aksi mümkün olsaydı, eğer *kendisinde nihai* ve *kendisiyle nihai* bir düşünce var olsaydı, onu düşünerek ya da tesadüfen bulabilirdik ve bulduğumuzda, ölmemiz gerekirdi. Bir düşünceden ölebilmek olurdu bu, ondan sonra gelecek bir emsali olmamasından dolayı.

Aklımı putlaştırmış olduğumu itiraf ediyorum, fakat başkasını bulamadım. Ona armağanlar sundum, hakaretler yağdırdım. Benim değilmiş gibi. Ama...

*

De Maistre'in namuslu insanın bilincine dair yorumuna bir analoji! Bir budalanın aklından neler geçer bilmiyorum ama zeki bir adamın aklı budalalıklarla doludur.

*

Falanca şeyi bilmiyorum, falanca şeyi kavrayamıyorum ama ona hükmeden Portius'u *tanıyorum.* Portius'uma ben hükmediyorum, onu bir insan olarak kontrol ediyorum ve o benim bilmediklerimi içeriyor.

*

Duyularının, kendilerini, gerçeklikten, varlıktan ayırdığını hisseden insanlar var. Onlardaki bu duygu, *hastalığını*, öbür duyulara *bulaştırıyor.*

Gördüğüm beni kör ediyor. Duyduğum beni sağır ediyor. Bildiğim beni cahil kılıyor. Bildiklerim kadar ve bildiklerimden dolayı cahilim. Önümdeki aydınlık, bir göz bağı, ya bir geceyi gizliyor ya da daha –daha ne?– bir ışığı. Burada çemberi kapanıyor bu tuhaf alaboranın: Bilgi, varlığın semasında bir bulut; parlayan dünya, göze inen perde, donuk.

Görebileceğim her şeyi kaldırın ortadan.

*

Aziz Beyefendi, muazzam derecede "cazibe yoksunusunuz." – Fakat iskeletiniz için aynı şeyi söyleyemem – karaciğeriniz için, beyniniz için de söyleyemem – o aptal ifadeniz, o şapşal şapşal bakan gözleriniz ve kafanızdan geçen bütün o düşünceler için de söyleyemem. Keşke bilebilseydim bir budalanın nasıl işlediğini!

*

Romanlara, piyeslere hayli uzağım. O görkemli hadiseler, hiddetler, tutkular, trajik anlar beni cezbetmiyor, bilakis sefil pırıltılar ya da bütün salaklıkların ortaya saçıldığı, ahmaklığa dek indirgenen varlığın suyun şartlarına uyum sağlayıp, yüzeceği yerde boğulduğu iptidai durumlar suretinde bana ulaşıyorlar.

*

Gazetelerde ortalığı ayağa kaldıran dramları, yürekleri sızlatan olayları okumam. Halihazırda baştan ayağa konumlanmış bulunduğum soyut problemlerin eşiğinden başka nereye götürebilir bunlar beni?

*

Hızlıyım yahut hiçbir şey – Tedirgin, gözü kara kaşif. Bazen, kendimi, bilhassa şahsi, genellemeye müsait bir bakışla görüyorum.

Bu bakışlar, genellemeye taşınamayan diğer bakışları öldürüyorlar – kahinin kudreti cılız kalıyor yahut başka bir sebepten mi?

Bunun neticesi, kendi düşünce güçlerine göre düzenlenmiş bir birey.

*

İnsan, Düşünce Burnu'nun ucunda, daima ayakta, gözlerini kısmış hudutlara bakıyor, şeylere ya da manzaraya...

"Hakikati" kendinden elde etmesi mümkün değil. Oluşa geldiğini hissedecek olduğunda (bir izlenim) o anda *alışılmadık başka bir kendisine* şekil veriyor... gurur duyuyor ondan – kıskanıyor... (İç siyasetin zirvesi.)

Berrak Ben ile bulanık Ben arasında, dürüst Ben ile suçlu Ben arasında, yıllanmış nefretler, yıllanmış anlaşmalar vardır, yıllanmış vazgeçişler, yıllanmış yalvarışlar.

*

BİR NEVİ ŞAHSİ DUA: "Keskin sızısıyla beni gülünç sebebinden uzaklara sürükleyen, bana dirayet ve düşüncemin hazzını bahşederek, emeğimin, öfkemden faydalanmasını sağlayan, beni uyandıran bu adaletsizliğe, bu sövgüye şükürler olsun; kendi yasalarımı arayışım, hadiseden faydalandı.

*

Sevdiğimi neden seviyorum? Kin beslediğime neden kin besliyorum?

Arzularının ve tiksintilerinin masasını devirmeyi kim istemez? İçgüdüsel hareketlerinin istikametini değiştirmeyi?

Nasıl oluyor da, aynı anda, hem bir pusula iğnesi, hem de kayıtsız bir beden olabiliyorum?...

İtaat etmek zorunda olduğum, aksi takdirde, meçhul bir cezaya –ölüme– çarptırılacağım, tali bir varlığı içeriyorum. Sevmek ve nefret etmek aşağıda kalıyor.

Sevmek ve nefret etmek – bana *rastlantısal* görünüyorlar.

*

Beni ben yapan, bendeki, bana meçhul olandır.

Ben olan, içimde beceriksiz, kararsız olandır.

Güçsüzlüğüm, kırılganlığım...

Çıkış noktam, boşluklardır. İktidarsızlığım, kökenim.

Gücümü sizden alıyorum. Hareketim, güçsüzlüğümden güçüme yol alıyor.

Gerçek yoksunluğum, hayali bir zenginliğe hayat veriyor; ben bu simetriyim; arzularımı iptal eden eylemim.

İçimde, zevklerimi ve tiksintilerimi tamamen rastlantısal addetmeye –hatta addetmek zorunda olmaya– yönelik, az çok gelişmiş bir yeti var.

Zevklerimi ve tiksintilerimi daha yakından tanıyabilseydim – rastlantı yerine– belki de bir ihtiyaç bilirdim onları. Ama ihtiyacı görmek, onu yine ayrı kılar... Beni mecbur bırakan, ben değildir.

*

Kendini, en güzel anına, en yoğun hatırana teslim et.

Zamanın hükümdarının o olduğunu bilmelisin,

En yoğun hatıra,

Her türlü ilmin, seni geri döndürmek zorunda olduğu hâl. O'dur sana buyuracak olan kendini hor görmeni, haklı olarak kendini yeğlemeni.

Her şey, gelişimine bir ölçü, dereceler yükleyen O'na göredir.

Şayet senden başkasıysa kaynağı – inkar et onu ve tanı onu.

Tepkinin, horgörünün, saflığın pınarı.

Olmak istediğim şeye, içimde, feda ediyorum kendimi!

*

Düşünce, ilke, parıltı, ilk hâlin ilk anı, sıçrayış, silsileden atlayış... Başkalarına, hazırlık ve icra. Ağını oraya at. Denizin o mahalinde bulacaksın aradığını. Elveda.

*

Yıllanmış arzusu (yine karşımda sen, dönemsel suflör) her şeyi saf malzemelerle yeniden inşa etmenin; yalnızca belirlenmiş parçalar, yalnızca tasarlanmış bağlantılar ve konturlar, yalnızca hükmedilmiş biçimler, muğlak olana yer yok.

*

Soyunun atalarına, soyunun tohumlarına dair tahayyüller.
BİR'in tuhaf yankıları.
Ne! Bu BEN bütünü, kendinden dışarıda parçalara sahip!...
... Beni bütünüyle teslim alan, belirgin düşüncemi keskin bir tebessümde hazırlayan ve ona dair kehanette bulunan bu bakma üslubu, –ağzımın sol yanındaki kıvrımla, kirpiklerin baskısı ve göz kaslarının kasılması arasındaki *Şey*'in duruşu– bana ait bu temel hareket, bu tanım, bu emsalsiz, tuhaf durum –bir başka yüzde, bir ölünün yüzünde var oluyor, bu yüzde çoktan var olmuş, öbüründe olmakta– farklı çağlarda, zamanlarda –biliyorum elbette– bu suretler aynı şeyleri tecrübe etmediler; tecrübeleri, bilgileri bambaşka... ama –olsun!– *Kendileri hakkında asla yanılmazlar.* – Birbirlerinin içine doğuyorlar.
Hayranlık uyandırıyor insanlar arasındaki matematiksel akrabalık! – Ne denilebilir bu ilişkiler ve muhaberat ormanına dair? (Romalıların bundan bahsetmek için kullandıkları sözcüklerin yarısına dahi sahip değiliz.) Ne karışımlar, ne ayrışımlar!

*

Sonsuzca hissediyorum gücü, isteği çünkü sonsuzca hissediyorum onları sularında hapseden, hoşgören ve mukadder özgürlüğüne, kayıtsız suretine, eşit şans seviyesine tekrar kavuşmaya yönelten şekilsizi ve rastlantıyı.

BİRLİKTE

Ötekiler, karikatürüm, modelim, her ikisi de.
Sessizliğin içinde, haklı olarak kurban ettiğim, ruhumun şahitliğinde yaktığım ötekiler!

Ve Ben! Paramparça ettiğim, onu büyütecek yegâne besinle, tekrar ve tekrar çiğ-ne-nen kendi özüyle beslediğim!

*

Ötekiler, zayıflığını sevdiğim, güçlülüğüne taptığım, kadeh kaldırdığım – akıllılığını, usluluğunu tercih ederim... başka bir *Aynı* belirmedikçe, ki nadirdir, ve belirene dek, ki muhtemeldir – kesin bir yanıt...

O ana dek, gerisinin canı cehenneme!

*

Bu öğleden sonrayı, bu sahte ışığı, bu bugünü, bu tanıdık olayları, bu kağıtları, bu her şeyi, başka bir her şeyden, bir *evvelsi günden* ayıran nedir? Duyular, olmuş olan değişimlerin farkına varabilecek denli maharetli değiller. Bugünün aynı gün olmadığını gayet iyi biliyorum ama yapabildiğim yalnızca bunu bilmek.

Duyularım, geçmişin kendisine tekabül eden bu son raddede incelikli ve derin eseri bozabilecek denli maharetli değiller; bu mekânın ya da bu duvarın, belki de geçen gün oldukları halleriyle aynı olmadıklarının farkına varabilmemi sağlayacak denli maharetli değiller.

ŞAYET BEN KONUŞABİLSEYDİ

Ne büyük hakarettir bir övgü! – Beni övmeye cüret ediyorlar! Ben her türlü nitelemenin ötesinde değil miyim? İşte böyle derdi bir Ben, şayet kendisi *cüret edebilseydi*! –

Ve şayet Ben konuşabilseydi (Nakarat).

ŞİİR

(Self dilinden tercüme)

Ey benim aklım!
Anımsıyorum
Nasıl da severdim sizi mazide!
Belki sevecektim yine,
Ey benim Aklım!
Anımsıyorum, ey benim Aklım,
Bambaşka bir şekilde severdim seni mazide!
Başkalarını hatırlatmıyorsun, yalnızca kendini,
Ve giderek benzemez oluyorsun başka kimseye.
Daha başkaca aynı, benden daha aynı.
Ey Benimki -- yine de hâlâ büsbütün Ben olmayan!

AKIL ZENGİNİ

Bu adam, kendinde öylesine fazla mülkiyete, öylesine fazla bakış açısına sahipti ki; yıllar süren okumalardan, tekziplerden, tahayyüllerden, iç kombinasyonlardan, gözlemlerden teşkil olmuştu; öylesine dallanıp budaklanmıştı ki, yanıtlarını öngörmek zordu; kendi bile bilmezdi nereye varacağını, nihayetinde hangi suretin ona isabet edeceğini, hangi duygunun üstün geleceğini, hangi sapmaların, hangi beklenmedik basitleştirmenin meydana geleceğini, hangi arzunun, hangi karşılığın, hangi parlamaların doğacağını!...

Kendi kararını yahut içsel yanıtını yalnızca bir çare olarak görebilmesini içeren bu garip duruma, belki de, dikkatinin gelişiminin sonsuz olacağını ve *son verme* düşüncesinin, kendini yeterince tanıyan bir akılda, artık bir anlam taşımadığını bilerek varmıştı. Bilincin, bir yöntem sırasına sahip olmayan bir düşünceye artık müsaade etmediği ve sükunu, yalnızca kendi muci-

zelerinin, kendi uygulamalarının, kendi ikamelerinin ve kendi sayısız kesinliklerinin hissiyatında bulabildiği bu içsel medeniyet mertebesine ulaşmıştı.

Kapalı gözlerinin ardında tuhaf dönüşlerin –bin bir surete bürünen, alabildiğine özgür, lakin bir o kadar da sınırlı değişimler– meydana geldiği kafasının içinde, gece vakti pencereleri görülen bir evde gezinen birinin elinde yol alan fenerden yansıyan ışığı, uzaklardaki şenlikleri, gece panayırlarını andıran ama yaklaşacak olduğunuzda, garlara yahut vahşilere –ya da ürkütücü talihsizliklere– gerçeklere ya da ifşaatlara dönüşebilecek olan ışıklar...

İhtimallerin tapınağı, kerhanesi.

Düşünme alışkanlığı, bu aklı, nadir durumların arasında –ve sayesinde– yaşatıyordu; bütünüyle düşünsel deneyimlerin kesintisiz varsayımında; sınırdaki şartların ve düşüncenin kritik evrelerinin sürekli kullanımında...

Aşırı seyrekleşmeler, meçhul boşluklar, varsayımsal ısılar, korkunç basınçlar ve yüklemeler, sanki onun doğal kaynakları haline gelmişlerdi – bizzat kendisi tarafından, ancak tüm varlık coğrafyasının teftişi ardından, en kuvvetli eyleme arz edilmiş olmayan hiçbir şey onun dahilinde düşünülmezdi.

*

Bu zevk, bu *aşkınlık* yeteneği, bazen –tasavvur edilen her türlü tutarlılıktan daha hakiki, bir şeyden diğerine *anında* geçmenin, en farklı düzenleri– büyüklük düzenlerini... bakış açılarını, tuhaf ayarlamaları – bir şekilde aşmanın hissiyatını taşıyan *hakiki* bir tutarsızlığı kastediyorum... Bu ani kendine dönüşler, bağları herhangi bir noktada koparan ve bu ikiye ayrılmış bakışlar, bu üç ayaklı dikkatler, kendilerinin olandan ayrılmış şeylerin başka bir dünyadaki bu ilişkileri... Bunlar benim.

*

Hakir gör düşüncelerini, geçer onlar!... – Yine geçerler!...

BENCİL OYUN

Oyunun kuralı.

Kendini, kendi onayına layık bulan eli kazanır.

Şayet el, hesap edilerek, bile isteye, açıklıkla, azimle kazanılırsa, azami kazanç sağlanır.

SIRÇA ADAM

"Görüşüm öylesine doğru, duyularım öylesine saf, bilgim öylesine acemice eksiksiz, tahayyülüm öylesine özgür, öylesine berrak ve irfanım öylesine kusursuz ki içime sızıyorum, dünyanın sınırından sessiz sözümün ucuna dek; yükselen, biçimsiz arzu *nesnesinden* kaynak alıp, tanıdık dokular ve düzenlenmiş merkezler boyunca, kendimi *izliyorum/oluyorum*, kendime yanıt veriyorum, kendimi yansıtıyorum ve aksediyorum, aynaların sonsuzluğuna titreşiyorum – sırçayım."

*

Yalnızlığımın –uzun yıllardan bu yana, yalnızca, uzun bir müddet, derinlemesine görülen *dostların*, yakın sohbetlerin, istisnalar hariç giriş faslına, nezakete ihtiyaç duymayan diyalogların eksikliğinden ibaret– bedeli ağır. Yaşamak değil muhatap olmadan yaşamak itirazla, canlı direnişle, avla, öbür kişiyle, rakiple, dünyanın bireyselleşmiş artığıyla, kendimin engeli ve gölgesiyle –öbür ben– bastırılamaz, rakip zihin –düşman, en yakın dost, ilahi husumet, ölümcül– samimi.

İlahi, zira içe nüfuz eden bir tanrının varsayımı, sızan, sonsuzca hükmeden, sonsuzca bilen – belli etmeden var olmayı

deneyen, ayrılan yaratıkla mücadele etmenin neşesi... Onu yut, yeniden doğsun; müşterek bir neşe ve artış.

Biliyor olsaydık konuşmazdık – düşünmezdik, birbirimizle konuşmazdık.

Bilgi, varlığın kendisine yabancıdır. – Varlık bilmez, kendini sorgular, kendi yanıtını üretir...

*

Bana en fazla ne ıstırap verdi? Belki de düşüncemi bütünüyle geliştirme –kendimin sonuna kadar gitme– alışkanlığı.

*

Düşüncelerinizi apaçık olarak ve benim düşüncelerime anlamsızca eklenmiş süsler kisvesinde görebilmek adına, aşağılıyorum ve sırça bir vazonun içinde, tertemiz, saf bir suda görünüyorlar gözüme; üç dört tane japon balığı, her daim naif, her daim aynı keşiflerin peşinde dolanıyorlar.

*

Aptal değilim çünkü kendimi ne zaman aptal bulacak olsam kendimi inkar ediyorum – kendimi öldürüyorum.

*

Haklı olmaktan, başarıya varan şeyi yapmaktan, yöntemlerimin etkililiğinden iğreniyorum, başka bir şey denemeli.

Bir Dosttan Mektup

Kimilerinin, ellerinde somut bir kanıt olmamasına rağmen, dediğine göre, bu mektup Monsieur Teste'e yazar olan bir arkadaşı tarafından gönderilmiştir; onsuz da var olabilecek bu derlemeye, derleme olmadan da var olabilecek bu mektubu almamız gerektiğini düşündük.

Dostum, uzak düştüm işte sizden. Sanki daha demin sohbet ederken, şimdi size yazarken buldum kendimi. Bu, *başkasını bilmem ama bana göre*, fazlasıyla tuhaf bir durum.

Büyülenmeye müsait olduğumu anlamanız zor olmayacak sanırım.

Oldukça uzun bir aranın ardından Paris'e dönüşümün kendisini dahi bir tür metafizik vaka olarak görüyorum. – Yalnızca fiziksel anlamda bir dönüşten bahsetmiyorum; bir gecenin kargaşaya ve sarsıntılara sinsice feda edilişi bu. Canlı fakat eylemsiz beden, onu taşıyan ölü ama hareketli bedenlere bırakıyor kendini. Ekspres tren bir fikre saplanmış, adı Şehir. Bizlerse onun ülküsünün tutsağı, monoton öfkesinin oyuncağıyız. Dışarıdan gelen milyonlarca darbeye maruz kalmaya mecburuz, ritimlere, eslere, mekanik vuruşlara, homurtulara – hızla yol alan meçhul bir fabrikanın çılgın gürültüsü. Dönüp duran hayaletler, boşluğa dökülen bakışlar, kopartılan ışıklar sarhoş ediyor insanı. Gölgelerde yürüyüşün dövdüğü metal, şahsi ve vahşi Zaman'ın, sert ve derin mesafeye saldırdığının, ufaladığının hayaline sevk ediyor. Acımasız müdahalelere maruz kalmış, aşırı uyarılmış haldeki beyin, bilmeden, istemsizce, bütün bir modern edebiyatı doğuruyor kendinden...

Duyumsamanın duraksadığı anlar oluyor. Nice sarsıntı bir yere varmıyor. Hareketin yekunu, sonsuz sayıda tekrardan oluşuyor; her an, bir diğerini ikna ediyor asla varılamayacak olduğuna...

Sakın sonsuzluk ve cehennem, kaçınılmaz olan bir yolculuğun naif ifadeleri olmasın?

Her şeye rağmen kemiklerimizin ve düşüncelerimizin, koyu karanlıklarda, sarsıntılarla sınanmasının ardından, güneş ve Paris nihayet yüzlerini gösteriyorlar.

Ama aklın var oluşu –*insanın içindeki küçük insan*– (bilgiden edindiğimiz kaba düşlemde her daim mevcut olduğu varsayılan) kendi görünüm değişimini işletiyor. O, bilincin aksine, bir imgelemler fantazmagoryasında ya da bir fenomenler kargaşasında deveran etmez. Kendi tabiatına göre ve *kendi tabiatının içinde* seyahat eder. Nasıl işlediğini kavrayabilseydim, kendime karşı büyük saygı duyardım. Size tasvir edebilseydim, kendime karşı olan saygım sınırları zorlardı. Lakin söz konusu bile değil maalesef...

Bundan dolayı, elimden geldiği kadarıyla, bulunduğumuz yerin değişmesi hissinin, bizim için meçhul olduğu kadar vazgeçilmez olan bir tözün içerisinde, incelikli bir kopuş ve yeniden bağlanış işlemiyle buluşmasını tahayyül ediyorum. Dönüşüme uğrayan derin bir sınıflandırma söz konusu. Yola çıkmaya daha henüz karar verilmişken ve bedenin harekete geçmesinin çok daha öncesinde, etrafımızı saran her şeyin değiştireceği düşünce, içimizde saklı sistemi, gizemli bir değişiklikten haberdar ediyor. Gidiyor olmanın hissiyatı halen dokunulabilir olan bütün her şeyin yakınlığını yitirmesine sebebiyet veriyor. Mevcudiyetlerinin kuvvetiyle sarsılmış gibi bir halleri var, bazıları sararıp solmuş. Daha dün yanı başımdaydınız ve içimde, sizi uzun bir süre göremeyecek olmaya meyilli, gizli bir kişi vardı. Yaklaşmakta olan zamanda sizi göremiyordum ama buna rağmen elinizi tu-

tuyordum. Benim nazarımda, yokluğa boyanmıştınız, yakın bir geleceğe sahip olmamaya mahkumdunuz. Size yakından bakıyor, uzaklarda görüyordum. Bakışlarınızda bir süre barınmıyordu artık. Sizinle benim aramda iki *mesafe* varmış gibi geliyordu, biri hâlâ duyumsanamaz, diğeri halihazırda hudutsuz; hangisini daha gerçek saymalı, bilmiyordum...

Ruhumun beklentilerinin, yol boyunca farklılaştığını gözlemledim. Yayların bazısı gevşiyor, bazısı sertleşiyor. Bilinçsiz öngörülerimiz, olağan şaşırmalarımız, köklü konumlarını değiştiriyorlar. Sizinle yarın buluşacak olsaydım, bu benim için büyük bir sürpriz olurdu...

Paris'te hissediverdim kendimi, daha varmadan birkaç saat evvel. Seyahatlerim esnasında yitirdiğim parizyen heveslerime besbelli tekrar kavuşuyordum. Hatıralara indirgenmiş haldeydi bu hevesler onca zaman; şimdiyse canlı değerlerle, her an istifade etmeye mecbur olduğum kaynaklara dönüşüyorlardı yeniden.

Ah şu soyut analoji iblisi yok mu! –Bazen nasıl zulmediyor bana bir bilseniz!– İçimde olagelen bu tanımlanamaz farklılaşmayı, bazı zihinsel *olasılıklardaki* keskin değişimle kıyaslamamı fısıldayıp durdu kulağıma. Paris'te her biri izlenimlerimizin anlık tesirlerine karşılık gelen falanca yanıt, falanca davranış, yüzümüzdeki falanca kıpırtı, taşranın yalnızlığındaki ya da kalabalıktan yeterince uzak bir mahaldeki emsalleri kadar doğal değiller artık. Kendiliğinden olan da aynı değil artık. Yalnızca *muhtemelen yakında* olana karşılık vermeye hazırız.

Tuhaf neticelere sebebiyet verebilecek bir vaziyet bu. Tasarılarına, deneylerine, canlıları ve hatta yürekleri dahil etmeye cesaret eden gözü kara bir fizikçi, uzaklaşmayı bir içsel bölüştürme olarak tanımlama tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir...

Bizlerin, aziz dostum, bizi tanımayan şeylerden yapıldığımıza dair büyük bir korku taşıyorum içimde. Kendimizi tanımıyor

oluşumuzun sebebi de işte bu. Şayet bu şeyler sonsuz sayıdaysa, düşünmek boşuna...

Bambaşka bir yaşam sistemine yakalandığımı hissediyordum ve dönüşümü, tekrar ayak bastığım bu dünyaya dair bir tür rüya olarak görüyordum. Sözel yaşamın, başka bir şehirde olmadığı denli güçlü, çeşitli, faal ve hercai olduğu bir şehir, içimde, parıldayan bir kargaşa düşüncesi olarak vücut kazanıyordu. Trenin keskin uğultusu, imgelere teslim dalgınlığıma, bir arı kovanının gürültüsünü ekliyordu.

Bir konuşmalar bulutunun içine doğru yol alıyormuşuz gibi geliyordu bana. Gelişmekte olan binlerce övünç, *saniye başı* beliren binlerce kitap ismi, bu giderek büyüyen nebulanın içinde, kâh görünüp, kâh kayboluyordu. Bu çılgın telaşı görüyor muydum yoksa duyuyor muydum, bilemiyordum. Haykıran yazılar, insan olan sözler ve isim olan insanlar vardı... Dil, edebiyatın, bilimin, sanatın, büyük ülke politikasının kıskançlıkla yoğrulduğu Paris'ten başka hiçbir yerde, daha fazla frekansa, daha fazla rezonansa ve daha az ihtiyata sahip olamaz diye geçirdim aklımdan. Fransızlar bütün fikirlerini bu duvarların ardına yığmışlar. Burada, kendi ateşimizin içinde yaşıyoruz.

Söylemek, tekrar söylemek, aksini söylemek, önceden söylemek, arkasından konuşmak... Bütün bu fiiller bana cennetin ve sözün uğultusunu özetliyordu.

Sayısız zihindeki kaosu algılamaktan daha yorucu ne olabilir ki? – Bu kargaşada her düşünce benzerine, aksine, öncülüne ve ardılına rastlıyor. Nice benzerlik, nice öngörülmezlik, düşüncenin gözünü korkutuyor.

Özü itibariyle biricik olan on bin varlığın yaratabileceği eşsiz düzensizliği hayal edebiliyor musunuz? Sürekli kendilerini kıyaslayan bu denli çok sayıda *gururun* üretebileceği *ısıyı* düşünün. Paris, yazgıları tarafından *hezeyanlı işlere* davet edilen

parlak fiyaskoların çoğunu kapsıyor, kaynaştırıyor, tamamlıyor yahut tüketiyor... Başlıca gereci, insanın kendisine dair kanaati, ham maddesiyse, başkalarının o insana dair kanaatleri olan tüm mesleklere *hezeyanlı işler* adını yakıştırıyorum. Bu işlerle iştigal eden, sonsuza dek namzet olarak kalmaya razı olmuş olan insanlar, bir zulüm sanrısı tarafından aralıksız olarak eziyete uğrayan bir azamet sanrısının kahrını çekmeye her daim mecburlar. Bu biricikler topluluğu, kimsenin daha önce yapmamış olduğu ve kimsenin asla yapmayacağı şeyi yapma yasasının hükmü altındalar. En azından *en iyilerin* tabi oldukları yasa bu, yani ayan beyan saçma bir şey istemeye cesareti olanların... Eşsiz oldukları yanılsamasını var kılmak ve idame ettirmek için nefes alıyorlar – zira üstünlük, bir türün güncel sınırlarında konumlanmış bir yalnızlıktan ibarettir. Her biri, kendi mevcudiyetini, diğerlerinin mevcudiyetsizlikleri üzerine inşa ediyor, gelin görün ki mevcut olmadıklarına dair onayı yine onlardan almak zorundalar... Yalnızca görülebilir olanın içinde kuşatılmış olandan çıkarımlarda bulunduğuma dikkatinizi çekerim. Şüphe duyarsanız, yalnızca belirli, tek bir birey tarafından yapılabilecek olan ve insanların niteliklerine bağlı bulunan bir işin nereye varabileceğini sorun kendinize. Enderlik üzerine inşa edilmiş bir hiyerarşinin gerçekten ne anlama geldiğini düşünün. – Bazen hudutsuz bir adaletsizlik ve bir tutam adaletin sıkı sıkıya kaynaşmasından oluşmuş olan yüreklerimizin *fiziksel* resmiyle oyalanıyorum. Her birimizin içinde, emsallerinden daha fazla önem arz eden, ayrılmaya meyilli iki *enerji tohumundan* müteşekkil bir atom bulunduğunu hayal ediyorum. Karşıt ama ayrışamayan atomlar bunlar. Tabiat, bu can düşmanlarını sonsuza dek birleştirmiş. Birisi, devasa bir *pozitif elektronun* sonsuz hareketi; bu hareket, iç kulağın hiç zorlanmadan derin, monoton bir cümle olarak algıladığı bir dizi pest sese hayat veriyor: *Yalnızca ben varım. Yalnızca ben varım.*

Yalnızca ben varım, ben, ben... Çekirdekten *negatif* olan küçük elektron ise sağır edici, tiz çığlıklarıyla, ötekinin egoist motifini tüm acımasızlığıyla delik deşik ediyor: *Evet ama falanca da var... Evet ama filanca da var... Falanca, filanca, var, var, var.* Başkası var!... İsimler durmadan değişiyor zira...

Topraklarında yetişen bütün güzel şeylerin, biri hariç bütün ruhlar için acı bir besin olduğu tuhaf bir krallık. Güzelliğin bedeli, acı tadı.

Başka türlü ifade edeyim. Her ölümlünün, mekanizmasının merkezinin hemen yanı başına, yaşamına yön veren gereçlerin arasında istisnai güzellikte bir yere yerleştirdiği, ona izzetinefsinin durumunu gösteren, akıl almaz derecede hassas, ufak bir aygıta sahip olduğunu düşünüyorum. Bu aygıt sayesinde, kendimize hayran mıyız, tapıyor muyuz, yoksa kendimizden iğreniyor muyuz, varlığımızın ortadan kaldırılması gerektiğini mi düşünüyoruz, yanıtı derhal görebiliyoruz ve bir tür canlı gösterge, gizli kadranın üzerinde tir tir titreyerek, bir hayvan olmaya tekabül eden sıfırla, bir tanrı olmaya tekabül eden maksimum değer arasında korkunç bir hızla gidip geliyor.

Diyeceğim o ki, aziz dostum, bunca şey hakkında bir şeyler anlamak isterseniz, böylesine yaşamsal, böylesine nazik bir aletin, önüne gelenin elinde bir oyuncak olduğunu bir düşünün derim.

Ayrıca, içlerindeki saklı göstergelerin, onlara dair kanaatimizin tam aksini işaret ettiği tuhaf insanlar da var şüphesiz. Bütün evrenin takdirini kazandıkları anda bile kendilerinden nefret ediyorlar ya da aksi durumda, aksi davranış sergiliyorlar. Lakin bütünüyle kusursuz bir yasanın artık var olmadığını biliyoruz. Elimizde kalanlar, yaklaşık olanlar...

Tren, kavakları, inekleri, hangarları ve yeryüzüne ait her şeyi hışımla savurarak, nicedir susuz kalmışçasına, saf düşünceye kavuşmak yahut bir yıldızı yakalamak için aceleyle koşuyormuşçasına

yol almaya devam ediyordu. Hangi üstün amaç, bu denli vahşi bir zaptı, böylesine hayat dolu manzaraları def etmeyi şart koşabilir?

Bulutlara yaklaşıyorduk. İsimler aydınlanıyorlardı. Gökyüzünü politik ve edebi meteorlar kaplamıştı. Sürprizler çatırdıyordu. Kibarlar mızmızlanıyor, hırçınlar tıslıyor, tombullar böğürüyor, cılızlar kükrüyorlardı.

Partiler, okullar, salonlar, kafeler, her şey sesini duyuruyordu. Hava yeterli gelmiyordu, gökküre mesajlarla yüklüydü. Şimşek kılıçların vuruştuğu düellonun gürültüsü sağır ediyordu kulakları; sefalet, dünyanın hudutlarına varıncaya dek, ışık hızında çoğalıyordu.

Satırlarımda şimdiki zamanın hikayesini fütursuzca suistimal ettiğimin farkındayım, bağışlayın beni lakin tutarsızlığı ifade eden yegane *zaman* budur ve şu anda yapmakta olduğum eylemin, algılanabilir olan en büyük tutarsızlığı resmetmek –eğer buna bir resim denebilirse– olduğunu sezinliyorum. Birkaç *hikaye kipini* daha paletime ekleyip, son birkaç dokunuşla resmimi tamamlayacağım.

Zihnimde pazarı, borsayı, hülyaların takas edildiği garp çarşısını görüyordum. Değişken olanın harikalarıyla, şaşırtıcı süresiyle, paradoksların kuvvetiyle, yıpranmış şeylerin direnciyle meşguldüm. Her şey şekle bürünüyordu. Soyut mücadeleler efsuna dönüşüyorlardı. Modayla sonsuzluk kavgaya tutuşmuşlardı. Gerileyenle ilerleyen uygun zamanı bulmak hususunda tartışıyorlardı. Yepyeni yenilikler, çok eski neticeleri doğuruyorlardı. Sessizliğin özenle biçim verdiği, haraç mezat satıştaydı... Mümkün olan bütün düşünsel olaylar, velhasıl, yarı uykulu ruhumun önünde, müthiş bir süratle hasıl oluyorlardı. Dehşetin, tiksintinin, umutsuzluğun ve korkunç bir merakın pençesindeki bezgin ve bulanık ruhum, *entelektüel* adı verilen bu devasa faaliyetin düşsel gösterisini izliyordu...

– ENTELEKTÜEL?

Sislerin arasından yanıma sokulan bu engin sözcük, tasavvur silsilemin ansızın *önünü kesti*. Bir sözcüğün insanın kafasında böylesi bir şok yaratması ne tuhaf! Bütün bir *yanlış* kütlesi, birden son hızla *doğrunun* kulvarının dışına sıçradı...

Entelektüel?... Yanıt yok. Düşünce yok. Ağaçlar, levhalar, yatay tellerinin üzerinde ovaların, şatoların, dumanların uçuştuğu arplar... Yabancı gözlerle kendi içime bakıyordum. Yaratmış olduğum şeyin içinde tökezliyordum. Afallamış halimle kavranılabilir olanın yıkıntılarının arasında ilerlerken, yerde devrilmiş halde hareketsiz yatan, felakete sebebiyet vermiş olan bu büyük sözcüğe rastladım. Düşüncemin kıvrımlarına sığmayacak denli uzundu kuşkusuz...

- *Entelektüel*... Yerimde kim olsa anlardı. Bense anlayamadım!...

- Malumunuz, azizim Siz, bendeniz en karanlık türden bir zihnim. Bunu tecrübenizden dolayı fakat daha ziyade, yüzlerce defa işittiğiniz için biliyorsunuz. Beni okuyabilmek için Fransızcaya tercüme edilmemi bekleyen nice hevesli, bilgili, mülayim insan var. Benden yana, insanlara sitemde bulunuyorlar, onlara dizelerimden alıntılarla sesleniyorlar ki itiraf etmeliyim, kafalarını karıştırıyor olmalı dizelerim. Hatta hiçbir şey anlamamayı, bu durumu gizleyecek olanların aksine, haklı bir övünç vesilesi kabul ediyorlar. – Racine'in tercümesini üstlendiği bir pasajda "*Modeste tamen et circumspecto judicio pronuntiandum est,*" demiş Quintilianus, – *ne quod plerisque accidit, damnent quae non intelligunt*". Bu ışık sevdalılarını üzmek isterdim zannedilmesin sakın. Aydınlık kadar hiçbir şey cezbetmiyor beni. Fakat heyhat, dostlarım! Sizi temin ederim, bulamadım hiçbir yerde. Bunu sizin kulağınıza fısıldıyorum. Duyurmayın başkalarına. Sahip çıkın sırrıma tüm gücünüzle. Aydınlık, şu hudutsuz yeryüzünde –bilhassa düşü-

nenlerin ve yazanların dünyasında– öylesine nadiren rastladım ki ona, gezegenin cüssesine kıyasla bir elmasın büyüklüğüne ancak sahip gözümde. Bana atfedilen karanlıklar, her yerde karşıma çıkan karanlıkların yanında bomboş, şeffaflar. Ne mutlu birbirlerini kusursuz olarak anladıkları konusunda hemfikir olanlara! Titremeden yazıyorlar, konuşuyorlar. Eserleri, insanı, kristal bir kainatta güneşin tatlı sühuletinin hayaline sevk eden bu berrak insanlara ne kadar imrendiğimi tahmin edersiniz... Kötücül vicdanım, arada sırada, kendimi savunmak adına onları suçlu addetmemi salık veriyor bana. Yalnızca hiçbir şey aramayanların, karanlıkla karşılaşmayacaklarını ve insanların karşısına, yalnızca bildikleri şeylerle çıkmamız gerektiğini fısıldıyor kulağıma. Fakat kendimin derinlerine bakıyorum ve çok sayıda güzide insanın dile getirdiğine katılmaya mecbur kalıyorum. Ben dostum, hakikaten, farkına varmaksızın anlamış olduğu şeyi gerçekten anladığından asla emin olamamaya mahkum bahtsız bir zihnin eseriyim. Düşünmeye ihtiyaç duymaksızın aşikar olanı, kesinkes muğlak olandan ayırmakta büyük zorluk çekiyorum... Bu zayıflık, hiç kuşkusuz, karanlığımın ilkesi. Bütün sözcüklere temkinli yaklaşıyorum, zira en durgun tahayyül dahi onlara güvenmenin saçmalığını ifşa ediyor. Bir düşüncenin alanını bu denli hafifçe aşmamıza vesile olan bu sözcükleri, bir uçurumun ağzına konulmuş, geçişe müsaade eden fakat durmaya imkan tanımayan cılız kalaslara benzetecek noktaya maalesef vardım. Süratli davrananın geçmesine vesile olan bu kalasların bir anlık tereddüde, azıcık bir oyalanmaya dahi yetecek güçleri yok, uçurumun dibini boylamaya mecbur bu yolun yolcuları. Acele eden *anlamış* demektir; ağırdan almamak lazım: en berrak söylemlerin, muğlak terimlerin kumaşından yapıldığının anlaşılması an meselesi.

Bütün bunlar, beni, sizi esirgediğim, uzun ve büyüleyici sorgulamalara sevk edebilirdi. Bir mektup, edebiyattır. En derine

kadar asla kazmamak lazım, edebiyatın katı bir kuralıdır bu. Herkesin istediği de budur. Bakın etrafınıza.

Kendi uçurumumdan düşüyordum –ki az derin değildi bana ait olduğundan– kendi uçurumumdan düşüyordum; bir çocuğa, bir yerliye, bir başmeleğe – kendime, başka kimseye zorluk çıkarmayan şu sözcüğü – *entelektüel* – izah etmekten aciz.

Bende eksik olan resimler değildi. Bilakis, bu korkunç sözcükle zihnim arasındaki her müzakerede, kahin, farklı bir resimle yanıt veriyordu. Naif resimlerdi hepsi. Biri dahi tam anlamıyla feshetmiyordu anlamıyor oluşun hissiyatını.

Düş parçaları düşüyordu payıma.

"Entelektüeller" adını verdiğim şahıslar tasarlıyordum. Yeryüzündeki büyük hadiselere sebebiyet veren, neredeyse hareketsiz insanlar. Yahut aksine, algılanamayan güçleri ve özünde görünmez olan nesneleri, ellerinin ve ağızlarının cevval hareketleriyle açığa vuran, fazlasıyla hareketli insanlar... Sizinle hakikati paylaştığım için affınıza sığınıyorum. Gördüğümü gördüm.

Düşünce insanları, *Edebiyat* insanları, *Bilim* insanları, *Sanatçılar* – Sebepler, yaşayan sebepler, birey sebepler, minimal sebepler, sebepleri içeren ve kendilerine karşı izah edilemez olan sebepler – ve tesirleri had safhada cılız fakat aynı zamanda, *olmasını istediğim gibi*, olağanüstü surette önemli olan sebepler... Sebeplerin ve tesirlerinin kainatı hem vardı hem yoktu. Bu tuhaf hareketler, üretimler ve mucizeler sistemi, bir iskambil oyununun mutlak muktedir ve münhal gerçekliğine sahipti. Esinler, tahayyüller, eserler, şan, hünerler, tek bir bakış yetiyordu bunları neredeyse her şey kılmaya ve yine bir bakış, onları neredeyse hiçe indirgemeye.

Sonra, kehanetimsi bir ışıltının arasından, uçsuz bucaksız bir iblis toplumunu esir almış düzensizliği ve galeyanı görür gibi oldum. Doğaüstü bir mekânda Tarih'te yaşananları aktaran bir komedya sahneleniyordu gözlerimin önünde. Savaşlar, hizipler,

zaferler, nefret törenleri, idamlar, isyanlar, gücün dolaylarında yükselen trajediler!... Skandalların, palazlanan yahut çöken servet krallıklarının, komploların ve baskınların gürültüsü sarmıştı bu Cumhuriyet'i. Meclis oylamaları, önemsiz taç giymeler, *sözcüklerle* yapılan suikastlar vardı. Soygunlara değinmeye bile değmez. Bu "entelektüel" topluluğun, emsallerinden bir farkı yoktu. Bağnazlar, spekülatörler, fahişeler, kafirlere benzeyen müminler ve mümin geçinen kafirler yerlerini almışlardı; ahmak taklidi yapana da, gerçekten ahmak olana da rastlamak mümkündü; muktedirler, anarşistler, kılıçlarından mürekkep damlayan cellatları seçebiliyordum. Bazısı kendini rahip, bazısı Papa, bazısıysa peygamber, Sezar ya da şehit zannediyordu; her birinden biraz olduğunu zanneden de yok değildi. Birçoklarıysa kendilerini çocuk ya da kadın sanıyor, hareketlerine vardırıncaya dek buna inanıyorlardı. En gülünç olanları, kendilerini, kendi başlarına, kabilelerinin yargıcı ya da adalet bekçisi ilan etmiş olanlardı. Yargılarımızın bizi yargıladığından şüphe duymamızı gerektirecek hiçbir sebep yoktu ortada ve hiçbir şey, zayıflıklarımızı, bizden sonra gelene hitap ederkenki tavrımızdan daha ustalıkla ifşa etmiyor, gözlerimizin önüne sermiyordu. En ufak hatanın, sahibinin karakterine yorulabileceği tehlikeli bir sanattır bu.

Bu iblislerin her biri, mütemadiyen, kağıt bir aynada kendilerine bakıyor, varlıkların en yücesini ya da en düşkününü görüyorlardı...

Bu imparatorluğun yasalarına dair muğlak bir arayış içindeydim. Eğlenme gerekliliği, yaşama ihtiyacı, hayatta kalma arzusu, şaşırtmanın, sarsmanın, azarlamanın, öğretmenin, horgörmenin keyfi, kıskançlığın ibresi, tüm bunlar Bu Cehennemi yönetiyor, alevlendiriyor, körüklüyor ve izah ediyordu.

Kendimi de gördüm orada; yazdıklarımın şekil vermiş olabileceği, kendime yabancı bir surette. Siz de bilirsiniz hayalperest

dostum, rüyalarımızda, gördüğümüzle bildiğimiz arasında *istisnai* bir uyum hasıl olur bazen; lakin uyanana kadardır bu uyumun ömrü. Pierre'i *görürüm* ama onun Jacques olduğunu *bilirim*. Aynı bu misal, başka bir yüzle gördüm kendimi, yüreğimi delip geçen zarif acıdan tanıyabildim onu. İkimizden biri, hayalet yahut ben, *sönüp gitmiş olmalıydı*...

Elveda. Yolculuğumun son anlarında beni hayrete düşürmek için bin bir renge bürünerek yanıma sokulan her şeyi size anlatmaya kalksaydım, bu satırların sonu asla gelmezdi. Elveda. Bu arada az kalsın bütün bunları, ter içinde kalmış kara tren durmak üzereyken, ayağımı ezip geçen aksi bir İngiliz'in ayağından çıkardığımı söylemeyi unutuyordum. Elveda.

Paul Valéry, ölümünden evvel, Monsieur Teste'*in yeni bir baskısında kullanmak üzere bazı notları ve taslakları bir araya getirmişti.*

Takip eden sayfalarda yer alan farklı dönemlere ait fragmanlar, bu bütünden seçilmiş parçalardır.

Monsieur Teste ile Gezinti

Yazları, öğleden önce, saat on bire doğru, yürüyüş yapmak, sigara içmek ve gazetede yazanlar hakkında düşünmek, bir başka deyişle, yazanlar haricindeki her şeye dair kafa yormak için gitmeyi alışkanlık haline getirdiğim, Madelaine'e komşu, aylaklara mesken kaldırımda kendimle karşılaşırım. Birkaç adım atmamla, düşünceli bir halde aynı düz çizgi üzerinde ters yönde ilerleyen M. Teste'e rastlamam bir olur.

Düşüncelerimizi bir kenara bırakırız. Baş başa verir, hemen her daim gölgeleri, çemberleri, akıcı yapıları, hafif eylemleri taşıyan, kimi zamansa, saflık ve zarafet bakımından çok daha zengin –bir varlık, bir göz ya da bin bir altın biçime giren ve toprakla oynayan süslü bir hayvan– birini peşine takmış yolun dingin ve anlaşılmaz hareketini seyrederiz.

Bu enfes geçide kaldırırız kadehleri. Lekeli aydınlığın, geçen herkesin dudağına tesadüfi birer tebessüm kondurduktan sonra, narin arabaların ve nice hadisenin arasından süzülerek geçen telaşlı bir kadının alnına uğrayıp, uzaklaşmasını izleriz. Soluk bir sokak, kadife balkonlu yumuşak gölgelerden bir falez, kaskatı asılı durur hafifçe ışık serpilmiş gökyüzünde; günışığının yansı-

dığı saf, engin topraklara bata çıkan ilerleyen insanlar, yanımıza kadar sokulur, bizi andırır ve güneşte bölünürler.

Kalabalık sokaktaki gürültülerinin karışımına kulak veririz; kafalarımız, gürbüz atların ve tükenmek bilmeyen insanoğlunun, kaldırımları, rüyalardaki gibi belli belirsiz bir uğultuya boğan, adımlarla sarsılan ve heybetli akışı, yeryüzünün bereketli tüy dökümünü, sıradan insanların birbirlerine dönüşümünü, kalabalığın yarattığı baskıyı kaynaştırarak hareketlendiren ayak seslerinin yoğun çeşitliliğiyle dolup taşar.

Susar, birbirimize bakarız, kalabalığın bir parçası olmamanın tedirginliğini yaşarız. Ama ben, ötekinin baskısını da hissederim bütün bedenimde. Nüfuz edilemez özünün içinde benim yerime nefes alır. Gülecek olsam, bu özün zihnimden uzak olmayan büyülü eti de bükülür; dudaklarıma yayılan bu değişim, bana kendimi zarif hissettirir.

Bana ait olanın ne olduğunu bilmiyorum; bu tebessüm ya da yarı düşünceden mürekkep netice bana mı ait, bilmiyorum.

Beni biricik yapan, devasa bedene ve buranın kalabalığına karışır; insan, politik çekirdek, başka insanların arasından akar, düşüncelerim boyunca, kendisini sonsuzca üreten bir hava ve insan alevi, düşüncemi solur, bozar, önceler ya da kusursuz olarak oluşturur.

Devamlı bir başlangıç ve sonlanış gücü, bu varlıkları, varlık parçalarını, şüpheleri, yürüyen cümleleri, kızları, bütün manzarayı, tuhaf bir boşlukta yitip giden anları dahi alıp götüren bir atı andıran renkleri tüketir...

Diyalog

ya da Monsieur Teste'e ilişkin
yeni bir fragman

İnsan, benden ve sizden farklıdır. Düşünen, katiyen düşündüğü şey değildir ve ilki, sese sahip olan bir biçim olduğundan, ikincisi, bütün biçimlere ve bütün seslere bürünür. Dolayısıyla, hiçbiri insan değildir, M. Teste ise hiç değildir.

M. Teste filozof ya da o türden bir şey değildi, hatta bir *edebiyatçı* da değildi ve bu yüzden çok düşünüyordu – zira insan ne kadar çok yazarsa, o kadar az düşünür.

Durmadan, ne olduğunu bilmediğim eklemeler yapıyordu; belki algılama üslubunu daimi olarak süratlendiriyor, belki de münferit düşünmenin getirisi olan bolluğun keyfini yaşıyordu. Hangisi olursa olsun, bugüne dek karşıma çıkmış olan en yeterli kişi halen kendisidir – bir başka deyişle, zihnimde varlığını sürdüren yegane bireydir.

Dolayısıyla, ne iyiydi ne kötüydü, ne sahtekardı ne kabaydı ne de başka bir şeydi; seçmekle yetiniyordu: Bir anı ve kendisini bir araya getirerek bir bütün oluşturma gücünün neticesiydi bu.

Kendine sağladığı, herkesin bir adım önüne geçmesine olanak veren bir avantaja sahipti: Kendine dair kullanışlı, genel bir kanaate sahip olmak. Düşüncelerinin her birinde, kendisi yerine, bir başka M. Teste yol alıyordu – iyi tanıdığı, basitleştirilmiş,

her yönüyle gerçekle bağdaşan bir kişi... neticede, hesaplarımızı değiştiren ve sinsice, kendimizi, kendimize dair –foyası elbet meydana çıkan– spekülasyonlara maruz bırakan Ben'in şüpheli, muğlak mevcudiyetini ortadan kaldırmış, onu, belirlenmiş hayali bir varlıkla tüm yönleriyle tanımlanmış, eğitilmiş, bir enstrüman kadar hassas ayarlara sahip, bir hayvan kadar hisleri kuvvetli ve her şeye –misal insana– uyum gösterebilen bir Kendilik ile ikame etmişti.

Kendi suretini kuşanmış olan M. Teste, bu sayede, kendi zayıflığının ve kendi gücünün her an farkında oluyordu. Dünya, onun nazarında, öncelikle, bildiği ve sahip olduğu şeylerden –ki bunlar daha sonra hesaptan düşüyordu– ve ardından, başka bir kendinde yer alan, geri kalan her şeyden oluşuyordu; bu geri kalan şeyler bütünü, edinilmiş, inşa edilmiş yahut dönüştürülmüş olabiliyor ya da olmayabiliyordu. Zamanını ne imkansızla ne kolay olanla harcıyordu.

Bir akşam şöyle yanıt verdi bana: "Sonsuzluğun, azizim, pek kıymeti kalmadı artık –

bir yazı meselesinden ibaret. *Kainat, yalnızca kağıt üzerinde vardır.*"

"Hiçbir düşünce onu temsil edemez. Hiçbir duyu ona yöneltemez. O yalnızca dile getirilebilir, o kadar.

- Ama bilim, dedim, kullandığı...

- Bilim! Geçiniz azizim, yalnızca bilginler vardır, bilginler ve bilginlerin anları. İnsandır bunlar... el yordamıyla ararlar, geceleri uyku tutmaz, mideleri ekşir, öğle güneşinde yüzleri güler. Bütün bilimlerin ilk savının, her bilginin muhakkak ihtiyaç duyduğu savın ne olduğunu biliyor musunuz? *Dünyayı tanımadığımızdır* bu sav. Evet. Oysa çoğu zaman aksini düşünürüz. Her şeyin açık

seçik önümüze serildiği – ya da her şeyin dolu olduğu, hiçbir şeyin sorun barındırmadığı anlar olur. Bu anlarda bilime yer yoktur artık – yahut şöyle diyelim, bilim vazifesini yerine getirmiştir. Fakat öyle zamanlar olur ki, her şey belirsizleşir, boşluklar, inanç eylemleri, kararsızlıklar sarar etrafımızı; nereye baksak yalnızca parçalar, indirgenemez nesneler görürüz.

"Tüm bu olan bitenin az çok farkında olduğumuzdan, bu ikincil durumdan birinci duruma emin adımlarla dönebilmenin ve kaygıya kapılmış zihni, az öncesinin huzuruna tekrar kavuşturmanın yolunu ararız. Lakin bu, az da olsa, delice bir arzudur.

- Doğrudur, diye karşılık verdim. Fakat her koşulda, var olmak, kabul edersiniz ki tuhaftır. Belirli bir şekilde var olmak, çok daha tuhaftır. Hatta rahatsız edicidir.

Ardından, her vasat zihinden geçen düşünceyi dile getirdim:

- Mesela ne yapıyorum ben burada?

- Gayet açık –dedi M. Teste– kendinize burada ne yaptığınızı soruyorsunuz...

- İyi ama neden? İnsanın kendini sorgulaması çok tuhaf. Neden öğrenmek istiyorum...

- Çünkü bunu düşündünüz.

- Şüphesiz – dedi M. Teste.

- Benimle alay ediyorsunuz, başınızdan savıyorsunuz.

- Şüphesiz – dedi M. Teste.

- O halde –dedim– insan yazgısına dönelim. (Kendimi aptal gibi hissetmeye başlamıştım bile.)

- Merak ediyorum –dedi M. Teste, sesli düşünerek– insan "yazgısının" (sizin deyişinizle) nesi beni alakadar etsin? Ne farkı var nazarımda... tanrıça Barbara'dan – şimdi ben uydurdum, duyulmamış bir isim. Aynı şey. İnsanı yalnızca özünde saçmalık bulunduran şeyler cezbediyor olmasın? Benim buna ihtiyacım yok.

- Gerçekten üstün olan insanların da yok – dedim can havliyle.

- Aptal, diye bağırdı M. Teste, beni başkalarıyla mukayese etmeyin; her şeyden evvel beni tanımıyorsunuz – buna ilaveten, onları da tanımıyorsunuz.

Şevk adını verdikleri o sersem şimşeğe gelince, derim ki onu şişelemeyi yahut kablolarla iletmeyi öğrenseniz iyi edersiniz. Yığınların onu tecrübe ettiği ve ona iliştirdikleri gülünç nesnelerden *ayırın onu*. Gülünçtür onlar çünkü falanca yahut filanca nesnedir her biri, fakat sizin istediğiniz değildir hiç biri. Ateşe verin, parlatın fakat kendi emrinizden başka emre uymayın – ve her bir ayrı şeyi hor görerek, her mahalden kuvvet kazanın. Binlercesi sıfıra denk olur eğer isterseniz. Hiçlikleri sizin elinizde... Misal vereyim size, budalalar insanlıklarıyla, zayıflar hakşinaslıklarıyla övünür; karmaşa iki tarafın da çıkarınadır. Bu kör cahil Adiller sürüsünün dengesinden kaçınalım, bizi kendilerine benzetmek isteyenlere karşı savaşalım. Şunu aklınızdan hiç çıkarmayın, insanlar arasında yalnızca iki ilişki vardır: mantık ve savaş. Daima kanıt isteyin; kanıt, kendinize borçlu olduğunuz saygıdır. Talebiniz kabul görmediği takdirde, saldırıya uğramış olduğunuzun, bütün imkanlarını kullanarak size boyun eğdirmeye çalışacaklarının farkına varın. Kim bilir neyin ama elbet bir şeyin hoşluğuna yahut büyüsüne boyun eğip, ellerine düşeceksiniz, bir başkasının tutkusuna vurulacaksınız, daha evvel dikkate almadığınız, tartmadığınız şeyleri düşündürtecekler size, yumuşayacaksınız, mest olacaksınız, gözleriniz kamaşacak, sizin için üretilmiş öncüllerden sonuçlar çıkaracaksınız ve nihayetinde, zaten ezbere bildiklerinizi müthiş bir hünerle yeniden öğreneceksiniz.

- En zoru, olanı görmek – diye iç geçirdim.

- Evet –dedi M. Teste– yani sözcükleri karıştırmamak. Onları dilediğimiz gibi düzenleyebileceğimizi ve onlarla oluşturdu-

ğumuz her kombinasyonun bir karşılığa sahip olmak zorunda olmadığını hissetmemiz lazım. Unutmaya ve duyduğumuz zaman tercüme etmeye mecbur olduğumuz iki yüz sözcük var. Misal "Hak" sözcüğü, her yerden, her zihinden silinmeli, silinmeli ki kimse kanmasın.

- Zor –diye yanıt verdim– sonu acı. Hatanın yok olması demek bu, bense düşkünüm hataya.

Ve bu böyle sürdü...

Monsieur Teste'in Portresine Dair

Beyefendiler,

Sapkınlık terimi ekseriyetle kötü çağrışımlara sebep olur. Normal olandan saparak en kötü olana doğru yönelen bir gidişatı ve zihinsel yetilerde gözlemlenen, çarpık zevkler, delice söylemler ve yasadışılığa varan tuhaf davranışlar gibi semptomlarla kendini gösteren bir bozulmayı yahut bir gerilemeyi ifade eder. Lakin aynı sözcük, bilimin bazı dallarında, patolojik dokusunu muhafaza etmesine rağmen, aşırı canlılığa, bir başka deyişle, organların yahut fiziksel yahut psişik aktivitenin normal dışı üretiminin neticesi olarak ortaya çıkan iç enerji taşkınına işaret eder. Örneğin, botanik bilimi sapkın bitkilerden bahsederken, sözcüğün bu anlamına vurgu yapar ve bu bağlamda, insanoğlunun, buğday, asma, gül vesaire gibi ihtiyaçları için kullandığı bitki türlerinin büyük bölümünü, faydalılıkları yahut güzelliklerine rağmen sapkın olarak anılan birçok türü yoktan var etmiş olan çok eski ekim işlemlerinin ürünleri oluşturur. Psikoloji dünyasında "Monsieur Teste vakası" olarak ün salmış olan bu tuhaf vakanın etüdüne geçmeden evvel, demin sözünü ettiğimiz görüşlere yer vermenin uygun olacağını kanaat getirdik.

*

M. Teste tesadüften doğdu. Herkes gibi. Sahip olduğu ya da sahip olmuş olduğu akıl, bu hadisenin neticesidir.

*

M. Teste'e dair belirli bir tasvir bulunmuyor.
Her portresi, bir diğerinden farklılık gösteriyor.

Yansımasız adam:
Kendi Ben'imiz olan – *var olduğunu hisseden* – ve *bizim* cüssemizi kuşanmış hayalet.
Sözcüğün anlamını iyi düşünmeli: *Cüssem*!
Ne müthiş iyelik!...

Nasıl ayırmalı cüsseyi, onu o yapan enerjiden – ağır, hafif vesaire...

*

M. Teste tanıktır.

Bizde olan *her şeyin* üretimidir ve dolayısıyla hiçbir şeyin – tepkinin kendisi dahi, kendine gerileyiş.
Gözü tahayyül edin – görülmeye karşılık görme – her görülen, görme yetisinin muhafaza edilmesi uğruna onu yok eden – ve yalnızca *mümkün olanın tüketilmesi* ve yeniden yüklenmesi vasıtasıyla var olabilen tarafından karşılanır.
Bir birey tahayyül edin, bu sürecin hem alegorisi, hem kahramanı.

*

Conscious – Teste, Testis.

Vazifesi, *Ben*'i, Her Şey olduğuna inanan bu anlık parçaya tekabül eden sistemi tekrar ve idame ettirmekten ibaret olan "ebedi" bir gözlemci tahayyül edin.

Ben asla işleyemezdi, şayet inanmasaydı – her şey olduğuna.

Dokunduğu *suavis mamilla*, birdenbire, olduğuyla sınırlanmış şeye dönüşüyor.

Güneşin kendisi...

Her şeyin "saçmalığı" açığa çıkıyor. Saçmalık, yani genele zıt olan özel. "Daha küçük" aklın korkunç işaretine dönüşüyor. Tertiplenmiş ihtimallerin İblisi.

*

"Düşünceleri" tarafından, bellek tarafından gözlemlenen, izlenen, takip edilen adam.

*

Şüphesiz, gelmiş geçmiş, en kusursuz psişik dönüştürücü.

Bir delinin tersi (sapkınlık –ki tabiat için kıymeti muazzam– onda bilince dönüşmüş) zira her defasında, ayrışmaları, ikameleri, uç noktada benzerlikleri yüklenmiş halde, emin adımlarla, hatasız bir terse dönüş işlemi vasıtasıyla, kuşkusuz, daha zengin dönüyordu kendine.

Her şey aklının işleyişinin özel bir durumu olarak görünüyordu ona ve bilinç kazanmış olan bu işleyiş, aklına dair sahip olduğu düşünceyle yahut hissiyatla özdeşti.

Aklın sonunda, beden. Bedenin sonunda, akıl.

Acı, acıyı bilgiye dönüştürecek bir aygıt arayışındaydı – mistikler herdaim gördüler onu sislerin arasından. Fakat aksi, bu deneyin başlangıcıydı.

Tanrı uzakta değil. O, en yakında olan.

*

Psişiklik, onda, içsel değişimlerin ve *değerlerin* ayrımının zirvesinde.

Düşünce, keza, hem *Dünya*'yla olan benzerliklerinden ve bulanıklıklardan, hem de duygusal değerlerden (KENDİSİ olduğunda) ayrılmış. Saf talih konumundan, onu seyrediyor.

Ya da, bundan ziyade, o, Birisi tarafından izlenilmeye muhtaç olan bir sahneye karşı doğan tepkinin bizzat kendisi.

Dış şeyler kavramı, kombinasyonların sınırlandırılmasıdır.

Anlamlı hayalgücü, duygusal bir hiledir.

Bu kadar uzaktan nasıl dönülür?

*

En kusursuz düşüncelerini, en kusursuz olduklarını varsaydığı düşüncelerini kıskanır – o denli özel, o denli kendisiyle alakalıdır ki bu düşünceler, günlük, genel dildeki ifadeleri, dışarıya, yalnızca en zayıf, en yanlış düşünceyi aktarabilir. Bir aklı yönetmede en fazla önem arz eden düşüncelerin, ona, bedene uyumlanmış bir kıyafet yahut bir aksesuar kadar şahsa özel ya da tuhaf gelip gelmediğini kim bilebilir? – Kim bilebilir bir insanın hakiki "felsefesinin"... ifade edilebilir olup olmadığını?

–Kendi ayrışmış belirginliklerini kıskanan– T. düşünüyordu: Bir Devlet sırrı ya da bir sanat sırrı kadar önem ve değer atfetmediğimiz düşünce nedir?...

ve utanç duymadığımız, işlenmiş bir günah ya da kötülükmüş gibi. – Gizle Tanrını – Gizle iblisini.

*

Tiyatro temsillerinde, insan kendine tuhaf bir değer atfeder – ya kişi olarak, ya da gizli bir zihin olarak mevcut olur.

Ama – kendimiz olması için bir kişiliği nasıl seçeriz – bu merkez nasıl şekil kazanır?

Neden, zihin tiyatrosunda, siz: Siz'siniz? – *Siz*siniz ama *ben* değilsiniz?

Demek ki bu mekanizma en geçerli ihtimal değil.

Öyle olsaydı... *mutlak ben* olmazdı.

– Ama M. Teste'in peşinde olduğu bu değil mi: Kendinden ayrılmak – bilincin eşitsizliğini, eşyönsüzlüğünü azaltmayı, bunlara karşı savaşmayı, bunları telafi etmeyi sürekli olarak deneyerek, sıradan kendinden ayrılmak?

*

M. Teste – girer ve "basitliğiyle" herkesi etkiler.

Mizacı mutlak – tarif edilemez bir *basitliğin* yüz ifadesi ve hareketleri.

Vesaire...

– O, her daim ve her fırsatta, verilere ve ölçülmüş tanımlara göre düşünen adam (tamamlanmış bir eğitimin, mizaca dönüşmüş alışkanlıkların neticesi). – Her şeyin göndergesi, kendi içinde, kendisi, katı kurallara tabi. Katiyetin adamı – ve yaşayan ayırımların.

*

En canlı ve en belirgin hatıra, bu tuhaf adama, zihninin *güncel* tertibinden ibaret olarak görünüyordu ve herhangi bir görüntüdeki *geçmişin* hissiyatına dahi, *geçmişin*, aslında *şimdinin* bir olgusu olduğu mefhumu eşlik ediyordu – bir tür... bir görüntü *rengi* – ya da kesin ve belirgin bir karşılık vermekteki çabukluk.

*

M. Teste, olgun bir yaşa kadar, aklının *tuhaflığının* farkında bile değildi. Herkesin kendisi gibi olduğunu düşünüyordu. Fakat kendini çoğu insandan daha budala ve daha zayıf buluyordu. Bu gözlem, onu, başarısızlıklarını ve nadiren de olsa başarılarını kaydetmeye sevk ediyordu. Çoğu zaman, en güçlülerden daha güçlü, en zayıflardan daha zayıf olduğunun farkına vardı; insanı, tuhaf biçimde pay edilmiş bir suistimal ve imtiyaz politikasına sevk edebilecek, son derece tehlikeli bir gözlem.

*

M. Teste'in hatıraları – *Teste'in dostunun günlüğü.*

Teste'in gözde saplantılarından biri, ki en tuhafı olduğunu söylemek güçtür, sanatı –*Ars*– sanatçı ve yazarların hileli hülyalarından kurtarmak suretiyle korumak istemesiydi. Ne şairlerdeki budala kibre, ne de romancılardaki pespaye kibre tahammül edebiliyordu. İnsanın, yaptığına dair berrak bir kanıya sahip olmasının, esin denen saçmalığa, *nefes alan* karakterlere ve daha nicesine kıyasla, çok daha şaşırtıcı ve evrensel neticelerin doğmasına vesile olacağı iddiasını taşıyordu. Şayet Bach, müziğinin, esin perileri tarafından kulağına fısıldandığına inanmış olsaydı, şeffaf kombinasyonlarındaki berraklığın ve egemenliğin gücüne asla sahip olamazdı. Stakkato.

(Kasım 34)

Monsieur Teste'in Bazı Düşünceleri

Kendi içine girmek isteyen, tüm silahlarını kuşanmalı.

*

Kendi içini "mülk sahibi" gözüyle tetkik etmek.

Soyut sözcüklerle hesabı kapatmış –arayı bozmuş– olma durumu.

*

Bertaraf etmek için bir tür bunalım yaratmak.

*

– Kendine karşı bir el oyun.

Başkaları üzerindeki etki, onların mekanizmalarını asla unutmamalı –miktarlar, yoğunluklar, potansiyeller– ve onlara karşı davranırken onları hem *kendileri*, hem makine ve hayvan yerine koymalı – buradan bir *sanat* doğar.

*

"Temelleri oldukça eskiye dayanan ve cazibesine karşı zafiyet beslediğim görüşlerimden biri, insanları gözlemlediğimiz zaman aralığı daraldıkça, birbirlerine olan benzerliklerinin artıyor oluşu ve *bir an için* birbirlerinden ayırt edilemez surete bürünüyor olmaları, zihnim nazarında hemen aynı kıymete sahip bir diğeriyse, kimliğe varıncaya dek artış gösteren insanlar arasındaki bu benzerliğin, duygularının yoğunluğunun neticesi olduğudur."

(Bkz. M. Teste.) Kimlik ediniminin bu yönünün/koşulunun (nöro-psişik) bağdaşıp bağdaşmayacağını öğrenmek istemek *doğaldır.*

Telaş, şaşkınlık vesaire bunu sağlar.

Demek ki sınırlar, koşullara tabidir.

*

– Düşüncenin dibi kavşaklarla örülüdür.

– Ben değişkenim.

– Akıl, azami olasılıktır – ve tutarsızlığın azami kapasitesi.

– BEN, her kısmi tutarsızlığa verilen anlık –*uyarıcı*– karşılıktır.

*

(Görünür olan) Dünyadan yalnızca güçleri ödünç almak istiyorum – biçimleri değil, biçimleri oluşturanı.

Tarihi değil – Olay mahallerini değil – Maddenin hissinin kendisini, kaya, hava, su, nebat – ve onların temel kuvvetlerini.

Eylemleri ve evreleri – bireyleri ve onların belleklerini değil.

*

İnsan, ilk önce, sahasını tahkik eder.

Sonra o saha çitle çevreler, zira halihazırda başka dış koşullarla sınırları belirlenmiş olan bu sahanın sınırlandırılmasında pay sahibi olmak ister.

İstememiş olduğunu istemeye çalışır.

Bir zindana sahip olur ve der ki: Kendimi hapsediyorum.

Taşları sayarak zindandan çıkmak –ya da duvardaki cümleleri okuyarak duvarları yıkmak– nasıl mümkün değilse, bir daha oradan dışarı çıkamaz.

*

Renklerden yola çıkarak *hareketi izah etmek* kimsenin aklına gelmemiş, halbuki aksi denenmiş ve deneniyor. Dolayısıyla bir eşitsizlik mevcut. Belki de sebebi, renklerin değil, hareketlerin kaynağı olmamız – ve izahı mümkün kılacak şartın, bu güç olmasıdır.

Kaynaklardan bahsediyorum. Acının yahut şehvetin kaynakları olmamız manasında. "İçimizden geldiğini" hissederiz... (nasıl ifade edeceğimi bilmiyorum) düzenlemelerin, değerlerin, büyüklüklerin, "duyumsamaların", hem en çok *bizim*, hem de bize en yabancı olan "hızlanmaların", efendilerimizin, andaki *biz*'lerimizin, *yaklaşan an*'ın.

Bu denli değişken, her türlü göndergeyi reddeden –"düşünceyle" en önemli fakat en tutarsız ilişkilere sahip olan– bu dibi nasıl tasvir etmeli? Yalnızca müzik buna muktedir. Bilincin fenomenlerine –imgeler, düşünceler, yokluğunda *kombinasyonlardan* ibaret kalacak olan, bütün kombinasyonların simetrik formasyonu– hükmeden bir tür *alan*.

Bkz. M. Teste – bu icat edilmiş *nesnelliğin* ve söz konusu *alanın* destansı mücadelesi.

*

Akıl, kişilerle alakadar olmamalı;
De personis non curandum.

*

Birinin nazarında –özünde eşsiz ve tek olanı kastediyorum– gerçekten önem arz eden, ona yalnız olduğunu hissettirendir.

Bu, *gerçekten* yalnız olduğunda (fiziksel olarak başkalarıyla birlikte olduğunda dahi) ona görünür olur.

*

Duygularını, insanı küçük düşüren budalalıklar, zayıflıklar, acizlikler, aptallıklar, eksiklikler olarak kabul etmek – deniz tutması yahut yükseklik korkusu gibi.

...Bizde ya da bende olan bir şey, ruhun, aklın üzerindeki yaratıcı kuvvetine karşı başkaldırır.

*

...Bazen söz alan, bedene ve duyarlılığa bütünüyle yabancı, yalnızca KENDİ çıkarlarını gözeten BİRİSİ olur.

Yaşamı, ölümü, tehlikeyi, tutkuyu, insani olan her şeyi –bir başkası, akıldan ibaret bir tanık gibi– görür ve niteler.

Ruh mudur bu?

Hayır. Zira her türlü "duygulanımın" ötesindedir. Saf bilgidir geri kalandan kopan, geri kalanı tuhaf biçimde hor gören – gördüğü şeyi, yalnızca kromatik bir değer atfederek görebilen bir göz gibi... Bu birisi, celladın gömleğindeki düğmeleri sayar...

*

Bildiğimi –yapabildiğimi– horgörüyorum.

Yapabildiğim, bedenimle aynı zayıflığı yahut gücü taşıyor. "Ruhum" artık onu göremediğim, artık elimden bir şey gelmeyen –aklımın, kendi önünde uzanan yolu kapadığı– noktada başlıyor ve hudutsuz derinlerden geri gelerek, acıyan gözlerle, sondanın işaret ettiği derinlik ölçüsüne, vasat bir uçurumda yakalanmış sefil avlarla dolu sepetin içine bakıyor... Şuncacık av uğruna ne ıstırap, ne sevinç! Hangisi daha gülünç: İnsanın, kendisine verdiği yanıt karşısında harap olması mı, mest olması mı?

*

İnsanın yegâne umudu, kötülüğünü azaltacak, iyiliğini arttıracak olan, yani dolaylı yahut dolaysız olarak, duyarlılığının, kendine göre ve kendine yönelik olarak hareket etmesini sağlayacak olan eylem vasıtalarını keşfetmektir.

Bu manada tüm yapılmış olanların bilançosu. Duyarlılık her şeydir, her şeyi destekler, her şeyi ölçer.

*

"Düşünceler" benim için dönüşüm vasıtalarıdır – ve dolayısıyla, herhangi bir değişimin parçaları yahut anları.

İnsana ait bir "düşünce", "bir soruyu dönüştürme vasıtasıdır".

*

Sen, Ben adını verdiğin gizlerle dolusun.

Sen, bilinmezinin sesisin.

*

Başkalarının hislerine ihtiyaç duymuyor, tesirleri altında kalmaktan hiç keyif almıyorum. Benim hislerim bana yetiyor. Entrikalara da kapım açık, istediğim şekle sokabileceğimi fark etmemem şartıyla beni oyalıyorlar.

*

Hiçbir şeye ihtiyacım yok. Bu ihtiyaç sözcüğü bile bir anlam ifade etmiyor benim için. Dolayısıyla bir şey yapacağım. Kendime bir *amaç* edineceğim; hiçbir şey benim dışımda olmamasına rağmen. – Bana az da olsa benzeyen varlıklar yapacağım ve onlara gözlerle bir sebep vereceğim. İçlerine, varlığıma dair öylesine bulanık bir kuşku yerleştireceğim ki onlara bahşettiğim akılla, benim varlığımı inkar etmeye meyledecekler; gözleri, sonsuz sayıda şeyi görmeye muktedir olacak ama beni görmeyecekler.

Sonraki safhada, gözlerine rağmen beni tahayyül etmeyi, beni görmeyi ve muhakemelerine rağmen beni tanımlamayı şart koşacağım onlara.

Ve bu bilmecenin ödülü olacağım. Bu kainat bulmacasını çözenlere ve kanıtlarını, kesin kanılarını suçlu çıkarmak için yarattığım organları ve vasıtaları yeteri kadar horgörenlere kendimi göstereceğim.

*

Dünyaya yüzümü dönmedim. Yüzüm DUVARA karşı. Meçhul bir zerre dahi yok duvarda.

*

Beni esir alan –dedi– en şiddetli duygular, içlerinde, onları hor görmemi söyleyen bir şey –bir işaret– barındırıyorlar. – Dök-

tüğüm birkaç damla gözyaşı, dudaklarıma yayılan cılız bir tebessüm, krallığımın ötesinden geldiklerini *hissetmeme* yeter.

*

Acı, bilincin, bedende yaşanan lokal bir değişime direnişinin neticesidir. – Belirgin olarak algılayabileceğimiz ve sınırlarını saptayabileceğimiz acı, ıstırap vermeyen bir duygudan ibaret olurdu –ki belki de bu sayede bedenimizin derinliklerine dair doğrudan bulgular elde ederdik– müzikten edindiğimiz türden bir bilgi. Acı, son derece müzikaldir, müzik terimleriyle betimlenmesi dahi mümkündür. Diyezleri, bemolleri vardır acıların, andanteler vardır, furiosolar, uzatmalar, esler, kırık akorlar, progresyonlar – ani sessizlikler vesaire.

*

– Evet (dedi M. Teste). Öz, hayata karşıdır.

*

Özgürlük – Genellik

Yaptığım ve düşündüğüm her şey, olasılıklarımın Örneğidir.

İnsan, hayatından ve hareketlerinden daha geneldir. Bilebileceğinden çok daha fazla ihtimal için *tasarlanmıştır*.

M. Teste dedi ki: İhtimallerim beni asla terk etmez.

*

Ve İblis ona dedi ki: Bana kanıt ver. *Hâlâ* olduğunu sandığın şey olduğunu ispat et.

Monsieur Teste'in Sonu

Söz konusu olan, sıfırdan sıfıra geçmek. – Bunun adı, hayat. – Bilinçsiz ve duyumsuz olandan, bilinçsiz ve duyumsuz olana.

Görülmesi mümkün olmayan geçiş, zira görmemekten görmeye geçtikten sonra görmekten görmemeye geçiş.

Onu görmek onu olmak değildir, onu görmek onu olmayı anıştırır. Onu görmek tam olarak onu olmak değildir. Görmeden olunabilir, demek ki görmek kesintiye uğratılabilir. – Bellek adı verilen bir tür görmeyle açığa vurulan değişimler, hasıl olan kesintilerin farkına varılmasını sağlar. "Şimdide" görmekle "anıda" görmek arasındaki fark, şayet aralarında bir kesinti varsa ve şayet "şimdide" görmek onu içermiyorsa, aracı bir "zamana" atfedilir. Bu varsayım hiç hatalı çıkmamıştır.

Tuhaf bakış, bu dünyadan olmayan, *tanımayan* insanın o bakışı, olmak ile olmamak arasındaki sınır göz – *düşünüre* aittir. Can çekişenin, *tanımayı* yitiren insanın bakışı. Demek ki düşünür, ya bir can çekişendir, ya da bir Lazarus, seçime bağlı. Bir nebze.

M. Teste bana dedi ki:

– Elveda. Yakında... bir görme... sona erecek. Belki birdenbire, şimdi. Belki bu gece, kendini tanımayı azar azar yitirecek bir çöküş... Bütün bir ömür, bu dakikaya çalıştım.

Birazdan, belki, tükenmeden evvel, bu önemli ana sahip olacağım –belki bir anlık korkunç bir bakışta kendimi bütünüyle göreceğim– Mümkün değil.

Istırapla dağılmış uslamlamalar, acıyla kıvranan şen görüntüler, mazide kalan güzel anlara ilişmiş korku.

Yine de, ne müthiş cazibe, ölüm.

Arzu suretinde, tiksinti suretinde, sırayla akla sızan, hayale sığmaz bir şey.

Entelektüel son. Düşüncenin cenaze marşı.

"Monsieur Teste, her haliyle Valéry'yi hatırlatır. Başkalarına çok garip gelen, fakat kendisinin çok sade, çok tabiî bulduğu bir fikir hayatı yaşayan M. Teste, diline "Ne gelir bir insanın elinden?" sorusunu dolamıştır. Vuzuha kavuşabilmek için kendine göre bir takım metodlar bulmuştur. Dilinden müphem kelimeleri atmıştır. Ölçülü konuşur, kelimelerini tartar, lüzumsuz söz söylemez. Bilinen şeyleri kafasında evirip çevirmeden, bunlar üzerinde düşünmeden kabul etmez. Dünyayı gezip dolaşmış, çeşit çeşit insanlar görmüş, bir çok milletleri yakından tanımış bir adamdır."

AHMET HAMDİ TANPINAR

"Monsieur Teste", Bartleby'nin torunu, Songe'un, Plume'ün, Keuner'in, Palomar'ın, Lucas'ın atası, gelmiş geçmiş en benzersiz, tuhaf, saplantılı, çelişkili, kendine özgü zihin. Valéry'nin deyişiyle ihtimaller iblisinin bizzat kendisi, imkansız ve alelacayip bir kafa. 20. yüzyılın en önemli yapıtlarından biri olan *Monsieur Teste*'e, Tanpınar'ın, etkisinden kurtulamadığı büyük şairin bu benzersiz kitabının giriş bölümü çevirisi ve Blanchot'nun "Valéry ve Faust" adlı yazısı eşlik ediyor.

"Bir insan ne yapabilir? diye sorar Monsieur Teste. Bir eser ne yapabilir? Bu son şüpheyi bünyesine katabilir, daha büyük bir ihtiyatla, tevazuun rahatlıklarını ve hiçliğin şahitliğini bile iteleyebilir mi? Yüceden vasata, şiirden son çare olan düzyazıya, kendini gösteren parlak zihinden kendini gizleyen gerçek zihne, kayıtsızlıktan tutarsızlığın derlemesine, düşüncel[illegible]zliğinden sonsuza dek ileri sürülen tek ve aynı düşüncenin düzenine gidebilir mi?"

MAURICE BLANCHOT

EVEREST

www.everestyayinlari.com
/everestyayinlari
/everestkitap
/everestyayinlari

